

Hoofdstuk 4 :

Chronologisch overzicht van de voornaamste radio-elektrische bedrijven op Belgisch grondgebied tijdens de jaren twintig.

In dit hoofdstuk wordt een repertorium (chronologisch) gepresenteerd van de voornaamste firma's en handelaars in de jaren twintig. Deze lijst is evenwel niet exhaustief. Er moeten nog veel meer bedrijven en handelaars actief geweest zijn op het vlak van de radio-elektrische nijverheid. Onderstaande lijst bevat een overzicht van de firma's die de meeste naambekendheid genoten. Telkens wordt de stichtingsdatum, het adres of de adressen, het beginkapitaal, de geassocieerden, winsten en verliezen en de datum van ontbinding (indien bekend) vermeld. Bij enkele bedrijven zoals **S.B.R.** (1922-) , **S.I.C.E.R.** (1922-), **Bell Telephone** (1882-), **Philips Radio Belge** (1925-) en **Barco** (1933-)-**Cobar** (1934-) is de beschrijving uitgebreider. Twee laatstgenoemde bedrijven groeiden na de Tweede Wereldoorlog uit tot wereldspelers. Bovendien zijn de vooroorlogse archieven bewaard gebleven. De opgediepte informatie is in hoofdzaak het resultaat van systematisch onderzoek in het Belgisch Staatsblad (bijlages m.b.t. de handelsvennootschappen) met aanvullingen uit tijdschriften (publiciteit).

1. De periode vóór de Eerste Wereldoorlog

Reeds vóór de Eerste Wereldoorlog maakte de productie van elektrisch en radiotelegrafisch materiaal opgang. In veel gevallen gingen bedrijven zich na het einde van de vijandelijkheden zich ook richten op de nieuwe rage, het medium radio-omroep en de omroepontvanger. Tal van bedrijfjes zouden in de jaren twintig en vooral dertig omroepontvangers bouwen. De belangrijkste uit de vooroorlogse periode die in de jaren twintig en dertig een rol van betekenis zouden spelen bij de bouw van omroepontvangers waren de **Bell Telephone** (1882-), **A.T.E.A.**

(1892-)¹ **Société de Recherches Radioélectriques** (S.R.R., 1910-), **M.B.L.E.** (1911-), **S.E.M.** (1912-) en **Ritzen en Penners** (Erpe, 1914-).

1.1. Bell Telephone Manufacturing Company (1882-)²

De Bell Telephone Manufacturing Company werd gesticht op **26 april 1882** en richtte zich op de productie, de verkoop, de aankoop en het verhuren van apparaten voor telefonie, telegrafie en alles wat rechtstreeks of onrechtstreeks met elektriciteit te maken had. Pas in de tweede helft van de jaren twintig en vooral in de jaren dertig zou Bell zich ook gaan toeleggen op de productie en verkoop van radiotoestellen. Deze naamloze vennootschap was het resultaat van samenwerking tussen afgevaardigden van de **Western Electric Company** (V.S.A.), de **International Bell Telephone Company** (V.S.A.) en een aantal lokale notabelen. Antwerpen werd om strategische redenen als vestigingsplaats gekozen.

De International Bell Telephone Company zag het levenslicht in 1879 te New York met als doel de telefoon in Europa te introduceren. In 1880 werd daartoe een Europees hoofdkantoor aan de Lijnwaadmarkt te Antwerpen opgericht. Van de Belgische staat verwierf de onderneming een aantal concessies voor de oprichting en exploitatie van lokale telefoonnetten. Men was echter afhankelijk van andere ondernemingen voor de import van uitrusting en apparatuur. Western Electric werd begin 1882 de officiële leverancier. In datzelfde jaar begon de bouw van de eerste eigen fabriek die in de herfst van 1883 operationeel werd. In de daaropvolgende decennia kende de onderneming een gestage uitbreiding.

Western Electric was houder van het grootste aantal aandelen en beschikte over het gebruiksrecht van de voornaamste octrooien en de “know-how” die nodig waren voor de massaproductie van telefonische apparatuur. In 1890 werd Western Electric volledig eigenaar van de Bell Telephone Company. De Bell Telephone Manufacturing Company kon zich dankzij de concessies van de International Bell Telephone Company verzekeren van een wereldwijde export. Men produceerde telefoontoestellen en aanverwant materiaal en was betrokken bij de uitbouw en exploitatie van telefoonnetten en -centrales.

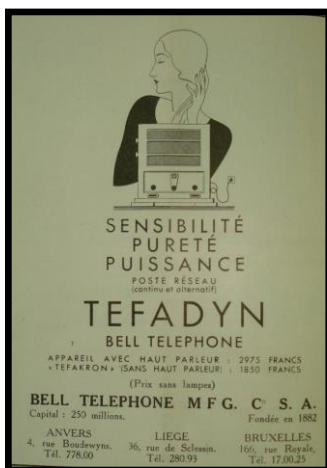
Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de fabriek nog voor de bezetting gesloten en werd het grootste gedeelte van het machinepark verscheept naar aanverwante bedrijven in

---

¹ Over A.T.E.A. (Berchem-Antwerpen) is vrijwel niets bekend. Het bedrijf hield zich bezig met telefonie en richtte zich na W.O.I ook op omroepontvangers voor amateurs. Publiciteit in: La Radiophonie Pour Tous (jaren twintig)

² Gebaseerd op: Bell Telephone Manufacturing Company. 1882-1982, Bell Telephone Manufacturing Company, Antwerpen, 1982, ongepagineerd.

Engeland en de V.S. Na afloop van de vijandelijkheden verliep het herstel moeizaam. Pas begin jaren twintig kon men de productie en tewerkstelling weer enigszins normaal noemen. Dankzij de ontwikkeling van automatische centrales (rotary systeem) werden belangrijke internationale bestellingen binnengehaald. De omschakeling van handbediende naar automatische centrales noopte tot een herziening van de productiemethodes en de modernisering van het machinepark: machines met een grotere capaciteit, individuele elektrische aandrijving, fijngevoelige controle-apparatuur, de lopende band en serieproductie. Daarnaast werden de werkhuizen uitgebreid en in **1925** werd te Hoboken een hoofdfabriek gebouwd. In september van datzelfde jaar werden de Europese Western Electric maatschappijen geassocieerd met International Telephone and Telegraph Company (°1920) wat eveneens bijdroeg tot modernisatie en uitbreiding. Vermoedelijk werd in datzelfde jaar ook gestart met de productie van omroepontvangers. Eind 1927 bereikte men het vooroorlogse hoogtepunt inzake werknemers: 11.122. De invoering van progressieve werkmethoden bij de productie resulteerde rond 1929-1930 in een aanzienlijke verhoging van de productiviteit.

Door haar internationale oriëntatie werd de onderneming door de wereldwijde crisis zwaar getroffen. Omstreeks 1934 liep het aantal werknemers terug tot 2.700. De fabriek te Hoboken werd gesloten en opende pas in 1937 opnieuw haar deuren. Men probeerde het verlies te compenseren door diversificatie van de productie gericht op duurzame gebruiksgoederen. Net als aanverwante ondernemingen werd geopteerd voor het nieuwe medium radio. Men produceerde niet alleen ontvangtoestellen en luidsprekers, maar was ook actief op het gebied van zendstations en “Public Adress” systemen waarmee tal van openbare gebouwen werden uitgerust en sportmanifestaties werden ondersteund. Radio’s werden verkocht onder de naam **Telfadyn, Bell** en **Radiobell**. Daarnaast voorzag Bell het nieuwe omoepstation van het N.I.R. te Elsene, dat in 1938 in werking werd gesteld, van radio-zendapparatuur. In de jaren dertig werd ook overgegaan tot de productie van radiolampen van het merk **Brimar** (La Radio-Industrie, 1938).

Aangezien radiotoestellen enkel in “het dode seizoen” een grote afzet kenden produceerde men tijdens de zomermaanden koelapparatuur voor ondernemers en huishoudelijk gebruik. Voor beide producten kon gebruik worden gemaakt van het bestaande machinepark. In een latere fase werd overgegaan tot de productie van “airconditioning” en gloei-

lampen. Om de concurrentie met andere producenten aan te gaan droeg men - net als de S.B.R. hoge kwaliteitsnormen in het vaandel.

In 1932 vierde Bell haar vijftigste verjaardag. Een Brussels blad schreef naar aanleiding van het Radiosalon te Brussel: *“La Bell Telephone fête cette année son cin-*

quantième anniversaire d'existence comme firme belge. Au cours de ce demi-siècle, elle a su donner à ses installations un développement considérable. Son matériel toujours à l'hauteur des derniers perfectionnements lui permet n'importe quoi, dans la construction électrique, avec la certitude d'une réalisation par-

faite »³. Datzelfde jaar werd bijvoorbeeld de Bell 50 gelanceerd, een toestel dat in zijn geheel door haar ingenieurs was uitgedacht en door de fabriek werd vervaardigd⁴.

Voornoemde crisisbestrijdingsmechanismes droegen ertoe bij dat in 1937-1938 de activiteiten van voor de crisis geëvenaard werden. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in september 1939 en de daarmee gepaard gaande exportbelemmeringen legden nieuwe groei echter aan banden.

1.2. Société de Recherches Radio-électriques (1910-)

Deze onderneming, gevestigd in de Rue Eugène Verheggen 8, 10, 12, 14 (Bureaux, Ateliers) en de Avenue Ducpétiaux 105 (Salle d'Exposition) te Brussel, hield zich sinds **1910** bezig met de producties van radiofonisch materiaal. In het tijdschrift *La Radiophonie pour Tous* uit 1925 stond in een annonce te lezen: *“Nous nous occupons de T.S.F. depuis 1910 et pouvons livrer à lettre lue : postes à galène, relais à 1 et deux lampes, postes à 3,4,5 lampes (Tous nos appareils sont garantis deux ans.). Nous construisons en outre des enregistreurs universels sans relais et sans morse (brevets Bradler), des oscillographes pour réception des postes automatiques, des microgalvanomètres, des accélérographes électriques, des appareils de mesure, kilovoltmètres, etc »*⁵.

³ La Radio-Industrie, revue professionnelle de la T.S.F. et des industries connexes, Fitz-Patrick, Bruxelles, September 1932, p. 601.

⁴ publicité : La Radio-Industrie (1931, 1932).

⁵ La Radiophonie Pour Tous, 1925

Société de Recherches Radioélectriques

BUREAUX : 8, Rue Eugène Verheyzen
ATELIERS : 10, 12, 14, même rue.

SALLE D'EXPOSITION :
168, Avenue Ducpétiaux

BRUXELLES

Téléphone 442.95   Chèques postaux 121.877

Nous nous occupons de T. S. F. depuis 1910 et pouvons livrer à lettre lue : postes à galène, relais à 1 et 2 lampes, postes à 3, 4 et 5 lampes. (Tous nos appareils sont garantis 2 ans.)

Nous construisons en outre des enregistreurs universels sans relais et sans morse (brevets Bradler), des oscillographes pour réception des postes automatiques, des microgalvanomètres, des accélérographes électriques, des appareils de mesure, kilovoltmètres, etc..., etc...

Remise aux membres des Radios-clubs.

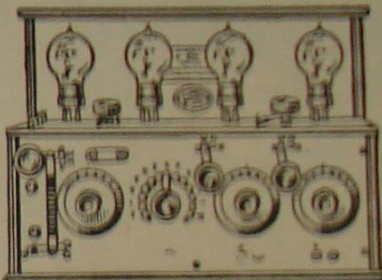
Poste Standard à 4 lampes à résonance

Réception parfaite en haut parleur de tous les broadcastings européens. Réception des postes anglais sur cadre.

Le plus puissant poste sur le marché, établi par les meilleurs spécialistes. Double réglage des ondes courtes.

CATALOGUE GRATUIT

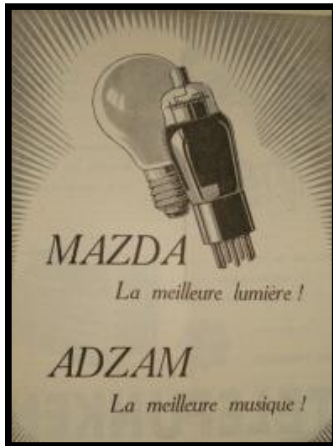
CONDITIONS SPÉCIALES POUR REVENDEURS
QUELQUES AGENCES SONT ENCORE À CONFERER

1.3. M.B.L.E. (Manufacture Belge de Lampes Electriques, 1911-)

Op 18 maart 1911 werd de firma “Lampes Brabant” opgericht. In 1913 wijzigde men de naam in «Manufacture Belge de Lampes Electriques». De onderneming groeide uit tot de grootste producent van elektrische componenten in België. Vestigingsplaats was de Quai de Halage 55-59 te Brussel. Aanvankelijk bracht men, zoals zovele andere bedrijven, gloeilampen op de markt onder de merknaam “MAZDA”. In 1924 introduceerde men enkele buizentypes die de merknaam “ADZAM” kregen⁶. In 1925 werd het een onderdeel van Philips België. Veel Belgische radiotoestellen waren ermee uitgerust.

⁶ http://users.skynet.be/radiocollection/uk/MBLE1_uk.html

Links: publiciteit voor Mazda en Adzam lampen (La Radiophonie Pour Tous, jaren dertig) en « magische ogen » die in de jaren dertig ingang vonden.

(La Radio-Industrie, 1936)

1.4. S.E.M. (Société d'Electricité et de Mécanique, Société Anonyme), (Procédés Thomson-Houston), (1912-)⁷.

Producent van (radio)lampen en (radio)elektrisch materiaal met als aanvankelijke vestigingsplaats Gent. De onderneming werd gesticht onder de naam Usines Carels Frères voor Georges Van de Velde te Gent op **30 maart 1912**. De akte werd gepubliceerd in de bijlages van het Belgisch Staatsblad van 17

april 1912. Achtereenvolgens was de maatschappij gevestigd gevestigd in Dock 38 en Dock 50.

Deze onderneming verhoogde in 1930 haar kapitaal: “*Augmentation du capital social à concurrence de 3,250,000 fr. pour le porter de 36,750,000 francs à 40,000,000 par la création de 13,000 actions d’une valeur nominale de 250 francs chacune[...]*”⁸.

⁷ publiciteit: S.E.M. (La Radio-Industrie, 1932), Electricité Domestique (La Radiophonie Pour Tous, jaren twintig).

⁸ Le Moniteur Belge, 8 mei 1930, annonces-aankondigingen, nummer 3881, p. 2401

Domestique, gespecialiseerd in huishoudtoestellen, voor de verkoop.

1.5. Ritzen & Penners (Erpe, 1914-)¹⁰

Deze société en nom collectief werd opgericht op **1 januari 1914** te Verviers door de Brusselse ondernemers Leon Ritzen en Frans Penners met als doel *“tout ce qui rapporte à la fabrication, à la vente, au négoce, à la représentation et consignment des machines, appareils et matériel électrotechniques; cette énumération n’étant pas limitative, mais prise dans son sens le plus général”*. In de jaren twintig en dertig vervaardigden Ritzen & Penners kantoorlampen en ander elektrisch materiaal.

geweten.

Ritzen en Penners zouden de crisis van het interbellum tot aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog overleven. De firma verdeelde in de jaren twintig de Duitse ontvangers **SABA**. Onder de merknaam **Erpé** brachten zij in de jaren dertig, op bescheiden schaal, omroepontvangers op de markt. Wanneer dat precies was is niet

⁹ La Radio-Industrie, revue professionnelle de la T.S.F. et des industries connexes, Fitz-Patrick, Bruxelles, September 1932, p. 601.

¹⁰ publiciteit : SABA (La Radio-Industrie, 1930), La Lampe Portative (Electricité Pour Tous, jaren twintig)

2. 1919

2.1. Etablissements belges Campbell & Isherwood (1919-)¹¹

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Chaussée de Malines 26 te Antwerpen, werd gesticht op **7 april 1919** voor notaris Louis Peeters te Antwerpen. Betrokken bij de oprichting waren: handelaar Harold Walter Bugg (Avenue Britannique 37, Antwerpen), de firma **Campbell & Isherwood Limited** (Raleigh Street, Liverpool), ingenieur George-Frederic Campbell (Oakland Vale 4, New Brighton, Cheshire), architecte naval Charles Mac Donald (Sint Nicholas Buildings 4, Newcastle), expert comptable John Tatterstall (Magazine promenade, New House, New

Brighton, Cheshire), ingenieur John Williams (Cambridge Road 82, Crosby), expert comptable William Bancks (Avenue d'Italie 129, Antwerpen) en ingenieur Louis-Brandt (Rue Longue van Pelt 41, Antwerpen).

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“la fabrication, la réparation, l’installation et le commerce de machines et appareils mécaniques, hydrauliques et électriques de tous les genres; machines-outils, machines agricoles, chaudières, câbles, installations d’éclairage à l’électricité et au gaz, appareils de ventilation, installations frigorifiques et hydrauliques, toutes entreprises métallurgiques, transports »*.[...]¹².

Campbell & Isherwood was een veelzijdige Engelse onderneming die hoofdzakelijk actief was in de electro-

¹¹ publiciteit : Campbell & Isherwood (La Radiophonie Pour Tous, jaren twintig), Gecophone (La Radio-Industrie, 1934).

¹² Annexes au Moniteur Belge de 1919, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2747, p. 798-799

mechanische industrie. In het begin van de jaren twintig legde men zich ook toe op de productie en import van radiotoestellen en accessoires. In de jaren dertig was men verantwoordelijk voor de distributie van het Engelse merk **Gecophone** (G.E.C.).

Het kapitaal was vastgelegd op 250.000 frank, vertegenwoordigd door 10.000 aandelen van 25 frank. Harold Walter Bugg bracht een handelsfonds, elektrische installaties en een handelspand gelegen in de Rue du Brésil 21 te Antwerpen in. In ruil daarvoor werden Bugg 1000 aandelen toegekend. De overige aandelen werden onderschreven door Campbell & Isherwood (8000), G.-F. Campbell (350), C. Mac Donald (150), J. Tattersall (150), J. Williams (100), W. Bancks (50) en L. Brandt (200)¹³.

2.2. Tungram (Société Anonyme d'Electricité), (1919-)¹⁴

Deze naamloze vennootschap, gevestigd te Zürich, werd gesticht op 29 november 1919 te Baden (Zürich). In 1935 werd de stichtingsakte gedeponneerd bij de griffie van de handelsrechtbank te Brussel om handel te kunnen drijven in België. De onderneming produceerde elektrisch materiaal en de befaamde Tungram radiolampen¹⁵.

¹³ Annexes au Moniteur Belge de 1919, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2747, p. 798-799

¹⁴ publicité : Tunggram (Radio Home, jaren dertig).

¹⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1935, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2504, p. 1916

3. 1920

3.1. Société Indépendante belge de Télégraphie sans Fil (1920-1931)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Chaussée de Ruysbroeck 66 te Vorst werd opgericht op **12 februari 1920**. Betrokken bij de oprichting waren: de **S.A. Société Indépendante de Télégraphie Sans Fil** (Rue de la Boétie 70, Parijs), François Bézerie (Rue Eeckelaers 55, St.-Joost-Ten-Noode), ingénieur **Raymond Brillard** (Avenue Mozart 101, Parijs), Baron René de Caters (château de 's Gravenwezel, Wijnegem), ingénieur Albert Jamotte (Rue du Pacifique 31, Brussel), bankier Baron Lambert (Avenue Marnix 24, Brussel, in- en uitvoerder Jules Leroux (Boulevard de la Cambre 12, Brussel), ingénieur Joseph Vanderhaeghen (Rue de Campine 206, Luik), advocaat Herman van Halteren (Boulevard de Waterloo 112, Brussel), officier Albert Wibier (Rue de la Reinette 11, Brussel) en Fernand Wibier (Rue de la Reinette 11, Brussel).

Het maatschappelijk doel luidde: *“l’application de la télégraphie avec ou sans fil, de la téléphonie avec ou sans fil, de la télémechanique, et d’une façon générale, l’utilisation industrielle des ondes et courants électriques »* [...] ¹⁶.

Het kapitaal was vastgelegd op 1 miljoen frank vertegenwoordigd door 2000 aandelen van 200 frank.

De **Société Indépendante de Télégraphie Sans Fils** verschaftte de nieuwe maatschappij de exclusieve licentie voor alle brevetten en procédés voor België en Congo, goed voor 800 aandelen. De overige 1200 werden onderschreven door: de Société Indépendante de Télégraphie Sans Fil (100), F. Bézerie (100), R. Brillard (160), De Caters (100), A. Jamotte (120), H. Lambert (100), J. Leroux (40), J. Vanderhaeghen (20), H. Van Halteren (170), A. Wibier (240) en F. Wibier (50) ¹⁷.

---

¹⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1920, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1348, p. 1476

¹⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1920, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1348, p. 1477

In 1922 werd het een semi-autonoom onderdeel van de S.B.R., maar op **17 juli 1931** werd de “mise en liquidation” opgestart¹⁸.

3.2. Société Belge pour l'exploitation de téléphones (new system), Le téléautomate¹⁹

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Avenue de la Reine 100 te Schaerbeek, werd gesticht op **28 april 1920** voor notaris Albert Lieben te Zaventem. Betrokken bij de oprichting waren: directeur generaal van de **The Telephone Manufacturing Company Limited** (Martell-Road, Westdulwich S.E. 21, Londen), ondernemer Alfred Collin (Rue Henri Bergé 10, Schaerbeek), ondernemer Charles Steiner (Avenue de l'Opale 85, Schaerbeek), directeur van de fabriek William Alfred Jackson (Rosendale Road, Westdulwich (S.E. 21, Londen), handelaar Achille Van de Craene (Rue de la Royauté 20, Laken) en de handelaars Louis Bouldoir (Place de Brouckère 40, Brussel) en Marcel Opden Bosch (Boulevard Léopold II, St.-Jans-Molenbeek).

Het doel van de onderneming luidde: [...] “*l’entreprise de toutes installations électriques, spécialement pour téléphones et autres installations à courant faible, l’achat, la vente, et la location de tous appareils et accessoires relatifs à cette entreprise, ainsi que toutes opérations s’y rattachant directement ou indirectement* ».²⁰ Le Téléautomate was vooral toegespitst op telefonische verbindingen (al dan niet draadloos), maar vervaardigde en verdeelde na 1920 eveneens toestellen en accessoires geschikt voor de ontvangst van radio-

omroep. De maatschappij verkocht volledige radiotoestellen, losse stukken, luidsprekers en koptelefoons.

Het kapitaal was vastgelegd op 200.000 frank, vertegenwoordigd door 400 aandelen van 500 frank. C. Steiner kreeg 40 aandelen toegewezen, de overige werden onderschreven

¹⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1931, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10739, pp. 172-173

¹⁹ publiciteit : Le Téléautomate (La Radiophonie Pour Tous, jaren twintig).

²⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1920, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5464, p. 2301

door: F.-T. Jackson (342), A. Collin (10), W.-A. Jackson (2), A. Van de Craene (2), L. Bouldoir (2) en M. Opden Bosch (2)²¹.

---

²¹ Annexes au Moniteur Belge de 1920, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5464, p. 2301

4.1921

4.1. Société Nationale radioélectrique (S.N.R., 1921-1923)

Deze naamloze vennootschap met een kapitaal van 500.000 frank, gevestigd in de Rue de Bréderode te Brussel, werd gesticht op **3 juli 1921** voor notaris Scheyven te Brussel. De aandeelhouders behoorden tot de franstalige haute-finance: **de Banque d' Outremer** (Compagnie Internationale pour le commerce et l'industrie, Rue de Namur 48, Brussel, 210 aandelen), de **Société Générale de Belgique** (Rue Royale 34, Brussel, 200 aandelen), **La Banque de Bruxelles** (Rue Royale 66, 200 aandelen), **Le crédit Mobilier de Belgique** (Place de Meir 48, Antwerpen, 120 aandelen), **La Mutuelle Mobilière et Immobilière** (Avenue Louise 61, 120 aandelen), **La Banque Fabri et Cie** (Rue du Marché 26, Hoei, 100 aandelen) en **La Banque de Flandre** (Place d'Armes 2, Gent, 50 aandelen).

Het doel van de maatschappij luidde : [...] *“toutes espèces d'opérations commerciales, industrielles, mobilière ou immobilières se rapportant directement ou indirectement à la télégraphie, à la téléphonie, ou à la signalisation sans fil, notamment en Belgique, ses colonies, protectorats ou dépendances, ainsi que dans le Grand-Duché de Luxembourg. Accessoirement, toute entreprise de publications de journeaux, d'édition ou de publicité et toutes affaires relevant des industries d'électricité, de la navigation et de la signalisation »* [...] ²².

Op **6 juni 1923** werd de onderneming ontbonden ²³.

---

²² Annexes au Moniteur Belge de 1923, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 7216, p. 77

²³ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 7480, p. 3952

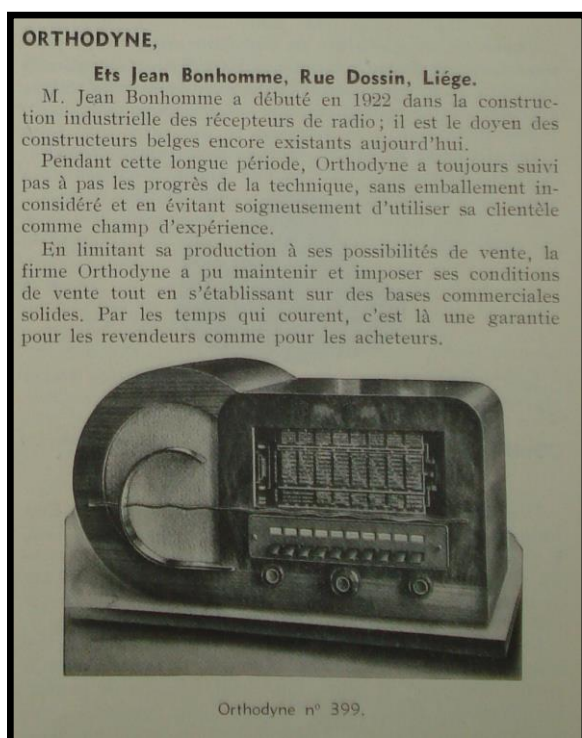
5. 1922

5.1. Etablissements Jean Bonhomme (Matériel électrique et Constructions Radio-électriques, 1922-)²⁴

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue Dossin te Liège 43-47 en de Rue des commercants 42 te Brussel, werd gesticht op **29 januari 1922** voor notaris Gérard Kleiner mann te Luik. Betrokken bij de oprichting waren: handelaar Jean-Lambert Bonhomme (° 1869), echtgenote Anna Bonhomme-Kupper (°1872) en Anna Bonhomme (Rue Dossin 43, Luik), ondernemer Jean Bonhomme-Dengis (Chinehotte 305, Olne), handelaar Corneil Schmid (Rue de Verviers 17, Luik), vertegenwoordiger Georges Bonhomme (Rue Dossin 43, Luik), boekhouder Benjamin Dehon (Rue des écoles 33, Angleur), ingenieur Ferdinand Daumery (Rue de Sélys 10, Luik) en garagehouder Daniel Schmid (Rue de Jehanster 46, Verviers).

---

²⁴ publiciteit : Orthodyne (La Radio-Industrie, 1937)

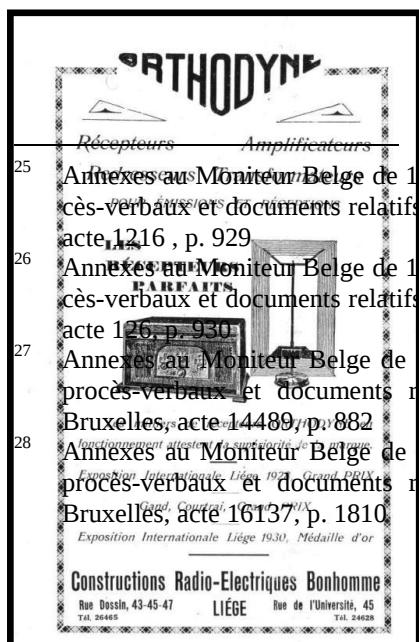

Het doel van de maatschappij luidde :
[...] « *la fabrication et le commerce, tant en Belgique qu'à l'étranger, de tous articles se rattachant directement ou indirectement à l'industrie de l'électricité et de la radio-électricité* » [...] ²⁵.

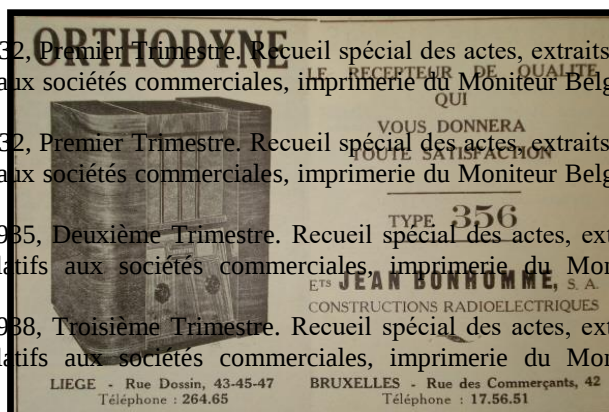
De activiteiten werden ondergebracht in een handels- en ondernemer pand in de Rue Dossin 43-45-47 te Luik, dat sinds 1919 door de familie Bonhomme-Kupper werd uitgebaat. Alle materiaal, machines, gereedschap en rollend materieel werd ingebracht in de nieuwe maatschappij.

Het kapitaal was vastgelegd op 1 miljoen frank, vertegenwoordigd door 2.000 aandelen “*sans désignation de valeur*”. Bonhomme-Kupper werd in ruil voor de inbreng 1.570 aandelen toegekend. De overige 430 werden onderschreven door: A. Bonhomme (100), J. Bonhomme-Dengis (110), C. Schmid (100), G. Bonhomme (110), B. Dehon (8), F. Daumery (1) en D. Schmid (1) ²⁶.

Deze maatschappij vervaardigde radiotoestellen met de merknaam **Orthodyne**, transformatoren, versterkers, etc. en draaide goed. Zo boekte de onderneming op 30 juni 1935 37.713.30 frank winst in de voorbije maanden ²⁷. Op 30 juni 1938 had men reeds een netowinst van 44.654.40 frank (“*bénéfice de l'exercice*”) geboekt ²⁸. Jean Bonhomme was één van de weinige ondernemers van het eerste uur die in 1939 nog actief waren.

Links: advertentie uit 1928 (Radio Home, Bruxelles)

Boven : annonce voor de ontvangers Orthodyne in het tijdschrift Radio-Home (1935)

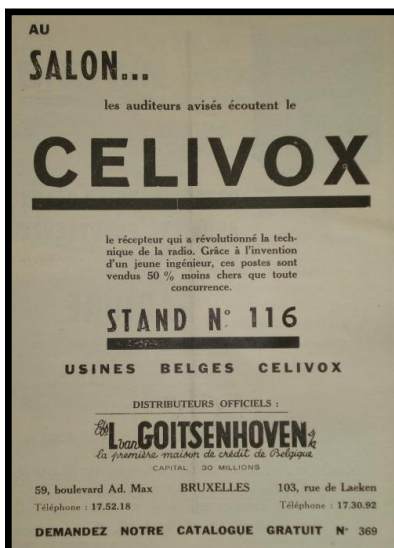
5.2. Etablissements Louis van Goitsenhoven (1922-)²⁹

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue des Fripiers 17 te Brussel (ingang via Cinéma Coliséeum) en in de loop van de jaren twintig in de Nieuwstraat te Brussel, ontstond op **27 juli 1922** na een naamsverandering van de **Compagnie Belge des Cinématographes et Appareils Scientifique** (Ancien Etablissements Louis van Goitsenhoven, °1908) in de **Etablissements Louis van Goitsenhoven**.

Het doel van de onderneming luidde: [...] *l'achat, la vente, la location et la fabrication de tous objets et articles quelconques, l'exploitation public du cinématographe et de tous autres genres de spectacle* »³⁰.

Men verkocht radio's van de merken **S.B.R.** (Bel.), **S.F.R.** (Radiola, Fra.), **Marconi** (G.B.), **Ducretet** (Fra.) en **A.S.E.M** en alle accessoires voor de installatie en de bouw van radiotoestellen. Men claimde de eerste Belgische firma te zijn geweest die verkocht op krediet.

In de jaren dertig traden de Etablissements Louis van Goitsenhoven, inmiddels verhuisd naar de Boulevard Adolphe Max 59 en de Rue de Laken 103, op als officiële verdeler van de radiotoestellen **Celivox** gemaakt door de **Usines Belges Celivox**. In 1935 prees men de ontvangers als volgt aan: *“le récepteur qui révolutionné la technique de la radio. Grace à l'invention d'un jeune ingénieur, ces postes sont vendus 50% moins chers que toute concurrence* » (Radio Home, 1935).

²⁹ publiciteit : La Radiophonie Pour Tous (jaren twintig), Radio Home (1935)

³⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1922, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8827, p. 1362-1363.

5.3. De Société Belge Radio-électrique (S.B.R.) : « La Grande Marque Belge » (1922-)

5.3.1. De Belangrijkste Belgische producent van omroepontvangers³¹

Boven: vroege publiciteit voor de S.B.R. uit 1922. Twee vrouwen kijken vol bewondering naar een radiotoestel met gigantische afmetingen (Électricité pour Tous (1922)

De ontwikkeling en de verbreiding van de radio-elektrische nijverheid in België ging gepaard met de gestage groei van één van de oudste radio-elektrische onderneming van het land. Tussen 1922 en 1939 ontwikkelde deze onderneming, gevestigd op de grens met Ukkel-Vorst (Brussel), zich van een werkplaats met een handvol arbeiders waar op artisanale wijze radio's werden geassembleerd naar een moderne fabriek die in 1935 reeds 1.250 arbeiders tewerkstelde. Modern in de zin dat de productie zich kenmerkte door een fordistische bedrijfsvoering wat massaproductie mogelijk maakte: arbeidsdeling, serieproductie, standaardisatie en het principe van de lopende band. Ook de vormgeving van de gebouwen was functioneel en in de stijl van het internationale modernisme.

Toch was de productie van de Société Belge Radio-électrique kleinschalig in vergelijking met buitenlandse producenten zoals Philips. De Eindhovense fabrikant opende in het interbellum vestigingen over gans Europa. S.B.R. daarentegen bleef in België. Uitvoermoeilijkheden ten gevolge van protectionistische maatregelen tijdens de crisisjaren en een te kleine nationale markt verhinderden dat de onderneming uitgroeide tot een gigant. Veel buitenlandse ondernemingen zoals Philips produceerden naast radio-elektisch materiaal eveneens andere elektrische gebruiksgoederen zoals huishoudapparatuur. De S.B.R. heeft zich daar echter nooit mee beziggehouden. Ook bij de aanwending van bakeliet beperkte de productie zich tot onderdelen zoals sierranden, afstemschalen en afstemknoppen. Bakeliet, een uitvinding van de naar de Verenigde Staten uitgeweken Gentenaar Baekelandt, kan beschouwd worden als de voorloper van het plastic. Het procédé liet toe om kasten en onderdelen in allerlei vormen te vervaardigen. Concurrenten zoals Philips, S.A.B.A. en Mende vervaardigden reeds aan het einde van de jaren twintig radiotoestellen en luidspre-

³¹ Gebaseerd op de tijdschriften van de S.B.R., en uitgaven van Retro Radio Vlaanderen (R. SILLEN)

kers waarvan de behuizing volledig uit bakeliet waren. Dergelijke voorbeelden zouden in de jaren twintig en dertig nooit de werkhuizen van de S.B.R. in Ukkel-Vorst verlaten.

De S.B.R. speelde een belangrijke rol in de uitbouw van het radio-telegrafische net in België en Kongo. Vanaf 30 augustus 1926 verzorgde de onderneming vanuit Ukkel een regelmatige radio-telegrafische verbinding met de Belgische Kolonie. Daarnaast produceerde men ook zenders en ontvangers voor het leger, de luchtvaart, de industriële wereld, en radio-omroepstations en versterkers en luidsprekers voor sportinfrastructuren zoals voetbalstadions en wielervedbanen, kerken, het parlement en radio-omroepstations. Ook gaf men met de oprichting van Radio-Belgique in 1923 een beslissende impuls aan het ontstaan van de radio-omroep in België. Het station was in de eerste plaats bedoeld om de verkoop van ontvangers te stimuleren. Opmerkelijk is dat de Société Belge Radio-électrique in het interbellum iedere vorm van buitenlandse inmenging, ondanks de pogingen van het Nederlandse Philips tot overname en fusieering, wist af te houden. Inzake bestuur en productie bleef de onderneming volledig Belgisch. Enkel inzake lampen hing men af van de import. Aanvankelijk werden Europese lampen aangewend in de ontvangers, maar in het midden van de jaren dertig besliste het bestuur om over te schakelen op Amerikaanse lampen die zich kenmerkten door hun lage prijs, een beperking van het aantal types door standaardisatie en een langere levensduur. De onderneming vervaardigde kwalitatief hoogstaande ontvangers met Belgische techniek en een karakteristieke vormgeving. Sleutelwoorden waren dus “Belgisch” en “kwaliteit”. Deze eigenschappen werden benadrukt in een eigen tijdschrift dat vanaf 1927 aan de klanten werd aangeboden. Het uitzicht en de samenstelling ervan wisselden in de loop der jaren.

In 1927 ging men van start met een *“Bulletin de la Société Belge Radio-électrique”* (maandelijks) dat drie jaar later opgevolgd werd door *“Radio-SBR”*. Beide uitgaves waren in het Frans opgesteld. *“Radio-SBR”* (maandelijks) verdween echter in 1931. Waarschijnlijk was dit te wijten aan de crisis die de Belgische economie toen hard trof. In 1935, het jaar van de devaluatie van de Belgische frank, verscheen een tweetalig rijkelijk geïllustreerd blad op glanspapier: *“SBR-Radio”*. Voor de vele foto’s en fotocollages had men Willy Kessels onder de arm genomen. Het gaf inlichtingen over de nieuwste toestellen en modellen, de radionijverheid, de verspreiding van radiotoestellen, de ontwikkeling van de onderneming, etc. Vanaf 1939 werd het een driemaandelijks tijdschrift ten gevolge van de oorlogsdreiging en nieuwe economische moeilijkheden.

5.3.2. Van artisanale werkplaats naar moderne fabriek.

De **Société Belge radio-électrique**, beter bekend onder de afkorting **SBR**, werd opgericht in **1922** na een fusie van de **Société Indépendante Belge de télégraphie sans fil** en de **Société Nationale Radio-Électrique**. Beide laatstgenoemde bedrijven waren na de Eerste Wereldoorlog tot stand gekomen met medewerking van gespecialiseerde technici die zowel in Congo als aan het front hun sporen hadden verdiend. De grondvesten van de Société Belge Radio-électrique waren driedelig. Uit financieel oogpunt kwam het merendeel van de belangrijkste Belgische banken tussenbeide met als doel de ontwikkeling van een echte nationale nijverheidstak te verzekeren die zich zonder financiële problemen op normale wijze zou kunnen ontwikkelen. Op technisch gebied werd een akkoord gesloten met de grote buitenlandse bedrijven van de T.S.F. die hun Belgische brevetten aanbrachten. Met deze overeenkomst kwam de controle exclusief in handen van landgenoten. Bovendien lieten ze toe om vrijwel dadelijk te profiteren van de recentste ontwikkelingen op vlak van de radio-elektriciteit. De onderneming kon steunen op de geleidelijke uitbreiding van de ateliers en laboratoria van de Société Indépendante de T.S.F. en de creatie van apparaattypes die speciaal aangepast werden aan de smaken en noden van de natie.

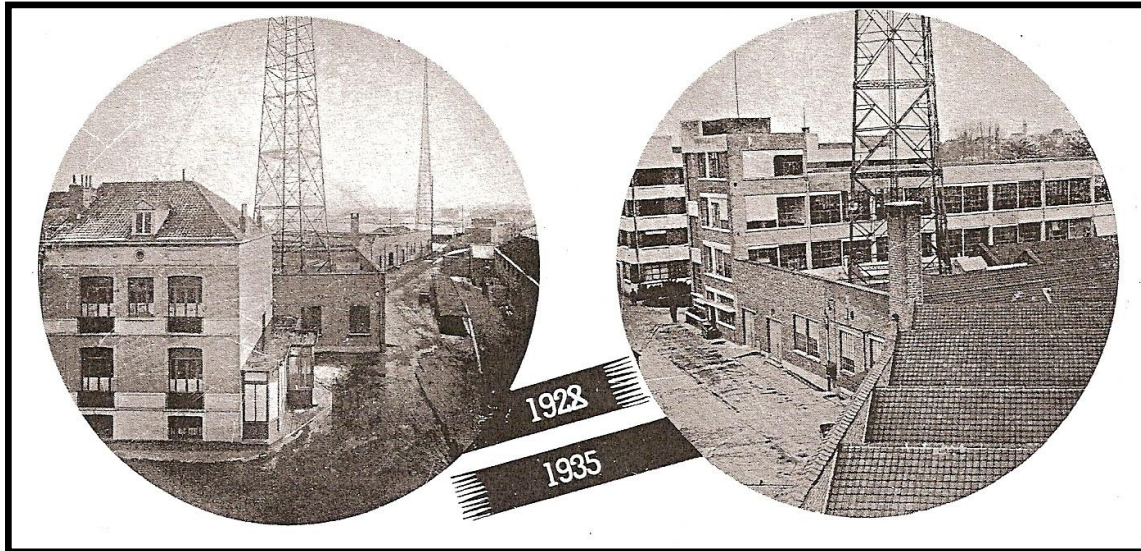
De bedrijfsvorm werd een “société anonyme” (naamloze vennootschap) met een kapitaal van 4.000.000 Belgische frank. In 1927 bedroeg dit reeds 6.000.000 en in 1930 maar liefst 12.000.000 frank. De S.B.R ontwikkelde zich in het interbellum vrij snel en op een regelmatige manier tot een grote onderneming. De hoofdzetel was gevestigd in de Rue d’Egmont - Egmontstraat 4 te Brussel. Het prille begin was kleinschalig van opzet. De onderneming was ondergebracht in een kleine villa die slechts enkele honderden vierkante meter besloeg. Niet meer dan 50 personen waren er werkzaam. De arbeid had in de beginjaren nog een vrij artisanaal karakter, maar de Société Belge Radio-électrique zou in de loop van de jaren twintig en dertig investeren, moderniseren en rationaliseren. In 1924 werden nieuwe fabrieksgebouwen in gebruik genomen gesitueerd in de Chaussée de Ruysbroek 66 te Ukkel - Vorst. Een toonzaal bevond zich in de Rue de Namur te Brussel³².

In de volgende jaren steeg het werknemersaantal gestaag: 140 in 1923, 150 in 1924, 210 in 1925, 250 in 1926 en reeds 530 in 1927. In 1930 beschikte men reeds over meer dan 9000 vierkante meter werkvloer en telde men 600 arbeiders en bedienden. In de beginjaren werden vooral mannen aangeworven. Pas met de voortschrijdende mechanisering, ar-

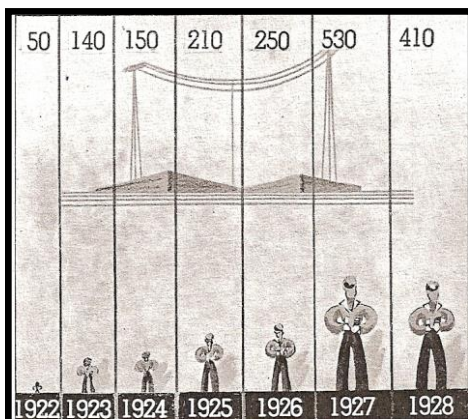
---

³² Catalogue général des fabrications Société Belge Electrique, 1924

beidsdeling en rationalisering van het productieproces kwam er meer plaats voor ongeschoolde arbeid. In de jaren dertig waren vrouwen vooral werkzaam in de assemblage van radiotoestellen en losse stukken.

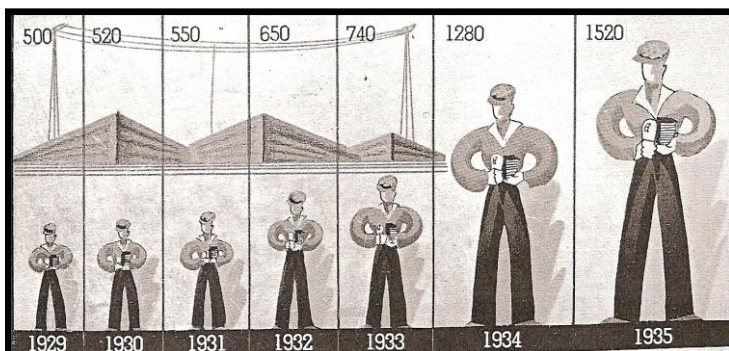

Boven: de Société Belge Radio-électrique kende vanaf haar oprichting in 1922 een gestage groei. Er werd gestart in een particuliere woning. In 1924 werd de bouw van een moderne fabriek in Ukkel-Vorst voltooid. In de volgende jaren werd voortdurend uitgebreid en gemoderniseerd. (SBR-RADIO, maart 1936)

Links: tussen 1922 en 1927 steeg het aantal werknemers gestaag. Enkel in 1928 maakte de fabriek een moeilijke periode door. Het economisch optimisme begon eind jaren twintig te verslapen door overproductie.

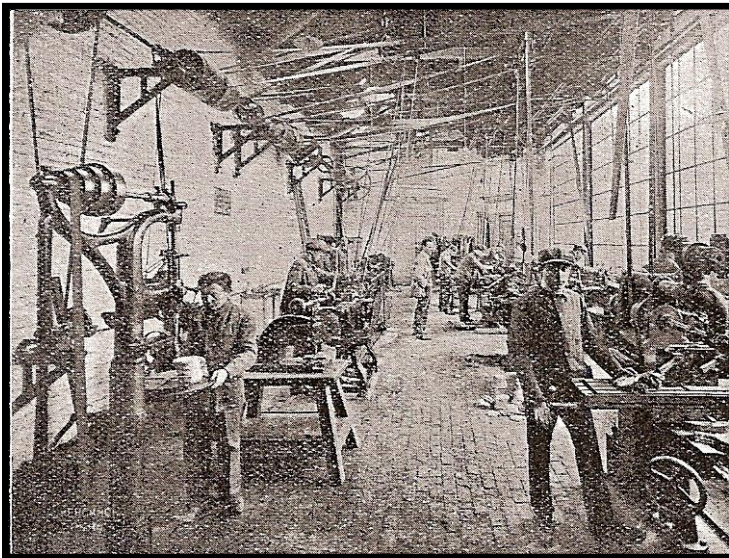
(SBR Radio, maart 1936)

Links: de crisis van de jaren dertig vertraagde de groei van de radio-elektrische nijverheid. Vanaf 1934 verhoogt het werknemersaantal echter spectaculair: 1.280 in 1934 en reeds 1.520 in 1935, het jaar van de devaluatie van de Belgische frank.

Omstreeks 1930 was de fabriek duidelijk waar te nemen in het landschap: *“les voyageurs qui empruntent la route de Mons connaissent bien la silhouette fine et élégante des deux pylones qui signalent la S.B.R”*³³. » Deze twee metalen masten met een hoogte van 80 meter ondersteunden de diverse experimentele antennes en maakten het mogelijk om zendstations en ontvangers op punt te stellen. Aan de straatkant stond een drie verdiepingen tellend gebouw waarin de administratieve en commerciële diensten waren in ondergebracht. De kantoren waren helder en licht in de stijl van het internationale modernisme en het Bauhaus met doorlopende glasstroken en glasvliesgevels. In de grote magazijnen heerste een strenge orde. Ruwe materialen, halfafgewerkte producten, afzonderlijke stukken en afgewerkte toestellen werden er geklasseerd, geregistreerd en ingepakt met een grote nauwgezetheid. Een uitgestrekte binnenplaats gaf toegang tot grote hallen waar de diverse ateliers waren in ondergebracht.

Een radiotoestel werd niet door één arbeider gebouwd maar opgesplitst in chronometreerbare deeltaken waar weinig geschoolde arbeid voor nodig was. Op deze manier kon efficiënter en sneller worden geproduceerd. In het *“atelier d’usinage”* produceerden automatische draaibanken, persen voor het snijden en stampen van metaal, frees-, boor- en polijstmachines de basiselementen voor zenders.

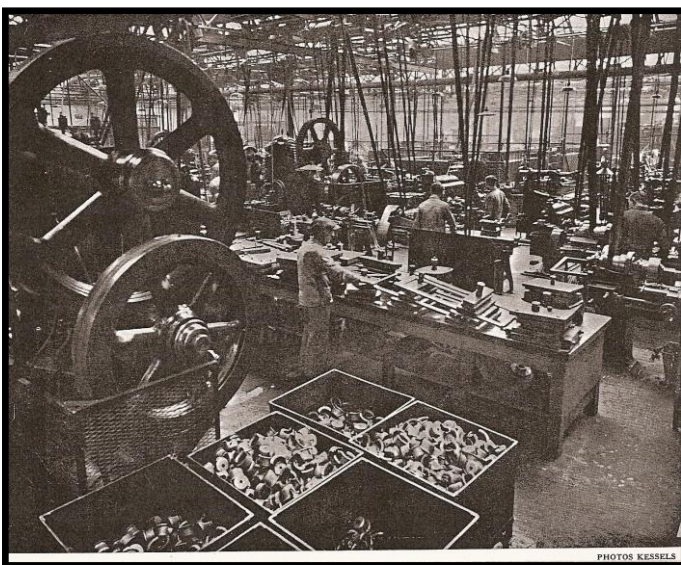

Links : het atelier d’usinage in 1927-1928.

(Bulletin mensuel de la Société Belge Radio-électrique).

³³ RADIO-SBR, numéro special, mei 1930, p. 99

Gespecialiseerd personeel hield zich in het montageatelier voor groot materiaal bezig met het in elkaar zetten van zendtoestellen die onder meer aangewend werden bij de uitbouw van het Belgische en Congolese radiotelegrafisch net. Een apart atelier was voorbehouden aan de montage van ontvangers bestemd voor radioamateurs (de Ondolina). In 1930 werd de serieproductie van de nieuwe ontvangers 311 en 351 in een speciaal gebouw ondergebracht. Het principe van de lopende band deed aldus zijn intrede. Daarnaast was er een afdeling voor de montage van versterkers en luidsprekers, een assemblage atelier voor afzonderlijke stukken, condensatoren, “variables”, “combinateurs” etc. In het bobijnatelier produceerde men met geautomatiseerde machines, die voor het grootste stuk ontwikkeld waren door S.B.R. zelf, dagelijks meer dan 4000 kilometer koperdraad bestemd voor de bouw van transformatoren en andere radio-onderdelen. Er waren nog tal van andere diensten zoals het schrijnwerk-, het polijst-, het emailleer, en het vernikkelatelier en een afdeling voor de productie van bakeliet. Volledig bakelieten behuizingen heeft de onderneming evenwel niet geproduceerd. Men hield het bij metalen of gefineerde triplex kasten die werden afgewerkt met bakelieten afstemknoppen en sierstukken. In het studie bureau onderzocht men de karakteristieken van nieuwe toestellen met het oog op de bouw van betere types. Men werd hier in geholpen door een documentatiedienst die de werkzaamheden en de tijdschriften van alle landen analyseerde. Bovendien centraliseerde men er de particuliere informatie van S.B.R. Een modern uitgerust tekenbureau was belast met alle plannen en de benamingen van de producten. Alle stadia van de productie werden door S.B.R. zelf uitgevoerd.

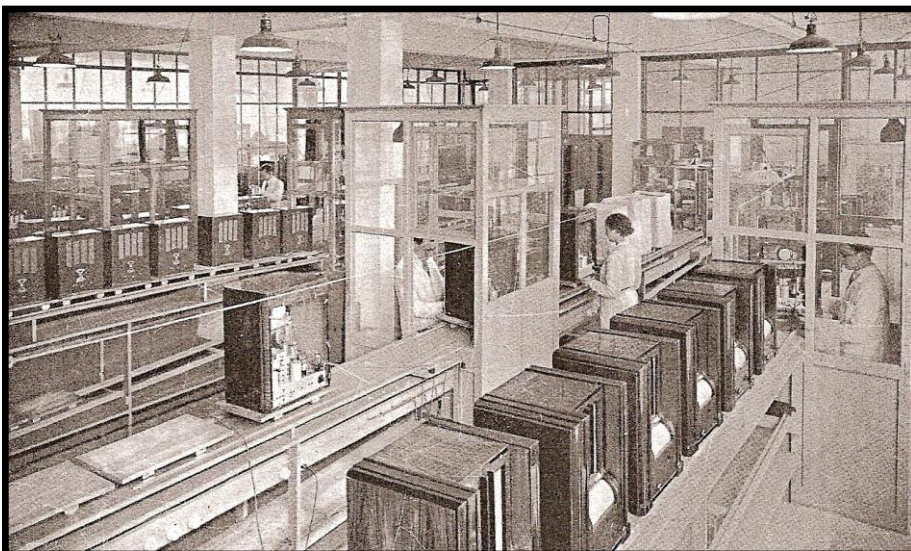

Links: het machinepark in 1936. Volledig geëlektrificeerd. Foto van Willy Kessels.

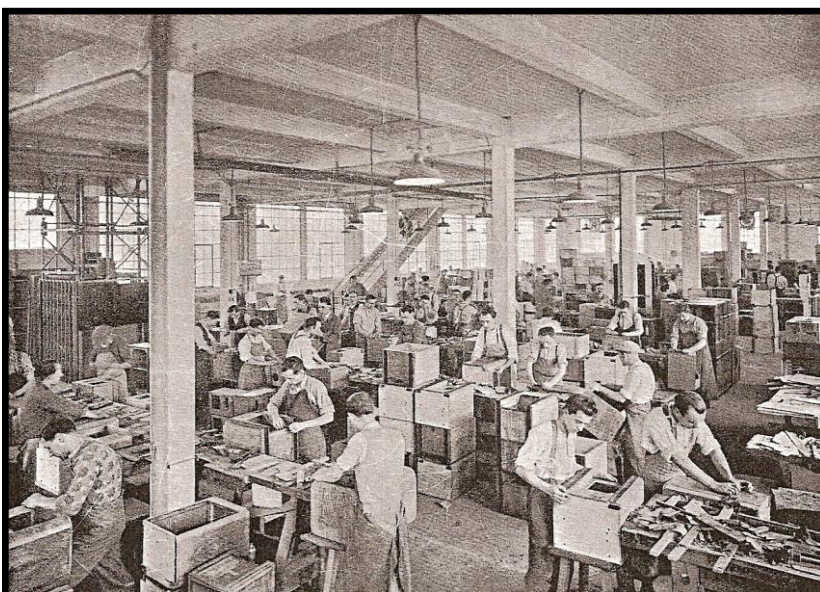
Links: de afdeling van de losse stukken in 1936. Geen enkele man op de werkvloer te bespeuren

(Willy Kessels, SBR-Radio, 1936)

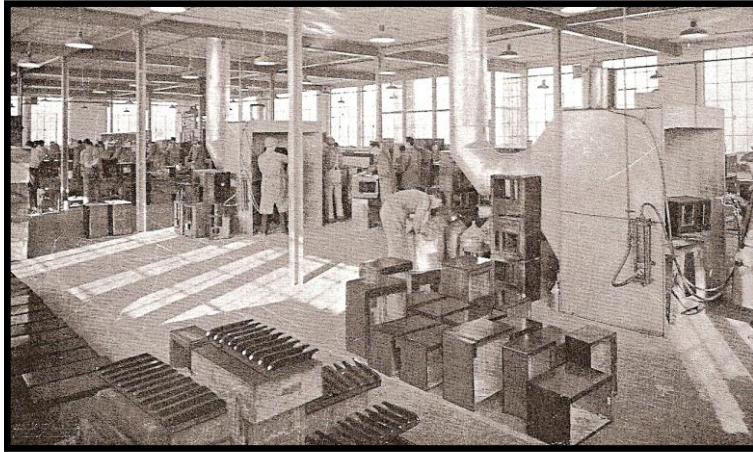
links: de lopende band met de Super-ondolina 636 en de Ondolinette in 1936.

(Willy Kessels, SBR-Radio, 1936)

Links: de meubelafdeling in 1937

(SBR-RADIO, 1937, Willy Kessels)

Links: pistoolsputters vernissen de radiokasten (1937).

Op 4 oktober 1937 was het personeelsbestand ten aanzien van 1935 lichtjes terug gellen: 1.467 werknemers. De ingenomen oppervlakte bedroeg toen 14.725 vierkante meter. Het aantal geproduceerde ontvangers benaderde tot dusver de kaap van de 300.000 radio-toestellen³⁴. Over de verdeling mannen-vrouwen op de werkvloer zijn geen cijfergegevens bewaard. Nochtans tonen foto's heel wat vrouwelijke werknemers. Vrouwen werden vooral ingezet voor het lichtere werk zoals de assemblage van de toestellen en de afwerking. Mannen werkten aan de persen, draaibanken of in de meubelmakerij. Het was schijnbaar goed werken bij de S.B.R., want de werknemers konden er genieten van sociale voorzieningen (zie infra).

Met het principe van de lopende band, indertijd ook wel de kettingmethode genoemd, kon op sommige tijdstippen van het jaar een productie van ongeveer 500 toestellen gehaald worden. Een indrukwekkend aantal, als men bedenkt dat België vrijwel de enige markt voor S.B.R. was³⁵. Enkel de lampen die in de ontvangers voorkwamen werden elders vervaardigd. Hun herkomst was de Verenigde Staten (R.C.A.) en Engeland (Marconi). De S.B.R. was zeer trots op hun onafhankelijkheid en verklaarde dit als volgt: *“deze is het logisch gevolg der voortdurende pogingen welke gedaan werden om op alle gebieden beter materiaal te leveren dan dit der andere, zoowel vreemde als inheemsche firma's.”*³⁶ Een controledienst hield toezicht op het productieproces en op de kwaliteit van de eindproducten. Alle afgewerkte producten werden onderworpen aan een reeks mechanische, elektrische en akoestische tests. De S.B.R. streefde hoge kwaliteitsnormen na: *“Il importe en*

³⁴ SILLEN R., Société Belge Radio-électrique, deel III : 1937-1949, bijlage bij Retro-Radio, nummer 2, juni 2004.

³⁵ SBR-RADIO, maart 1936, p.4

³⁶ SBR-RADIO, maart 1936, p.4

*effet que tout appareil livré à un client soit en parfait état de fonctionnement lors de sa mise en service et que la bonne qualité se maintienne à l'usage [...]*³⁷. Het merk S.B.R. stond dan ook bekend om de productie van robuuste toestellen « *de bon teint et bon poids* ».

5.3.3. Productie van zenders en ontvangers in het interbellum: “Belgische” kwaliteitstoestellen.

De eerste apparaten die de onderneming verkocht waren echter gebouwd door de **S.F.R.** (Société Française de Radio-électricité, Radiola). De naam van laatstgenoemde onderneming fungeerde als voorbeeld voor de S.B.R. Pas in 1924 lanceerde SBR eigen make-lij, de befaamde “**Ondolina**” ontvangers. Dit toestel werd geassembleerd in Vorst met Franse standaardonderdelen en had de vormgeving van een pupiter. Het schuin aflopende front bestond uit 4 verzonken lampen met daaronder evenveel afstemknoppen.

De Ondolina was een geslaagde poging om een toestel op te markt te brengen dat niet-technisch onderlegde radioliefhebbers kon bekoren. De lampen waren goed bereikbaar indien zich een vervanging opdrong en de afstemming was relatief eenvoudig. In Nederland werden de toestellen verkocht onder de merknaam “**Tubantia**” waarbij de tekstaanduidingen in het Nederlands waren.³⁸ De Ondolina was verkrijgbaar in standaard of luxe uitvoering. In de prijs van een toestel waren de lampen toen nog niet inbegrepen. De S.B.R. maakte vanaf 1 december 1924 gebruik van lampen van o.m. Philips (Ned.), S.E.M., Marconi (G.B.), Radiotechnique, Radio Micro en Bigrill. Ook een luidspreker diende apart te worden aangeschaft. De S.B.R. verkocht o.m. hoornluidsprekers van o.m. Amplion en Clarion en diffuseurs van Radiola en Lumière. Een standaard Ondolina was in de jaren na de Eerste Wereldoorlog nog een luxeproduct wat zich weerspiegelde in de prijzen. Een standaard Ondolina kostte 1.560 frank, de luxe uitvoering 2.010 frank. Daarnaast verkocht men ook versterkers zoals de Stentor (815 frank), de Valvola (175 frank), de NB.2. (1.285 frank) en een versterker voor gehoorgestoorden (3000 frank). De Galenola, een kristalontvanger, kostte daarentegen slechts 115 frank. Andere ontvangers in het gamma waren de BA.2 (520 frank), de SR.4. (2.360 frank), de SR.6.(4.240 frank), de V2 (1.630 frank) en de V3 (3.500 frank). Lampen van Metal, Radiotechnique Philips, S.E.M. en Marconi kostten

³⁷ RADIO-SBR, numéro spécial, mei 1930, p.102

³⁸ SILLEN R., Société Belge Radio-électrique, deel 1: 1922-1929, bijlage bij Retro-Radio, nummer 2, juni 2002, p. 6

17,5 frank per stuk. Nieuwere types waren aanzienlijk duurder: 32,5 frank per stuk³⁹. De Ondolina bleek een succes. In mei 1925 beweerde de onderneming reeds 2.000 ondolina's te hebben verkocht.

De voeding van radiotoestellen was toen nog afhankelijk van lompe en zware batterijen. Om ze op te laden moest men zich wenden tot een elektricien. Een advertentie in het Laatste Nieuws uit 1929 getuigde daarvan: “*Radioliefhebbers : voor het herstellen van uw akkumulatoren wendt u tot O. Vanoverschelde, garage, elektriciteit, Brugsche Steenweg, 2A (Hoek Rooigemlaan), Gent*”⁴⁰. Met de elektrificatie van steden en gemeenten werd gezocht naar alternatieven. In 1926 leverde de S.B.R. wel de Resolina (1000 frank), een externe netvoeding waarmee men de Ondolina op het gelijkstroomnet kon aansluiten. Ook voor het wisselstroomnet was dit mogelijk (1.300 frank). In april '26 tekende men 3.000 verkochte Ondolina's op. In die tijd was de Ondolina alleen in het bereik van de betere klasse: industriëlen en vrije beroepen zoals dokters, advocaten en notarissen. Om de verspreiding van radiotoestellen te stimuleren en het aantal luisteraars te verhogen vervaardigde men kristalontvangers voor het grote publiek. Een Crystalina was aanzienlijk goedkoper en kostte slechts 75 frank⁴¹.

In de catalogus van 1928 verschenen uitsluitend toestellen van het merk SBR, door de Société ontworpen en vervaardigd. De S.B.R. prees deze ontvangers als volgt aan: [...] “*Allez écouter chez votre fournisseur habituel les nouveaux postes ONDOLINA-SUPER ONDOLINA alimentés directement sur le réseau d'éclairage. Vous comprendrez pourquoi celui qui possède un poste S.B.R est un enthousiaste de la T.S.F.* » [...]”⁴² De Super Ondolina behoorde tot een eerste generatie superheterodyne ontvangers die eenvoudig af te stemmen waren. Aan het eind van de jaren twintig werden radio's steeds meer meubelstukken. Zo werden de Ondolina-toestellen gehuisvest in eiken kast. De afstemknoppen konden aan het zicht onttrokken worden door deurtjes te sluiten. Ook draagbare toestellen werden populair, vooral bij pick-nicks. De S.B.R. bood in '28 een Super V semi-portable aan voor 2.575 frank exclusief lampen maar met een raamantenne. In 1929 volgde met de Poste Valise de eerste echte draagbare radio met ingebouwde luidspreker voor de prijs van 4.850 frank (inclusief lampen). Omdat fabriekstoestellen nog vrij duur waren publiceerde

³⁹ SILLEN R., Société Belge Radio-électrique, deel 1: 1922-1929, bijlage bij Retro-Radio, nummer 2, juni 2002, p. 6

⁴⁰ Het Laatste Nieuws, 16 februari 1929

⁴¹ SILLEN R., Société Belge Radio-électrique, deel 1: 1922-1929, bijlage bij Retro-Radio, nummer 2, juni 2002, p. 6

⁴² RADIO-SBR, nummer 2, 1 december 1929

men in april 1928 een schema voor de Big Six, een eenvoudig te bouwen zeslamper. Het toestel werkte op batterijen en de onderdelen werden door de S.B.R. geleverd. Zonder lampen was dit toestel te koop voor 1.382 frank. Het fabrieksmodel kostte 2.300 frank. De RTA 4 was een vierlamper met dezelfde onderdelen. Zonder lampen kostte het toestel 1205 frank (exclusief lampen). Gebouwd bedroeg de kostprijs 1800 frank. Beide schema's waren te bestellen voor 6 frank. Op deze manier werd een ruimer publiek aangesproken. Met de Ondolina mikte men op de hogere klasse, terwijl de zelfbouwtoestellen in het bereik lagen van de middenstand. Kristalontvangers waren tenslotte bedoeld voor de lagere klassen.

Links: De befaamde Ondolina ontvanger werd in 1924 geïntroduceerd, en de Société zou er haar reputatie aan te danken hebben gehad. Volgens deze catalogusadvertentie uit 1928 waren er in België al meer dan 6500 ontvangers van dit type verspreid. Bij dit pupitermodel ter waarde van 2060 frank staken 4 lampen uit het front. Om het gebruik van batterijen te vermijden bood SBR een voedingsapparaat aan dat tussen de radio en de netstroom werd geschakeld.

(catalogus SBR, 1928)

Links: In de Super Ondolina waren maar liefst 8 lampen gemonteerd. Dit toestel kon alle uitzendingen onvangen met een luidspreker en dit zonder antenne en aardingsstekker. De antenne kon op het toestel geplaatst worden. Het betrof een lange draad, gespannen op een raamwerk.

In slechts 4 maanden tijd waren er volgens de fabriek 600 toestellen in de Belgische huiskamers terechtgekomen. In vergelijking met de Ondolina was het toestel met een prijs van 4950 frank meer dan dubbel zo duur.

(catalogus SBR, 1928)

Tot eind jaren twintig, begin dertig waren de meeste toestellen nog kristalontvangers of batterijradio's. Om dit probleem het hoofd te bieden bood SBR een oplossing: "*les chargeurs de OXYMETAL permettent de réaliser une alimentation directe sur le réseau en assurant la recharge de vos batteries*" [...]⁴³.

Vóór 1929 verkocht de onderneming luidsprekers van buitenlandse merken. In 1929 introduceerde men op het Radiosalon te Brussel evenwel een zelf vervaardigd gamma. Aanvankelijk werden de luidsprekers verkocht onder de naam **Sberavox**, maar omdat deze merknaam verwarring schiep met apparaten van andere constructeurs werd deze veranderd in **Voxalina**⁴⁴. De onderdelen werden per post naar de kopers gestuurd. Op die manier konden de transportkosten worden gedrukt, wat de verspreiding dan weer stimuleerde. De kwaliteit bleek uitstekend te zijn. Een lezersbrief gericht aan de redactie van het blad getuigde: "*J'ai bien reçu samedi matin votre voxalina 26 série électro-dynamique, et j'ai le très grand plaisir de vous informer que je suis véritablement enchanté de ce haut-parleur, qui, à mon avis dépasse de très loin, à tout point de vue, les Moving Coil actuellement sur la marché, c'est une merveille, et quelle que soit la puissance qu'on lui applique, il rend toute la gamme musicale avec une fidélité et une netteté telles que l'on pourrait se croire à proximité même de l'orchestre*"⁴⁵. Naast radio-toestellen en luidsprekers vervaardigde de S.B.R.-fabriek vrijwel alle noodzakelijke onderdelen voor het vervaardigen van elektrische apparaten: weerstanden, condensators, smoorspoelen (zelf-inductie), transformatoren, luidsprekers, onderstellen, mechanische onderdelen, schrijnwerk, etc.

Vanaf juli 1927 gaf de S.B.R. een "Bulletin de la Société Radioélectrique" uit dat in november 1929 opgevolgd werd door een tweemaandelijks informatieblad, **Radio-SBR**, met een duidelijk doel: [...]*notre but est de documenter l'amateur de T.S.F., de lui faire connaître des nouveautés et les applications nouvelles de la radiophonie ....*⁴⁶. In het eerste jaar claimde de S.B.R. dat de oplage reeds die van andere Belgische radio-revues oversteeg. Men voegde er wel aan toe dat het nog ver verwijderd was van hetgeen waar de Société op hoopte: de "grote massa" van "sans-filistes" in België bereiken. Dit blad diende vanzelfsprekend ook een commercieel doel: de naambekendheid van de S.B.R. vergroten en de verkoop van de eigen producten stimuleren. Om dit te bewerkstelligen rekende de Société op de steun van de lezers. Deze oproep luidde als volgt: [...]*que chacun d'eux*

---

⁴³ RADIO-SBR, nummer 2, "Les chargeurs OXYMETAL", nummer 2, 1 december 1929

⁴⁴ RADIO-SBR, reclame "Les moteurs Voxalina", nummer 2, 1 december 1929.

⁴⁵ RADIO-SBR, advertentie voor "Voxalina, La musique pur", nummer 2, 1 december 1929, p. 22.

⁴⁶ RADIO-SBR, nummer 2, 1 december 1929, p. 17

*parle autour de lui de Radio-SBR., fasse connaître l'effort que nous tentons, engage ses amis à nous demander de lui faire le service - entièrement gratuit - de la revue et au besoin nous envoie l'adresse de sans-filistes que notre action intéresse [...]'*⁴⁷. De Société Belge Radio-électrique zag zichzelf als verspreider van het medium radio in België. Hun ambitie was in de eerste plaats de nationale markt trachten te beheersen, wat blijkt uit de bijna profetische slotwoorden van het inleidende betoog uit het tweede nummer: *"Aider à la diffusion de Radio-SBR, c'est aider au développement de la T.S.F dans notre pays."* Het blad, in klein formaat voorzien van foto's en illustratie werd gratis aangeboden aan de radioliefhebbers, maar was enkel in de franse taal opgesteld. In 1935 kwam er een opvolger, "La Revue Mensuelle de la Société Belge Radio-électrique" - "Maandschrift van de Société Belge Radio-électrique, dat opgesteld was in de beide landstalen"⁴⁸. De inhoud van beide bladen was niet alleen technisch van aard, met beschrijvingen van o.m. schema's en radio-toestellen, maar ook commercieel door te berichten over het reilen en zeilen van de maatschappij, de toestand van de Belgische radio-industrie (luisterdichtheid, invoer, uitvoer) verwezenlijkingen op nationaal en internationaal vlak. Het blad was zeer mooi verzorgd met tekeningen, foto's en fotocollages van Willy Kessels.

In december 1929 beweerde de onderneming dat er op dat ogenblik reeds meer dan 15.000 S.B.R. ontvangers in Belgenland in gebruik zouden geweest zijn: *"La marque est la seule garantie de l'amateur de T.S.F. Les 15.000 postes récepteurs S.B.R. actuellement en usage en Belgique sont la meilleure preuve de la qualité des articles de cette firme. Chaque poste S.B.R., chaque pièce sont rigoureusement contrôlées avant leur sortie d'usine »*. Deze aantallen maakten van de S.B.R. de belangrijkste nationale fabrikant. In datzelfde jaar was SBR vertegenwoordigd op het eerste Salon van de T.S.F. in het Palais de Cinquantenaire te Brussel die door duizenden liefhebbers werd bezocht. Voordien had men een plaats op het jaarlijkse autosalon. De stand van de S.B.R. was werkelijk een salon binnen het salon en dekte maar liefst 180 vierkante meter over een lengte van 30 meter. De aankleding was voor die tijd werkelijk modern te noemen en ademde één en al art-deco uit. De S.B.R. presenteerde er de nieuwe toestellen. De Super-Ondolina-Réseau werd geprezen voor zijn eenvoud en technische conceptie. Bij dit model was geen antenne en geen aarding vereist! Baanbrekend was het feit dat het toestel direct op het lichtnet kon aangesloten worden. De Ondolina-réseau kreeg veel bijval door de vereenvoudiging wat betreft de

⁴⁷ RADIO-SBR, nummer 2, 1 december 1929, p. 17

⁴⁸ Revue Mensuelle de la/Maandschrift van de Société Belge Radio-électrique, 1935-1939

voeding van het toestel. Vooral de “Ondolina Réseau à Ondes Courtes” trok grote belangstelling bij de liefhebbers voor het ontvangen van uitzendingen uit Amerika en Australië. Het apparaat wekte tevens de belangstelling van toekomstige koloniale op die er de mogelijkheid in zagen dagelijks contact met het vaderland te behouden. De Super-Ondolina 5 lampes werd gewaardeerd omdat het ondanks zijn lage gewicht en een zwak versterkingsvolume de kwaliteiten van een krachtig toestel in zich verenigde. Bovendien was het toestel transporteerbaar van kamer naar kamer. Naast deze toestellen werden ook de types uit 1928 tentoongesteld: de Ondolina en Super-Ondolina die reeds hun waarde bewezen hadden met meer dan 15.000 in België verkochte toestellen. Voor de zelfbouwers hadden de laboratoria van het toestel de R.T.A.4, een toestel met 4 lampen herzien, door de voeding *“sur le réseau alternatif par l'intermédiaire d'une boîte d'alimentation”* mogelijk te maken. Op dit salon werden voor het eerst de luidsprekers **Voxalina** gepresenteerd die zowel op een radio-ontvanger als een “amplificateur de musique enregistrée” konden worden aangesloten. Volgens de S.B.R. konden ze alle muzikale frequenties op heldere wijze reproduceren, van de laagste tot de hoogste. De Voxalina was te verkrijgen als elektrodynamische of gewone luidspreker. Een onderdeel van de stand was speciaal voorzien voor afzonderlijke stukken bestemd voor amateurs die zelf toestellen wilden bouwen. Tenslotte werden enkele verwezenlijkingen van de S.B.R. in de industriële wereld tentoongesteld. Er viel een complete vliegtuigradio van S.A.B.E.N.A. te bewonderen die in alle vliegtuigen van de Belgische luchtvaartmaatschappij was geïnstalleerd. Een zender-ontvanger “pour chalutier” getuigde van de gerealiseerde installaties aan boord van vissersboten en slepers. Tenslotte werd een microfonische versterker opgevoerd die in verbinding stond met Radio-Belgique die de uitzending verzorgde van de concerten gegeven op het salon zelf⁴⁹. Voor de S.B.R. betekende dit op ondernemer en economisch vlak een nieuw succes. In de “*Matin d'Anvers*”⁵⁰ kon men lezen dat de S.B.R. met haar serie een waar succes had behaald op het Salon van de T.S.F. Een ontmoeting met de minister van koloniën had geleid tot de bestelling van een groot radio-station met korte golven bestemd voor Léopoldville-Leopoldstad, de toenmalige hoofdstad van de Kongolese kolonie. Dit station was identiek aan het toen in aanbouw zijnde station van Ruyssede-Liedekerke in opdracht van de P.T.T. Vanaf 1930 zou het een snelle, efficiënte radiotelegrafische en radiotelefonische verbinding kunnen realiseren tussen de hoofdstad Brussel en de kolonie.

⁴⁹ RADIO-SBR, nummer 2, 1 december 1929, p. 18-22

⁵⁰ LE MATIN D'ANVERS, 29 oktober 1929.

Liks: algemeen zicht op de stand van de S.B.R. op het eerste Salon van de T.S.F in het eeuwfeestpaleis te Brussel. In de voorgrond een zaal voor "Auditions" of proefluistersessies.

(Radio-SBR, 1930)

L'ONDOLINA-RÉSEAU

fonctionne directement sur le courant d'éclairage alternatif

SBR

DEVIS D'INSTALLATION :

1 récepteur 4 lampes Ondolina Réseau Fr.	4010.-
1 jeu de lampes type Réseau	695.-
1 haut-parleur Voxolina, type 15.	850.-
Total Fr.	5555.-

Demandez à l'entendre chez votre fournisseur habituel ou à la S. B. R., 20, rue de Namur, Bruxelles

De introductie van nettoestellen was een bepalende factor bij de verspreiding van radiotoestellen op massale schaal. Radio's bleven echter duur (publiciteit uit 1930

De toestellen van de S.B.R. waren verre aan het eind van de jaren '20 nog steeds zeer duur. In 1930 diende men voor een ONDOLINA-RESEAU, gehuisvest in een metalen kast, het voor die tijd astronomisch hoge bedrag van 5.555 (Vijfduizend vijfhonderd vijfenvijftig!) frank opdiepen. Het "*devis d'installation*" vermeldde: 1 récepteur 4 lampes Ondolina Réseaux à 4010,- ; 1 jeu de lampes, type Réseau à 695,-; 1 haut-parleur Voxolina, type 15 à 850, -. ⁵¹ Het toestel werd in twee types vervaardigd, respectievelijk voor de netspanningen 110/130 of 190/220 Volt. Indien het nodig moest zijn om het toestel aan te passen kon men alsnog de zekering veranderen. Voor een goede werking was een binnen- of buitenantenne nodig met een lengte van 20 meter ⁵². Dit toestel werd geprezen om de kwalitatieve weergave en de selectiviteit, maar tevens voor zijn gebruiksvriendelijkheid. Natuurlijk waren deze kwaliteiten volgens de S.B.R. in geen enkel vergelijkbaar apparaat van andere makelij verenigd ⁵³.

⁵¹ RADIO-SBR, nummer 3, reclame "L'ondolina réseau", 1 februari 1930

⁵² Bij mijn grootouders in het Oost-Vlaamse Kwaremont nabij kluisbergen, waar de tijd nogal was blijven stilstaan, herinner ik mij nog levendig dergelijke antenne. Met een klemmetje diende een vanuit het chassis vertrekend stukje koperdraad tussen een klemmetje in de muur bevestigd te worden. Een lange draad vertrok dan naar de zolder.

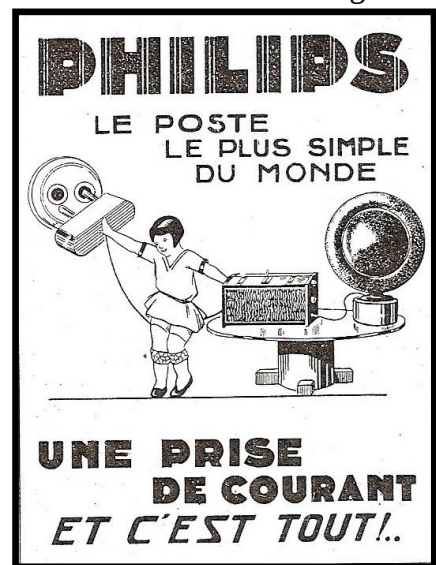
⁵³ RADIO-SBR, nummer 3, 1 februari 1930, p. 34

Eind 1929 en begin 1930 hadden de buitenlandse radioproducten directe stroomtoevoer via het lichtnet aangenomen als alternatief voor de batterijladers, plaatsspanningsapparaten die niet de gezochte vereenvoudiging van het radiogebruik in zich droegen. Vooral de beginnende, minder technisch onderlegde “sans-filist” liet zich hierdoor afschrikken. De toepassing van de directe aansluiting op het lichtnet door de buitenlandse producenten zou negatieve gevolgen gehad hebben op het rendement, de selectiviteit en de zuiverheid van de ontvangst doordat de netstroom verantwoordelijk zou zijn geweest voor een “ronflement” die onmogelijk uit te zuiveren viel⁵⁴. De “Ondolina réseau” had daar volgens de fabrikant geen last van. Vooral in de steden was steeds meer vraag naar nettoestellen. De vormgeving van dit toestel wijst er op dat radio’s stilaan thuis waren in de woonkamers. Afstemknoppen konden nu niet meer verstopt worden achter deuren. Vanaf het begin van de jaren dertig zouden radiotoestellen een eigen vormgeving krijgen, meestal in de Art-Deco stijl.

Links: een aan de S.B.R-réseau gelijkaardig toestel van Philips uit Eindhoven met bakelieten schaalluidspreker, bijgenaamd de panenkoek. Het afgebeelde meisje demonstreert het gebruiksgemak van dit toestel. In de stekker steken, dat is alles...!

(Annuaire de La T.S.F Moderne, 1929)

Het jaar 1930 kondigde de doorbraak van de radio als massamedium aan. De vraag naar radiotoestellen werd sterk gestimuleerd door de oprichting van het Nationaal-Instituut voor Radio-diffusie, dat Radio-Belgique opslokte. De Société Belge Radio verhoogde in reactie op de toegenomen vraag het bedrijfskapitaal tot 12 miljoen Belgische frank. De bedrijfsoppervlakte bedroeg toen ruim 9.000 vierkante meter. In 1929 schoot het zakencijfer reeds de 32.000.000 frank voorbij⁵⁵. Op vraag van talrijke lezers werd besloten een consultatiedienst in het leven te roepen om de vragen van de radioamateurs te beantwoorden. De correspondentie moest geadresseerd worden naar de hoofdzetel, de Chaussée de Ruysbroeck te Brussel-Forest. Om alle berichten en informatie over om het even welke technische kwestie te ontvangen volstond het om bij iedere vraag een garantiebewijs in te sluiten, dat geleverd werd bij ieder toestel of onderdeel dat door de S.B.R. vervaardigd of verkocht was⁵⁶. Alle pro-

⁵⁴ RADIO-SBR, nummer 3, 1 februari 1930, p.34

⁵⁵ RADIO-SBR, numéro spécial, mei 1930, p. 103

⁵⁶ RADIO-SBR, numéro spécial, mei 1930

blemen werden behandeld door ingenieurs. Amateurs die de apparaten wilden beluisteren of informatie over bepaalde artikelen inwinnen konden terecht in de “Salle de démonstration” S.B.R. in de Rue de Namur 20 te Brussel. Gespecialiseerd personeel stond zowel ter beschikking van de radioamateurs uit Brussel als op het platteland. Iedereen die met een montageprobleem werd geconfronteerd kon er terecht. Rond deze periode verschenen ook de eerste radio-phono combinaties. Voordien waren de 78-toeren platendraaiers uitgerust met een grote koperen hoorn en de aandrijving gebeurde door een veer met een hendeltje aan de zijkant op te winden.

Een ander terrein waarbinnen de S.B.R. zich manifesteerde was de installatie van **Public Address systemen**. In 1929 installeerde de maatschappij een “Amplificateur de musique enregistrée” in de Galeries Anspach te Brussel, een luxueus winkelcentrum “avant la lettre” opgetrokken in ware Art-Deco stijl met “magasins”, “un salon de thé” en “un salon d’argent”, waar men orkestmuziek speelde. De console bestond uit een Ondolina ontvanger, een elektrische platendraaier met een versterker van 75 Watt, een speciale versterker voor de reproductie van orkestmuziek en nog een versterker van 50 Watt. Via luidsprekers konden de kooplustigen in alle afdelingen van de Galeries Anspach (Grand Bazar de Boulevard) genieten van een deuntje muziek. Er werd een microfoon geplaatst voor het orkest in het eerste theesalon waardoor het mogelijk werd om het geluid van het concert te reproduceren in het tweede salon en de Bazar zelf met behulp van luidsprekers. Anno 2005 zou men daar schouderophalend op reageren. Vrijwel in ieder café, restaurant, supermarkt of publieke plaats speelt muziek, maar in die tijd was dit het neusje van de zalm. In Radio-SBR schreef men daarover in 1929: *“l’application pratique du système d’amplification de la musique a permis à beaucoup d’établissements d’augmenter leur clientèle et leur chiffres d’affaires. C’est ainsi qu’on a pu voir s’introduire petit à petit dans les cafés, les restaurants, des amplificateurs de musique enregistrée qui en ajoutant à ces établissements un attrait nouveau, leur permettaient de renouveler et prospérer. A l’heure actuelle, il n’est pas de quartier qui ne possède un ou deux établissements dotés d’une installation de pick-up [...]*. Er werd nog aan toegevoegd dat versterkte muziek in vele andere publieke plaatsen een uitstekend verkoopsmiddel zou zijn⁵⁷. De Société ontving na de installatie een bedankbrief van de afgevaardigde bestuurder van de Galeries Anspach waarin de opmerke-

---

⁵⁷ RADIO-SBR, nummer 2, 1 december 1929, pp. 24-25

lijke zuiverheid van klank werd geprezen. Deze brief werd natuurlijk door SBR gebruikt als referentie⁵⁸.

UNE RÉFÉRENCE!

qui atteste les qualités exceptionnelles des **Amplificateurs S.B.R.**

Galleries Anspach

& G^d Bazar du B^d

SOCIÉTÉ ANONYME AU CAPITAL DE 14.000.000 DE FRANCS

TÉLÉPHONES :

ADMINISTRATION & DIRECTION GÉNÉRALE 243 61
 DIRECTION COMMERCIALE & OFFRES SERVICES 234 28
 FOURNISSEURS 243 81
 COMMANDES CLIENTÈLE
 COMPTABILITÉ 234 25
 CAISSE
 SERVICES DES LIVRAISONS & SERVICE DES
 RÉCLAMATIONS 234 30

ADR TÉLÉGRAPHIQUE : GALPACH-BRUXELLES
 COMPTE CHÈQUES POSTAUX N° 404.40
 REGISTRE DU COMMERCE / BRUXELLES N° 722
 MALINES N° 175

RÉF. PH/AN

A RAPPELER DANS LA RÉPONSE.

ANNEXES

B^d ANSPACH, 30 à 36 | RUE DE L'ÉVÊQUE 25 à 45
 RUE GRÉTRY, 12 à 18 | RUE DES FRIPIERS 46 à 50

BRUXELLES, Le 30 Octobre 1929

SOCIÉTÉ BELGE DE RADIO-ELECTRIQUE

4, rue d'Egmont - BRUXELLES

Messieurs,

Nous avons le plaisir de vous informer que l'installation que vous avez faite chez nous, nous donne entière satisfaction à tous points de vue.

Aussi bien pour l'amplification de mu-

S. B. R.

N° 46832

Date 31 OCT

Dir Techn.	
Compit	
Commance	
Secr ^{re} Techn.	
Docum	
Achats	
Fabrio.	

que de disques ou de musique transmise par T.S.F. que pour la reproduction des concerts de nos salons de thé, nous obtenons une pureté et une puissance vraiment remarquables.

Cette installation ajoute à nos magasins un attrait nouveau, particulièrement goûté de nos clients

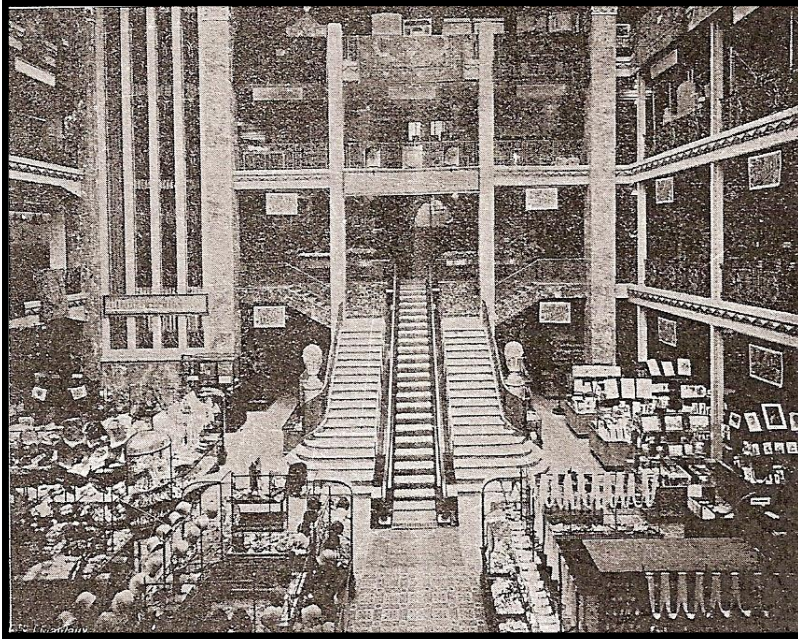
Nous vous autorisons volontiers à faire usage de la présente comme référence et vous prions d'agréer, Messieurs, l'assurance de notre considération distinguée.

L'Administrateur-Délégué

J. P. Haussfleiter

(RADIO-SBR, 1929)

⁵⁸ Deze brief van de afgevaardigde bestuurder van de Galleries Anspach werd afgedrukt in Radio-SBR, nummer 3 van 1 februari 1930

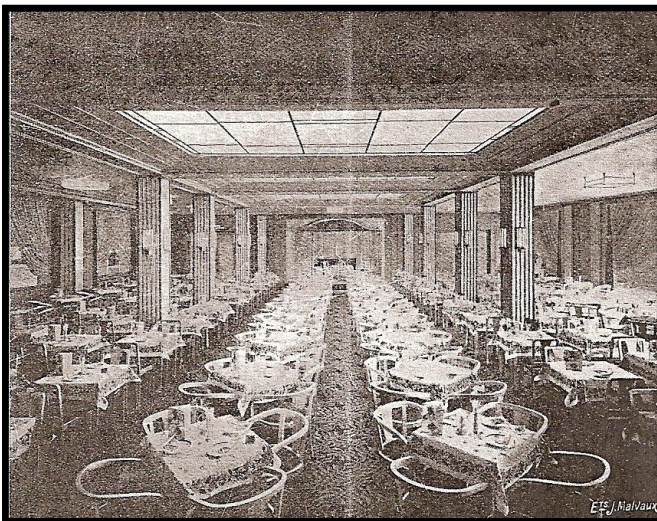

Links: In 1929 werd de Galerie Anspach te Brussel uitgerust met een apparaat bestaande uit één versterker van 75 Watt, één van 50 Watt, en een microscopische versterker, een radio-ontvanger Ondolina en een elektrische platendraaier. In deze typische art-deco "Grand-Bazaar" via afzonderlijke luidsprekers voorzien van muziek om het de winkelende beau monde naar de zin te maken. De luidsprekers in de hal stonden opgesteld aan de roltrap.

(RADIO-SBR, 1929)

Rechts: Het theesalon in de Galerie Anspach. De luidsprekers waren opgesteld aan het eind van de zaal aan de bar.

(RADIO-SBR, 1929)

Links: Le Salon d'argent, vanwaar het muziek van het orkest verspreid werd.

(RADIO-SBR, 1929)

In 1930 werd in de Brusselse agglomeratie reeds een regelmatig opererende **onderhoudsdienst** voor de toestellen van de S.B.R. in het leven geroepen: *“moyennant un prix d’abonnement minime, le poste est vérifié régulièrement deux fois par mois”*⁵⁹. Op deze manier werd iedere verrassing voor de radio-amateur uitgesloten en werden de hoge kosten die konden opgelopen worden bij een ernstige storing vermeden. De S.B.R. introduceerde hiermee in feite een vorm van garantie. Boven alles moest de reputatie als producent van kwalitatief hoogstaande apparaten staande worden gehouden. Philips Radio Belge volgde dit voorbeeld met de uitbouw van een servicedienst. Tweemaal per maand werd het toestel door een specialist nagekeken. Daarenboven werd er een “service de dépannage S.B.R.” in het leven geroepen om storingen en problemen bij de toestellen van de amateurs snel te kunnen verhelpen. S.B.R plukte snel de vruchten van deze handelspolitiek.

RADIO-SBR’s pagina met “**Consultations**”, waar het hoofd werd geboden aan diverse technische problemen van de lezers, bewijst dat het radiovirus zich circa 1930 langzamerhand over de grote Belgische steden aan het verspreiden was. Onder de briefschrijvers in nummer 7 van juni 1930 waren personen uit Luik, Antwerpen, Anderlecht, Brugge, Hasselt, Vorst, Châtelineau, Kortrijk, Brussel, Gilly, Ixelles en Waterloo. De meeste waren nog afkomstig uit Brussel en omgeving, en Wallonië, maar inwoners uit de grotere Vlaamse steden begonnen zich te roeren. Deze aanvankelijke ongelijke verspreiding was te wijten aan het feit dat vrijwel alle uitzendingen in het Frans waren. Ook het blad SBR-Radio was volledig in de franse taal opgesteld. De burgerij in Vlaanderen bleef in het algemeen het Frans als voertaal hanteren.

De Société Belge Radio-électrique bouwde niet alleen met de constructie van materiaal voor de radio-amateur een stevige reputatie op. De maatschappij had haar toppositie als radioproducent hoofdzakelijk te danken aan haar verwezenlijkingen op het vlak van de draadloze communicatie, reeds vóór 1930. Aan het Belgische leger leverde men zender-ontvangers ten behoeve van de infanterie, waaronder een verlicht type. Voor de luchtmacht leverde men zender-ontvangers bestemd voor communicatie op middelhoge en grote hoogte. Op het gebied van de luchtvaart waren reeds 5 installaties met een vermogen tussen 250 Watt en 1 Kilowatt vervaardigd voor de luchthavens van Saint-Hubert, Oostende en Brussel. De recentste verwezenlijking op het vlak van de luchtvaart waren drie stations te Strombeek. Twee daarvan regelden het luchtverkeer, een derde verzekerde de overdracht van de weerberichten. De leiding over deze drie stations, met name de inbedrijfsstelling,

---

⁵⁹ RADIO -SBR, nummer 3, 1 februari 1930, p. 39

het uitschakelen, het veranderen van golflengte en de uitzendkeuze werd op afstand uitgevoerd vanaf de luchthaven van Haren waar zich de apparaten voor de ontvangst bevonden. Dit samenspel van 3 stations gold in die tijd als de nieuwste technologie. Aan Belgisch Congo werden twee zendtoestellen met lampen geleverd, respectievelijk met bestemming Léopoldville-Leopoldstad en Stanleyville-Stanleystad. De zender in Léopoldville verzekerde het journalistieke verkeer tussen de kolonie en het moederland⁶⁰. Daarnaast werden nog meerdere stations voor het staatsnet en netten voor téléphonie en télégraphie sans fil voor Forminière, l'Union Minière in Haut-Katanga, B.C.K, S.A.B., Unatra en dergelijke. Dit waren stuk voor stuk ontginningsfirma's die hoofdzakelijk gesitueerd waren in Katanga, een streek die rijk was aan delfstoffen zoals goud, diamant en ijzererts. In Ruysselede werd een zender met lampen met een vermogen van ongeveer 4 Kilowatt gerealiseerd met als doel het verkeer tussen België en Congo enerzijds en België en de "Compagnie Belge Maritime du Congo" anderzijds te verzekeren. Ook aan de scheepvaart werden zenders geleverd. In februari 1930 was men te Ruysselede bezig aan een zeer krachtig zendstation met korte golven. (ondes courtes dirigées). Dit station voorzag snelle communicatie met Congo en Zuid-Amerika. Het zou worden samengevoegd met een zeer belangrijk ontvangststation te Liedekerke, eveneens door SBR gerealiseerd. Het station te Ruysselede zou niet alleen uitgerust worden met telegrafische uitzending, maar ook met telefonische dewelke de wederzijdse communicatie tussen Kongo en België zou verbeteren wanneer een gelijkaardig station in Leopoldstad zou worden gerealiseerd. Het station te Ruysselede zou bovendien ook uitgerust worden voor radiofonie waardoor men zich zou kunnen laten horen tot in Belgisch Congo. In Oostende plande men een station voor telefonie met een vermogen (puissance antenne) van 150 Watt bedoeld voor de telefonische communicatie tussen vissersschepen, loodsen, etc...⁶¹. Aan de S.A.I.T.⁶² leverde de S.B.R. een groot aantal radiotelefonische zender-ontvangers bestemd voor vissersboten met een eenvoudige bediening en een bereik van 250 kilometer.

In 1929-1930 werden twee moderne zenders voor radiophonie met een vermogen van ongeveer 20 kilowatt gebouwd te Veltem, nabij Leuven. Ze waren bestemd voor Radio-Belgique en de N.V. Radio. De installatie te Veltem behoorde tot de modernste en meest geavanceerde van Europa. In 1928 besliste men om het voorbeeld van het buitenland te volgen. In de buurlanden had men het vermogen van de radiofonische uitzendingen tussen

---

⁶⁰ RADIO-SBR, 1 februari 1930, p.44

⁶¹ RADIO-SBR, nummer 2, 1 februari 1930, p.45

⁶² Société Anonyme Internationale de Télégraphie sans Fil

de 20 en 50 Kw. gebracht, soms nog meer. Radio-Belgique, het Franstalige zendstation opererend vanuit Brussel besliste tot de constructie van een zender met een vermogen van 20 Kw, wat toen sterk genoeg werd geacht om het ganse land te bestrijken. In dezelfde periode werd te Leuven de Naamloze Vennootschap Radio (N.V.RADIO) gesticht met als doel Nederlandstalige uitzendingen te verzorgen. Deze onderneming volgde het voorbeeld van Radio-Belgique. De zenders werden in regelmatige dienst gesteld op 1 februari 1931 toen het N.I.R. van start ging⁶³ en situeerden zich op de top van een heuvel, de Bovenberg, zes kilometer ten Westen van Leuven.

Daarnaast fabriceerde de S.B.R. nog apparaten zoals “amplificateurs de ligne”, “correcteurs de ligne”, “générateurs de basse fréquence, etc... Deze apparaten waren toen in dienst tussen de grote verbindingen Brussel-Londen, Brussel-Keulen en Brussel-Parijs. Ook radio-stations zoals Radio-Belgique, Radio-Paris, Radio-Strasbourg, Radio-Alger, Radio-Rabat en Radio-Saïgon waren ermee uitgerust.

De Société Belge Radio-électrique leverde in de jaren dertig materiaal aan een groot aantal Belgische en buitenlandse omroepstations: het I.N.R (15 Kw.), N.I.R. (15 Kw.), Radio-Schaerbeek (° 15 maart 1928, 100 W.), Radio-Luxemburg (200 W.), Radio-Antwerpen (100 W.), Châtelineau (100 W.), Radio-Cointe (100 W.) en Radio-Vlaanderen (50 W.).

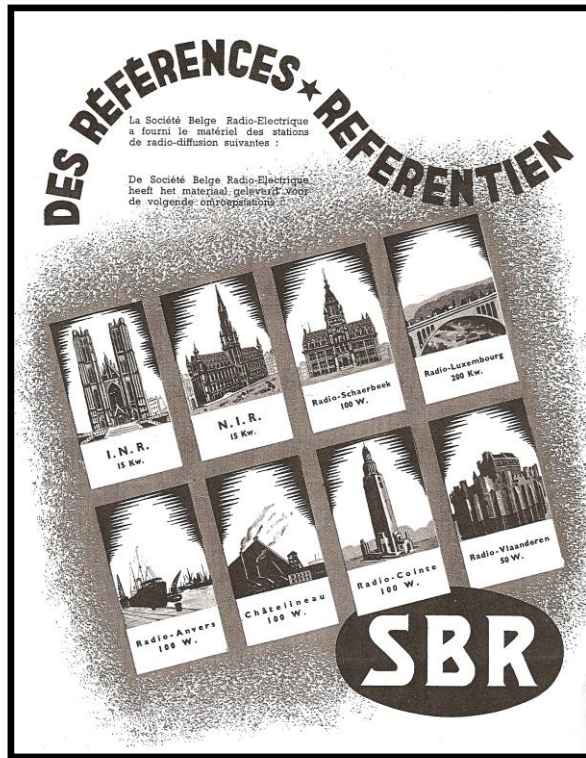
In de loop van de jaren dertig werd de productie gerationaliseerd, hetgeen resulteerde in een precieze bedrijfsorganisatie. De werknemers genoten er van sociale dienstverlening : medische verzorging, bedeling van kledij, geschenken bij feesten, een verblijf aan zee voor kinderen. De S.B.R. beschikte over een eigen studiebureau en laboratorium voor experimenten, onderzoek en controle. In 1936, toen de Belgische economie zich enigszins leek te herstellen, werden circa 500 ontvangers per dag gebouwd. Het is duidelijk dat met een dergelijke organisatie van het werk en arbeidsdeling het mogelijk was de productiekosten te drukken. Dit maakte dat de S.B.R.-toestellen produceerde die concurrentieel en superieur t.o.v. apparaten die werden vervaardigd in kleine werkhuizen of door handwerklieden. Bovendien bleef de onderneming in het interbellum onafhankelijk van ook maar de minste inmenging. Het kapitaal, de directie en het personeel waren Belgisch.

De S.B.R. maakte vaak gebruik van propagandastunts. Zo verzorgden ze de omroep en geluidsversterking in voetbalstadions, velodrooms, kerken en in het parlement. Vanaf 1932 richtte de radiofabrikant zelfs ieder jaar een wielenkoers in voor beroepsrijders. In Congo

---

⁶³ RADIO-SBR, november 1931

was men betrokken bij de uitbouw en inrichting van de eerste radio-uitzendingen. Alle verwezenlijkingen werden gepubliceerd in het eigen tijdschrift onder “références” of referentiën.

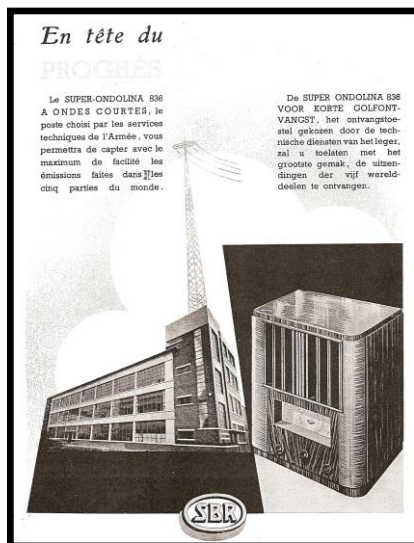

Links: de Société Belge Radio-électrique vervaardigde niet alleen particuliere radiotoestellen maar leverde ook de zendinstallaties voor omroepstations zoals het N.I.R./I.N.R., Radio-Schaarbeek, Radio-Luxemburg, Radio-Antwerpen, Châtelineau, Radio-Cointe en Radio-Vlaanderen te Gent.

Vanaf 1930 werden de S.B.R. ontvangers gekenmerkt door de montage van chassis en luidspreker in één kast. Voor de vormgeving werd, net als in het buitenland, gekozen voor het “tombstone” of het “kapeltje” in Art-Deco of neo-gotische stijl. Toch bezondigde de S.B.R. zich niet aan de slaafse imitatie van de concurrentie.

Ten gevolge van de crisis bracht de S.B.R. in 1931 slechts één nieuw model op de markt. Deze ontvanger kostte, inclusief de lampen, 2.500 frank. Een grote prijsdaling t.a.v. de prijzenpolitiek in 1929-1930. Om de crisis te bestrijden werden de Belgen aangespoord om vooral inheemse producten aan te kopen. De Société Belge Radio-électrique zag de radio-electrische nijverheid als een voorname industriële tak om de crisis te bestrijden. Aan de handelaars werden speciale affiches ter beschikking gesteld, om de verkoop te stimuleren werden prijsdalingen bewerkstelligd en betaling in termijnen aangeboden. In oktober 1931 werd de modellenreeks voor 1932 gepresenteerd (série 32). Vreemd genoeg verschenen er opnieuw ontvangers zonder geïntegreerde luidsprekers. Vermoedelijk mikte S.B.R. op klanten die reeds een luidspreker in bezit hadden. In datzelfde jaar lanceerde de onderneming ook luxetoestellen met een ingebouwde pick-up in een neogotische bekasting. De Ondolina 332 A1 (zonder luidspreker) kon aangekocht worden voor 2.300 frank, de 332 A2 (met ingebouwde luidspreker) 2.700 frank. Dit waren de goedkoopste toestellen in het gamma. Daarnaast waren nog andere types verkrijgbaar (432, 632) met prijzen variërend tussen de 2.900 en 7.450 frank. Dit waren luxe-toestellen.

In de jaren dertig werden radiotoestellen technisch voortdurend verbeterd. De serie 33 was een doorontwikkeling van de vorige reeks. Ze kreeg een afstemschaal met zendernamen. De kapelvorm bleef behouden. Enkel het goedkoopste model (333 A2, 1.950 frank) was nog voorzien van gradenaanduidingen. Ontvangers zonder ingebouwde luidspreker waren toen nog leverbaar. Het topsegment waren luxemeubels. De duurste ontvanger kostte toen 8.000 frank. Belangrijk was de aanwending van bakeliet voor de knoppen, luidsprekergrille en afstemschaal wat wijst op rationalisering en standaardisatie van de productie. De modellenreeks voor 1934 (série 1934) kreeg een “tombstone” vormgeving maar behield de zenderschaal en het luidsprekergrille. Technisch gezien werd er gebruik gemaakt van een automatische volumekring om fading te vermijden. Enkele modellen werden uitgerust met een neon afstemlamp. Om de verkoop aan te zwengelen konden voortaan alle toestellen in termijnen worden afbetaald. De Ondolina 434 beschikte over een aparte sleutel voor de afstemming op lokale zenders. Het toestel kostte 2.200 frank. In een poging om minder gegoeden te bereiken ontwikkelde men een goedkoop toestel (345U) met een gradenschaal geschikt voor universeel gebruik (110,130, 220 Volt AC/DC). De lampen

waren van het Amerikaanse type. Mogelijk was dit initiatief geïnspireerd op de Duitse Volksempfänger, een goedkope reeks gestandaardiseerde ontvangers, die door de voornaamste radio-electrische producenten zoals Siemens en AEG in opdracht van de Nationaal-Socialisten werden geproduceerd. Er bestonden houten en bakelieten modellen. De duurste radio van 1934, een luxemeubel met pick-up en platenwisselaar kostte maar liefst 9200 frank. In 1935 werd het principe van de 345U toegepast op de Ondolinette 355. Deze universele ontvanger werkte zowel op wissel als gelijkstroom en

men kon kiezen van 110 Volt tot 120 Volt. De kostprijs was 1.550 frank. De Superondolina's, luxetoestellen, waren veel duurder. Eind 1938 lanceerde de SBR de reeks met de naam “Magique”, gekenmerkt door een zeer goede ontvangst. Enkele toestellen waren uitgerust met technische vernieuwingen, voor die tijd echte snufjes, zoals klaviertoetsten voor preselecties en mogelijkheid tot afstandsbediening⁶⁴.

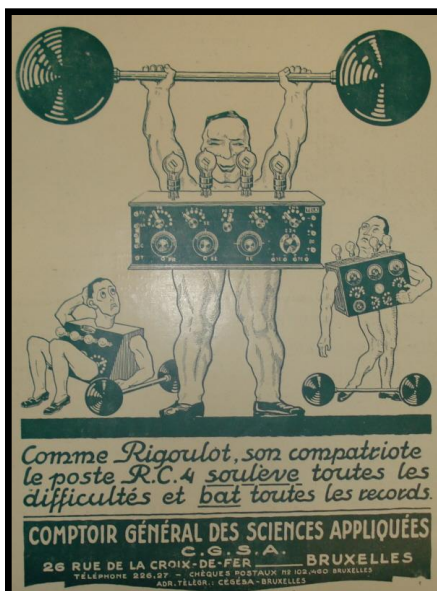
⁶⁴ afbeelding: vanaf de tweede helft van de jaren dertig werd steeds meer de nadruk gelegd op kortegolfontvangers die de uitzending van overal ter wereld konden oppikken. (SBR Radio, 1936).

6. 1923

6.1. Comptoir Général des Sciences Appliquées (C.G.S.A., J. Baveret et Cie, 1923-)

Deze société en commandité simple, gevestigd in de Rue de la Croix-de-Fer 26 te Brussel, werd gesticht begin **1923** voor de duur van 12 jaar door ingénieur-constructeur Jules Baveret (Rue de la Croix-de-Fer 26, Brussel) en Anne-Joséphine Penet (weduwe van Georges Salmon, Rue d'Alésia 182, Parijs). Het doel van de onderneming luidde : [...] *“l'exploitation, d'un commerce d'instruments scientifiques en tous genres, notamment relatifs à l'électricité, à la télégraphie-sans-fil, à la photographie, à la cinématographie, aux jouets scientifiques, à la fabrication, à la réparation, à l'achat et à la vente d'occasions »* [...] ⁶⁵. Men bouwde eigen radiotoestellen en verkocht accumulatoren. Daarnaast was men algemeen vertegenwoordiger voor België en het Groot-Hertogdom Luxemburg van de **Etablissements G.M.R.** (Fra/Parijs) en de **Maison Seldana** (Redresseurs).

Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 60.000 frank, vertegenwoordigd door zes aandelen van 10.000 frank. A.-J. Penet bracht 50.000 frank in ⁶⁶.

Links: C.G.S.A. hield zich bezig met alle nieuwigheden op wetenschappelijk vlak waaronder radio's en accu's

(La Radiophonie Pour Tous, 1924)

⁶⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 641, p. 613

⁶⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 641, p. 613

6.2. Appareillage Electrique (1923-)⁶⁷

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue Auguste Lambiotte 77 te Schaerbeek, werd gesticht op 15 januari 1923 door Jules, Fernand en Alain Dewez (Place St.-Lambert 28-29, Brussel), Maurice Fain (Rue de Spa 63 Brussel), handelaar René Carpentier (Cuerne), elektricien Gabriel Carpentier (Place St.-Lambert 28, Brussel) en Maurice Carpentier (Kortrijk).

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“la construction, le montage, l’installation et commerce de matériel électrique en tous genres »*⁶⁸.

Het kapitaal was vastgelegd op 300.000 frank, vertegenwoordigd door 750 aandelen van 400 frank. Jules Dewez bracht een woonhuis in met atelier, koer en terreinen (Rue Auguste Lambiotte 77) waarvoor hem 80 aandelen werden toegekend. Het overige kapitaal werd verstrekt door: J. Dewez (99.200 frank), F. Dewez (50.000 frank), A. Dewez (50.000 frank), M. Fain (800 frank), M. Carpentier (4000 frank), G. Carpentier (20.000 frank) en R. Carpentier (4000 frank)⁶⁹.

6.3. La Radio Gantoise (1923-1924)⁷⁰

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue de L'Etrille 11 en 13 te Gent, werd gesticht op 2 februari 1923 voor notaris Ferdinand Nowé te Gent. Betrokken bij de oprichting waren de ondernemers Albert De Meulemeester, Lucien De Meulemeester, Fernand de Kethule de Ryhove, ingénieur Gaston Brabançon, boekhouder Ferdinand De Pannemaker (Gent) en de bedienden Edouard de Pourque (Gentbrugge) en Edgard Goethals.

⁶⁷ publiciteit : Appareillage Electrique (La Radiophonie Pour Tous, 1924)

⁶⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 753, p. 730

⁶⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 753, p. 730

⁷⁰ publiciteit : Radio-Gantoise (La Radiophonie Pour Tous, 1923)

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“la construction et la vente d’appareils de radiotélégraphie et d’autres instruments électriques, ainsi que la vente et l’achat de tous objets s’y rattachant”*⁷¹.

Het kapitaal was vastgelegd op 300.000 frank, vertegenwoordigd door 300 aandelen van 1000 frank. De basis van de onderneming werd gevormd door het bedrijf van Gaston Brabançon in de Rue de l’Etrille 11 te Gent. Het omvatte goederen, accessoires, (half) afgewerkte apparaten, machine-uitrusting met gasmotor en bestellingen. Hiervoor werd hem 150 kapitaals aandelen toegekend. De overige werden onderschreven door: A. De Meulemeester (10), L. De Meulemeester (120), F. De Kethule de Ryhove (5), F. De Pannemaeker (5), E. De Pourque (5) en Edgard Goethals (5)⁷².

Op 2 februari 1923 werd het kapitaal opgetrokken naar 800.000 frank. De 500 nieuwe aandelen werden onderschreven door de ondernemers Louis Libbrecht (Gent, 200), Gustave Willems (Gent, 25), Albert de Meulemeester (250) en advocaat en beheerder van maatschappijen Joseph van de Vyvere (Melle, 25)⁷³.

Radio-Gantoise was echter geen lang leven beschoren. Op **26 augustus 1924** werd de onderneming reeds ontbonden⁷⁴.

6.4. Téléphonie automatique et T.S.F. (1923-1930)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd te Luik, werd gesticht op **6 juli 1923** voor notaris Walthère Jamar te Luik. Betrokken bij de oprichting waren: de ondernemers Maurice Lamarche (Quai de Fragnée 19, Luik) en Paul de Launoit (Avenue Rogier 28, Luik), ingenieur Maurice du Welz (Rue Saint-Gilles 97, Luik), ingenieur Edmond Pirlot (Avenue Blondin 60, Luik), de société en nom collectif Pire et Simonis (Boulevard d’Avroy 208, Luik), licentiaat in de handelswetenschappen (Rue St.-Gilles 97, Luik), advocaat Stanislas

---

⁷¹ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1539, p. 1526

⁷² Annexes au Moniteur Belge de 1923, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1539, p. 1526

⁷³ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 581, p.

⁷⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10529, p. 1989

Halleux (Avenue Blondeu 41, Luik) en elektricien Gaston Saive (Boulevard d'Avroy 170, Luik).

Het doel van de onderneming luidde: [...] *“le commerce, l'achat, la fabrication, la vente, la location de tous appareils de téléphonie et de télégraphie, avec ou sans fil, automatiques ou non, de sonnerie et de signalisation électrique et de tous autres appareils similaires »*⁷⁵.

Het kapitaal was vastgelegd op 200.000 frank, vertegenwoordigd door 400 aandelen van 500 frank. De firma Pire et Simonis vormde de basis en bracht kapitaal, licenties, verkooprechten, gebouwen en materiaal in; goed voor 330 aandelen. De overige 70 werden onderschreven door: P. De Launoit (18), M. De Welz (15), E. Pirlot (15), M. Lamarche (10), G. Saive (2), R. du Welz (5) en S. Halleux (5)⁷⁶.

De firma ging in vereffening (en liquidation) in **april 1930**⁷⁷.

6.5. Electric (1923-)

Deze société coopérative, gevestigd in de Rue des Comédiens te Brussel 18-20, werd gesticht op **11 juni 1923** door handelaars en fournitures électriques générales d'électricité Césaire De Vos (Avenue de Tervueren 188, St.-Pieters-Woluwe), Jules Lemaye (Rue de Suisse 2, St.-Gillis), Emile Sirtaine (Avenue Brugmann 72, Vorst), Maurice Vanderschrick (Chaussée d'Ixelles 117, Ixelles), Robert en Fernand Naury (Avenue Princesse Elisabeth 96, Schaerbeek), « employés de commerce » Henri Lumaye (Chaussée de Wavre 265, Ixelles) en Henri Verbeyst (Rue Eeckelaers 58, Brussel), ondernemer Marcel Dupont (Rue Ernest Laude 22, Schaerbeek) en boehouder Hubert Léonard (Rue de la Marne 36, Brussel).

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“le commerce de fournitures relatives à toutes applications de l'électricité, ainsi que les opérations susceptibles de favoriser ou d'étendre la réalisation de cet objet, à l'exclusion de toutes installations »*⁷⁸. Electric le-

---

⁷⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8329, p. 769

⁷⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8329, p. 769

⁷⁷ Le Moniteur Belge, 25 april 1930, annonces-aankondigingen, nummer 3628, p. 2140.

⁷⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 7269, p. 3722

verde alle mogelijke toeleveringen voor elektrische apparaten, waaronder koptelefoons en onderdelen voor radioamateurs.

Het kapitaal was vastgelegd op 1.500.000 frank, vertegenwoordigd door 1500 aandelen van 1000 frank en onderschreven door: C. De Vos (299), J. Lemaye (299), E. Sirtaine (299), M. Vanderschrick (299), R Naury (299), F. Naury (1), H. Lumaye (1), H. Verbeyst (1), M. Dupont (1) en H. Léonard (1)⁷⁹.

6.6. La Radiophonie De Wandre et Genis (1923-)

Deze société en commandité simple met een kapitaal van 136.000 frank, gevestigd in de Rue Léon Mignon 18, Brussel, werd gesticht op **16 juli 1923** door de « *constructeurs* » Robert de Wandre (Rue Léon Mignon 18, Brussel) en Edouard Genis (Rue de la Chantrelle 27, Brussel)⁸⁰.

6.7. Comptoir Radio (De Kempeneer et Petit , 1923-)

Deze société en nom collectif, gevestigd te Brussel, werd gesticht door Eduard Petit (Avenue van Becelaere 26, Watermaal-Bosvoorde) en ondernemer Hippolyte de Kempeneer (Avenue de Jette 47, Brussel) op **15 oktober 1923**⁸¹. De geassocieerden zouden in 1924 de **Ateliers de Constructions Radiophoniques** mee helpen oprichten (zie infra).

6.8. General Radio (1923-)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rempart Kipdorp 14 te Antwerpen, werd gesticht op **30 november 1923** voor notaris Xavier Gheysens te Antwerpen. Betrokken bij de oprichting waren secretaris van maatschappijen Norbert Diercxens (Antwerpen), ingenieur Emile Douchamps (Antwerpen), wisselagent Louis Groetaers (Antwerpen),

---

⁷⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 7269, p. 3722

⁸⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8758, p. 1182

⁸¹ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 573, p.576

scheepskapitein François Jumperts (Mechelen), handelaar Emile May (Antwerpen), doctor en advocaat Elly F. May (Antwerpen) en ondernemer Georges Van Den Hauten (Linth).

Het doel van de onderneming luidde: [...] *“l’industrie et le commerce de tous appareils, pièces ou objets quelconques ayant trait à la téléphonie, à la télégraphie ou téléphonie sans fil”*⁸². In de beginjaren legde deze firma zich toe op materiaal en apparaten voor het telegrafisch verkeer. Met de doorbraak van de omroep kwam daar ook de productie van radio-omroep toestellen bij.

Het kapitaal was vastgelegd op 100.000 frank, vertegenwoordigd door 200 aandelen van 500 frank. Daarnaast werden 200 stichtersaandelen zonder waardebepaling gecreëerd. Van Den Hauten en Douchamps waren de spilfiguren. Voor hun inbreng (kennis, klanten, materiaal en apparaten) werd hun 64 kapitaalsaandelen en 132 stichtersaandelen toegekend. De overige 136 aandelen werden onderschreven door N. Diercxens (6), L. Groetaers (6), F. Jumpers (80), E. May (40) en Elly F. May (4). De 68 resterende stichtersaandelen werden verdeeld via de sleutel 1 stichtersaandeel voor 2 kapitaalsaandelen⁸³. In 1933 boekte men een brutowinst van 239.422,36 frank⁸⁴.

6.9. Bernini & Cie (1923-)⁸⁵

Société en nom collectif, gevestigd in de Courte Rue Porte-aux-Vaches 3 te Antwerpen. Het maatschappelijk doel luidde: *« l’achat, la vente et la construction de tout matériel électrique et mécanique, de tout matériel de T.S.F., toutes opérations qui se rattachent à cette industrie »*⁸⁶.

⁸² Annexes au Moniteur Belge de 1923, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 12803, p. 2337

⁸³ Annexes au Moniteur Belge de 1923, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 12803, p. 2338

⁸⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1934, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8893, p. 3648

⁸⁵ publiciteit: Etablissements Bernini (La Radiophonie Pour Tous, 1923)

⁸⁶ Eclairage et Force Motrice. Revue Mensuelle des Applications de L’Electricité, Firms nouvellement constituées, juin 1924

7. 1924

7.1. A.S.I.A. (Ateliers Scientifiques et Industriels d'applications)

In 1924, na gewerkt te hebben als monteur in een autogarage, begon Jean Dessaucy radiotoestellen te bouwen. Alles begon drie jaar eerder, in 1921 met de bouw van een kristalontvanger op basis van een schema uit het tijdschrift “*Sciences et Voyages*”. Een eerste fabriek werd opgericht in Pepinster, nabij Verviers.

Om de A.S.I.A. producten te promoten deed Jean, net als andere radiofabrikanten, veelvuldig tentoonstellingen en radiosalons aan. Zo won hij op de radiotentoonstelling van 1931 te Luik een gouden medaille. A.S.I.A. vervaardigde radiotoestellen, transformatoren en mechanische componenten.

In datzelfde jaar werd een lokaal zendstation opgericht in Pepinster: Radio-Pepinster. In 1933 verhuisde de fabriek naar het Centrum van de industriestad Verviers (Rue Crapaurue 131)⁸⁷.

7.2. Manufacture Nationale Radioélectrique (1924-1926)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue des Dominicains te Luik, werd gesticht op **3 januari 1924** voor notaris Eugène Nagant te Bressoux. Betrokken bij de oprichting waren: directeur van de l'école industrielle de Souxhon en eerwaarde Emile-Alphonse Denis (Mons-les-Liège), fabrieksdirecteur Ernest Oger (Rue des Vignes 17, Hoei), fabrieksdirecteur Ernest Moussiaux (Rue des Malades 93, Hoei), major adjoint d'état major Julien Wielemans (Château d'Engioni, Ehein), maatschappijbeheerder René Denis (Quai de la Boverie, Luik), comptable de banque Jean Bodson (Flémalle Grande) en bediende Paul Neven (Luik).

Het doel van de maatschappij luidde: [...] “*la fabrication, l'achat, la vente et la location d'appareils radioélectriques quelconques et de tous accessoires; la fabrication*

---

⁸⁷ http://users.skynet.be/radiocollection/uk/ASIA_UK.html

*l'achat, le placement et la vente de tous appareils et accessoires relatifs à l'industrie mécanique ainsi que l'achat et la vente »*⁸⁸.

Het kapitaal was vastgelegd op 75.000 frank, vertegenwoordigd door 75 aandelen van 1000 frank. Daarnaast werden 100 stichtersaandelen uitgegeven. De basis van de onderneming werd gevormd door de **Ateliers de Souxhon**. De eigenaar, Emile Denis, beschikte over een brevet *“pour dispositif de montage des appareils de télégraphie sans fil à lampes à trois électrodes permettant la réalisation rapide et la comparaison des différents montages et la comparaison des organes entres eux »*. Voor deze inbreng werd hem 5 kapitaals aandelen en 100 stichtersaandelen (waarde: 200 frank per stuk) toegekend. De overige kapitaals aandelen werden onderschreven door: E. Oger (16), E. Moussiaux (16), J. Wielemans (10), J. Bodson (20), R. Denis (7) en P. Neven (1)⁸⁹.

In het dienstjaar 1925 maakte men een winst van 323.49 frank⁹⁰. Desondanks werd de onderneming op **18 juni 1926** ontbonden⁹¹.

7.3. Ateliers de Constructions Radiophoniques (1924-1930)⁹²

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Avenue de l'Orée 20 te Watermaal-Bosvoorde, werd gesticht op **6 februari 1924** voor notaris Bal te Brussel. Betrokken bij de oprichting waren: ondernemers Philippe-Hypolyte Dekempeneer (Avenue de Jette 47, Koekelberg), Paul Petit (Avenue Emile van Becelaere 26, Watermael-Bosvoorde), Louis Petit (Rue de Zodiaque 16, Vorst) en Edouard Petit (Avenue Emile van Becelaere 26, Watermaal-Bosvoorde) landbouwer César Philips (Haekendover), wisselagent Louis Brison (Rue de L'Aurore 54, Brussel), Eugène Degroux

⁸⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 810, p. 893

⁸⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 810, p. 893

⁹⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1926, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 3729, p. 460

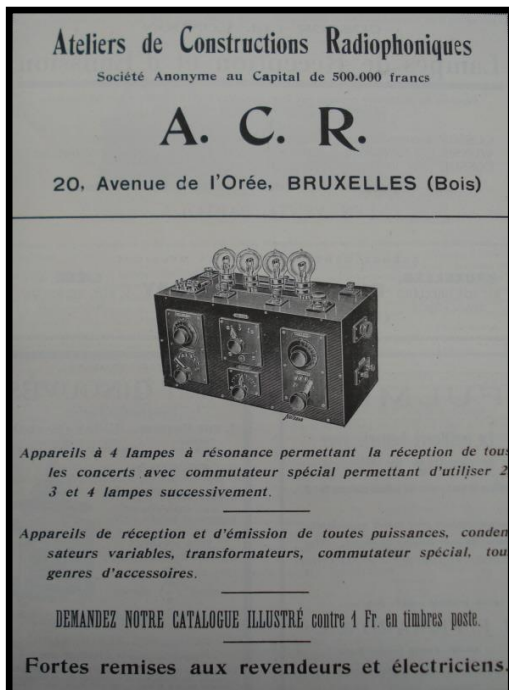
⁹¹ Annexes au Moniteur Belge de 1926, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8391, p. 77

⁹² publiciteit : A.C.R. (La Radiophonie Pour Tous, 1924) en Electricité Pour Tous (1924)

(Avenue Louise 296, Brussel), Marie van Humbeek (weduwe van Lievin Degroux, Rue de la Loi 185), ondernemer Louis-François Destappes (° 27-02-1870) en echtgenote Marie-Antoinette Dezone (26-11-1870, Rue Mignot Delstances 16, Brussel), ingénieur de l'école supérieure d'électricité de Paris Pierre-Eugène-Jean Guerlais (Rue Pérignan 32, Parijs) en een mandataris van de raad van beheer van de Parijse maatschappij **La Radio-Industrie** (Rue des Usines 25).

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“l'industrie et le commerce de la téléphonie et de la télégraphie sans fil, accessoires et pièces détachées, et, en général, tout ce qui s'y rapporte”*⁹³.

Het kapitaal was vastgelegd op 500.000 frank vertegenwoordigd door 1000 kapitaalsaandelen van 500 frank en 1000 dividend-aandelen zonder waardebeoordeling. Het echtpaar Destappe bracht een fabrieksgebouw en kantoren in de Rue de l'Orée 20 te Ixelles in, goed voor 300 kapitaalsaandelen en 900 dividendaandelen. Ze hadden het verkregen van **Robert Goldschmidt**. De maatschappij **La Radio-Industrie** droeg alle *“études gabarits, brevets, clichés, connaissances et sa clientèle”* over aan de nieuwe maatschappij. Met behulp van deze licenties en documentatie waren de Ateliers de Constructions Radiophoniques

(A.C.R.) in staat om onmiddellijk een waslijst aan toestellen te produceren: « *“poste à galène (un dessin de construction), poste à une lampe (deux dessins de construction), poste à deux lampes (trois dessins de construction), poste à quatre lampes à résistance (deux dessins de construction), poste à quatre lampes à résonance (un dessin de construction), poste à quatre lampes à selfs (deux dessins de construction), amplificateurs quatre H.F. (un dessin de construction), poste à cinq lampes (un dessin de construction), poste à six lampes à résistance (trois dessins de construction), poste à six lampes à*

selfs (un dessin de construction), poste à sept lampes meuble (deux dessins de construction), poste à sept lampes à résonance (deux dessins de constructions, poste à huit lampes

⁹³ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1676, p. 1729

(trois dessins de constructions), amplificateur deux B.F. (un dessin de construction), boîte spéciale à quatre lampes (quatre dessins de construction), boîte d'accord à réaction (un dessin de construction), poste d'émission à grosses lampes (trois dessins de construction), poste d'émission à petites lampes (deux dessins de construction), poste de bord à étincelle (un dessin de construction), condensateurs variables (38 dessins de construction), transformateur d'ampli deux B.F. (trois dessins de construction), inverseurs (un dessin de construction), haut-parleur, téléodynamique (17 dessins de construction), ondemètre (12 dessins de constructions) ». Daarnaast had de maatschappij de verplichting «de fournir les gabarits pour la construction du matériel ci-dessus au prix coûtant, frais généraux couverts et notamment les gabarits de construction des pièces suivantes » : boîte à quatre et à six jacks, planchettes à un, deux, trois, quatre, cinq, six sept, et huit lampes, planchettes à deux grosses bornes, planchettes à deux petites bornes, planchettes à quatre petites bornes, résistances à soixante-deux mille ohms et quatre mega-ohms, capacités fixées de liaison, bloc I capacité deux résistances, rhéostat métallique progressif, rhéostat à grenaille, rhéostat métallique à sept plots, commutateur de cadre, commutateur à deux et trois plots, selfs à 25 plots sur planchettes, selfs à 17 plots sur planchette, réaction électro- magnétique, planchette à dix plots, selfs à nid d'abeille, selfs spéciales pour Reinartz, manettes petits et grands modèles et commutateur R.I. breveté S.G.D.G.

La Radio-Industrie werd voor de inbreng 300 kapitaals aandelen en 100 dividendaandelen toegekend. De 400 resterende aandelen werden onderschreven door P.H. Dekempeneer (145), P. Petit (155), C. Philips (20) L. Brison (10), E. Degroux (20), weduwe Degroux (20), L. Petit (10) en E. Petit (20)⁹⁴.

Op 12 februari 1926 werd voor notaris Damiens te Brussel beslist om het kapitaal te reduceren tot 350.000 frank door de annulatie van 300 kapitaals aandelen en 100 dividend-aandelen. Door de connectie met het Franse bedrijf waren de gevolgen van de crisis onmiddellijk voelbaar. Op **17 december 1930** werd de onderneming ontbonden (M.B, 31 december, 17668). Op **27 september 1933** werd de liquidatieprocedure afgerond⁹⁵.

⁹⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1676, pp. 1729-1730

⁹⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1934, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1163, p. 888

7.4. La Radiophonie Belge (1924-)

Boven: La Radiophonie Belge importeerde radio toestellen van het Amerikaanse merk Zenith. In de vroege jaren dertig werden de dwergontvangers populair (La Radio-Industrie, 1933)

Deze coöperatieve maatschappij, gevestigd in de Rue de Madeleine 15/Rue Van Helmont 23-25/ Rue du Poinçon 53 te Brussel, werd gesticht op **5 maart 1924**. Het doel van de onderneming luidde: [...] *“la construction, le commerce, d’appareils de T.S.F. et de tout ce qui touche directement ou indirectement à cette fabrication”*⁹⁶.

Het kapitaal was onbegrensd, met een minimum van 25.000 frank, vertegenwoordigd door aandelen van 500 frank. De aandeelhouders waren afkomstig uit Brussel en Antwerpen: handelaar Victor Brenta (Rue Rogier 99, Brussel, 14 aandelen), burgerlijk ingenieur Charles Verstraete (Longue Rue de la Digue 26, Antwerpen, 14 aandelen), capitaine au long cours Jules Cantillon (Longue Rue de la Digue 26, Antwerpen, 14 aandelen), bediende Vladimir Kaplan (Rue Cuyllits 80, Antwerpen, 3 aandelen), bediende

Eduard Zimmerman (Chaussée de Turnhout 8, Antwerpen, 3 aandelen), expert-comptable Constant Cammaerts (Rue Botanique 67, Brussel, 1 aandeel) en bediende Léonce Godding (Rue des Deux Tours 38, Brussel, 1)⁹⁷.

De maatschappij produceerde niet alleen radio toestellen, maar trad eveneens op als agent van diverse fabrikanten van radiofonisch materiaal. Zo was men in 1929 o.m. exclusief vertegenwoordiger van Brandes luidsprekers⁹⁸. In 1932 betrok La Radiophonie Belge (S.C.) een nieuw gebouw in de Rue du Poinçon, 53 te Brussel. In datzelfde jaar perfectioneerde deze firma haar herstellingsdienst en organiseerde ze zelfs een private tentoonstelling met betrekking tot haar commerciële activiteiten waaronder ontvangers en talrijke accessoires hetgeen het succes van het medium radio, ondanks de crisis, onderstreepte. De firma verdeelde o.a. de merken **Zenith** (V.S.A.) en **Kolster-Brandes** (V.S.A.). Daarnaast

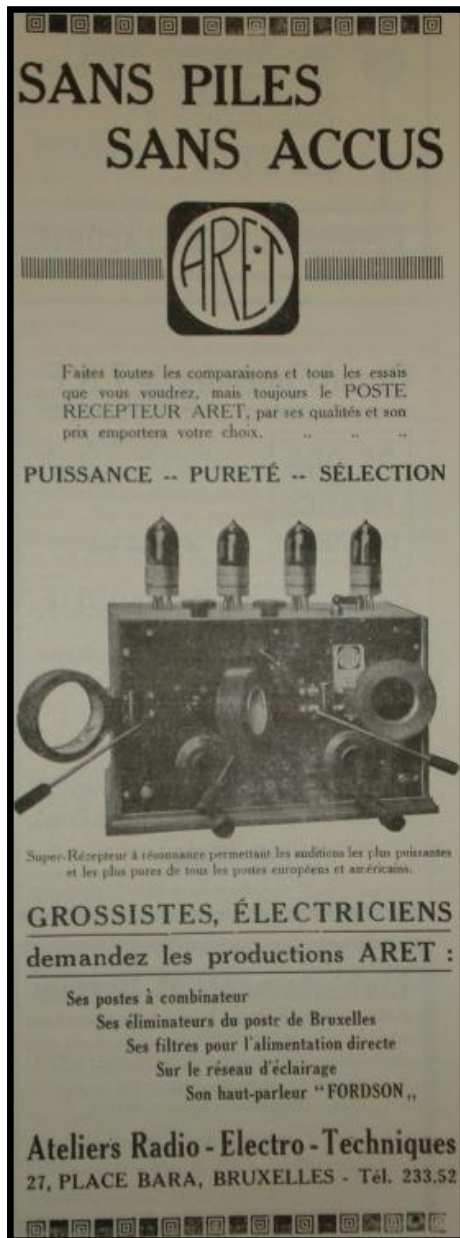
⁹⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5291, p. 1546

⁹⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5291, p. 1548.

⁹⁸ Radio-Home, annonce, 10 januari 1929

trad La radiophonie Belge op als Belgisch agent voor fabrikanten van diverse accessoires⁹⁹.

7.5. Ateliers Radio-Electro-Techniques (A.R.E.T., 1924-)¹⁰⁰

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue du Gouvernement 27 te Bergen, werd gesticht op **31 mei 1924** voor notaris Paul Tondreau te Bergen. Betrokken bij de oprichting waren kunstschilder Ferdinand Harmignie (Rue des Arbalastriers 6, Mons), wijnhandelaar Robert Degroot (Rue de Bertaimont 10, Mons), wapenfabrikant Emile Deckers (Chateau Ankerhof, Brasschaet), ingenieur Albert Dosin (Boulevard du Roi Albert 8, Mons), Marie Willieme (weduwe van Paul Harmignie, Rue des Arbalastriers 6, Bergen), technicus Arthur Blanchart (Chaussée de Mons 65, Brussel), Nelly De Groot (Rue de Bertaimont 10, Bergen), La Société en commandité simple Robert De Decker et Cie. (Longue Rue Neuve 21-23, Antwerpen),

Het doel van de onderneming luidde : [...] *“l'achat, la construction, la vente du matériel brut et ouvrage d'électricité en général et notamment de télégraphie sans fil, de radiologie, d'électricité médicale, d'appareils de précision et de contrôle”*¹⁰¹.

Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 300.000 frank, vertegenwoordigd door 600 aandelen van 500 frank en onderschreven door : F. Harmignie

⁹⁹ La Radio-Industrie, revue professionnelle de la T.S.F. et des industries connexes, Fitz-Patrick, Bruxelles, September 1932, p. 601.

¹⁰⁰ publiciteit : A.R.E.T. (La Radiophonie Pour Tous, 1924),

¹⁰¹ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8033, p. 4054

(120), R. Degroot (100), E. Deckers (56), A. Dosin (120), Marie Willieme (120), Arthur Blanchart (8), Nelly Degroot (20), La Société en commandité simple R. De Decker et Cie. (56)¹⁰².

7.6. Radio A.C.T.I. (Ateliers et Comptoir Techniques et Industriels, 1924-1928)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue Loos 33-35 Antwerpen werd gesticht op **15 september 1924** voor notaris Henry Leclef te Antwerpen. Betrokken bij de oprichting waren: la société en commandité simple De Groof et Cie., wisselagent Léon Barbier (Rue des Pêcheries 35 te Brussel), de ondernemers John Collin-Verelst (Marché-aux-Chevaux 58, Antwerpen), Richard De Groof (Longue Rue Herentals 36, Antwerpen), Alexandre Dirkx (Marché Saint Jaques 42, Antwerpen), handelsvertegenwoordiger Albert Freedman (Avenue des Lilas 4, Antwerpen), handelsvertegenwoordiger Jack Freedman (Longue Rue d'Argile 403, Antwerpen), de handelaar expéditeurs Léon Herfurth (Avenue Cogels 69, Berchem) en Willy Herfurth (Avenue Cogels 69, Berchem), apotheker Laurent Raymaekers (Rue Rodolphe 26, Antwerpen), bankdirecteur François Termonia (Chaussée de Turnhout 255, Deurne), bankier en rechter in de handelsrechtbank van Antwerpen Dominique Vanderheyden (Chaussée de Malines 225, Antwerpen) en doctor in de medicijnen Nestor Van Der Stricht (Rue aux Lits 8, Antwerpen).

Het maatschappelijk doel luidde: [...] *“la fabrication, le commerce, l'importation et l'exportation de tous appareils électriques et spécialement des appareils de radiotélégraphie et de radiophonie et des pièces qui les composent, l'installation et l'exploitation de tous postes récepteurs et émetteurs et tous autres travaux mécaniques”*¹⁰³.

Het kapitaal was vastgelegd op 1 miljoen frank, verdeeld in 2000 aandelen van 500 frank. Daarnaast werden 1500 stichtersaandelen uitgegeven. De Groof en Cie brachten 450.000 frank in (400 aandelen). De firma bezat tevens voor 25.000 frank aan aandelen in **Radio Belgique**. De overige 1.600 werden onderschreven door: De Groof en Cie (200), L. Barbier (170), J. Collin Verlest (240), R. De Groof (130), A. Dirkx (120), A. Freedman

---

¹⁰² Annexes au Moniteur Belge de 1924, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8033, p. 4055

¹⁰³ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 11260, p. 93

(120), J. Freedman (120), L. Herfurth (100), W. Herfurth (20), M. Raymaekers (220), M. Termonia (20), M. Vanderheyden (20) en M. Van Der Stricht (120)¹⁰⁴.

In 1928 werd de maatschappij ontbonden.

7.7. The Continental Radio Company (1924-)¹⁰⁵

Deze Naamloze Vennootschap, gevestigd te Antwerpen, werd gesticht in 1924 met een kapitaal van 250.000 frank.

Het maatschappelijk doel luidde: *“la fabrication, l’achat, l’échange, la location, le placement et l’exploitation de tous appareils électriques ou mécaniques”*¹⁰⁶. De firma importeerde de radiotoestellen van het merk Fada (V.S.A.).

7.8. L. Henrotay & Cie. (1924-)¹⁰⁷

Société en nom collectif et en commandité simple, opgericht te Verviers in 1924 met een kapitaal van 52.200 frank. Laurent Henrotay was vertegenwoordiger, constructeur en installateur. Het maatschappelijk doel luidde: *“Vente, achat et construction de tous articles et appareils électriques, et téléphonie sans fils”*¹⁰⁸.

¹⁰⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1924, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 11260, p.

¹⁰⁵ publiciteit : Fada (La Radio-Industrie, 1931),

¹⁰⁶ Eclairage et Force Motrice. Revue Mensuelle des Applications de L’Electricité, Firms nouvellement constituées, 1924

¹⁰⁷ publiciteit: Henrotay (La Radiophonie Pour Tous, 1924)

¹⁰⁸ Eclairage et Force Motrice. Revue Mensuelle des Applications de L’Electricité, Firms nouvellement constituées, 1924

7.9. Electricité G. Kanters & Cie (1924-)¹⁰⁹

Naamloze vennootschap met een kapitaal van 500.000 frank, gevestigd in de Rue de Stassart 32 te Ixelles.

Het maatschappelijk doel luidde: *“la fabrication, l’achat et la vente de tout matériel ou marchandises, et spécialement du matériel électrique”*¹¹⁰.

7.10. Novera Radio (1924-)¹¹¹

Na het beëindigen van de humaniora in 1923 bouwde Georges Claisse (1905-1963) zijn eerste radio-ontvangstoestel. Het betrof een batterijontvanger op basis van Engelse gespecialiseerde tijdschriften. Een jaar later richtte de 18-jarige Georges te Morbehan in de Ardennen een onderneming voor draadloze telegrafie op en werd de eerste arbeider in dienst genomen. Ernest Schroeder zou er tot aan zijn pensioen werkzaam blijven. In die tijd begonnen de werkzaamheden om 7u. Na de pauze van 12 tot 13u hervatte men het werk tot 's avonds. Het doel was het produceren van 1 toestel per dag. Vanaf 1925 was men succesvol genoeg om een ondernemer concept te doen slagen.

Op 17 september 1938 werd voor notaris Georges Gérard een naamloze vennootschap gesticht. De naam Novera (NOuVEauté Radio) werd een gedeponeerd merk. Bij de oprichting waren betrokken: de industriëlen Victor Claisse, Georges Claisse (Marbehan), Jules Claisse (Titigny), Paul Claisse (Marbehan) en de bedienden Jules Henrion (Habbay-la-Neuve) en Joseph Clausse (Rulles). Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“le com-*

¹⁰⁹ publiciteit: G. Kanters (La Radio-Industrie, 1933)

¹¹⁰ Eclairage et Force Motrice. Revue Mensuelle des Applications de L'Electricité, Firms nouvellement constituées, 1924

¹¹¹ publiciteit : Novera (La radio-Industrie, 1934)

merce sous toutes ses formes, la fabrication et la réparation de tous appareils radioélectriques, électriques, mécaniques et scientifiques généralement quelconques, de leurs pièces détachées et accessoires, ainsi que de tous articles s'y rapportant directement et indirectement » [...] ¹¹².

Het kapitaal was vastgelegd op 25.000 frank, vertegenwoordigd door 50 aandelen van 500 frank en onderschreven door V. Claisse (15), E. Claisse (1), G. Claisse (1), J. Claisse (15), P. Claisse (15), J. Henrion (2) en J. Clausse (1). De fabrieken en de laboratoria bevonden zich te Marbehan (172 Grand'rue), de "*bureaux de vente*" in de avenue de Rogier te Brussel.

Novera vervaardigde haar toestellen bijna volledig te Marbehan. Enkel de schaalverdelingen werden elders aangekocht en de kasten werden voorbehandeld. De productiewijze was geconcipieerd volgens de "*kettingmethode*". De vervaardiging van een radiotoestel werd dus opgesplitst in afzonderlijke deeltaken ¹¹³.

---

¹¹² Annexes au Moniteur Belge de 1938, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 13672, p. 281.

¹¹³ http://www.ardennesmagazine.be/reportages/region_e/Belgique/0212_marbehan_novera/article.htm

8. 1925

8.1. Compagnie Continentale Amplion/ Etablissements Belges Amplion (1925-1931)

Boven: In de jaren twintig waren luidspreker en radio toestel meestal niet in dezelfde kast verwerkt. Fabrieks- en zelfbouwtoestellen dienden te vervuld worden met accessoires zoals luidsprekers. Eén van de bekendste merken was Amplion. Toen aan het begin van de jaren dertig radio en luidspreker geïntegreerd werden kwam het bedrijf echter in moeilijkheden.

(La Radiophonie Pour Tous, jaren twintig)

La **Compagnie Continentale Amplion** werd gesticht op **16 januari 1925** voor notaris Albert Bauwens te Brussel. De **Etablissements Belges Amplion** (Rue Thérésienne 15, Brussel) waren de concessiehouders voor België en het Groot-Hertogdom Luxemburg. Betrokken bij de oprichting waren de ondernemers Edward Graham (Londen) en William Lynas (Londen), Camille Camus (St.-Jans-Molenbeek), de ingenieurs Ivan Lepage (Diegem) en Edmond Warnant (Avenue du Grand Forestier 20, Bosvoorde), expert-comptable Jean Servais (Rue Vandenschrick 74, Brussel) en homme des lettres Léon Donnay (Rue Louis Ernotte 79, Watermaal-Bosvoorde).

Het maatschappelijk doel luidde:

[...] *“toutes espèces d’opérations commerciales, industrielles ou financières, mobilières ou immobilières, se rapportant directement ou indirectement aux applications d’électricité et spécialement la fabrication et la vente de haut-parleurs”*¹¹⁴.

Het maatschappelijk kapitaal bedroeg 500.000 frank vertegenwoordigd door 500 aandelen en onderschreven door: E. Graham (100), W. Lynas (10), C. Camus (100), I. Lepage

¹¹⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1925, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2161, p.1612

(100), E. Warnant (100), J. Servais (30), L. Donnay (10)¹¹⁵. Men verkocht en vervaardigde luidsprekers van Engelse makelij die bedoeld waren om aangesloten te worden op radio-toestellen. Aanvankelijk waren het hoornluidsprekers, maar in de loop van de jaren twintig werden ze opgevolgd door nieuwe types (Radio Home, 10 januari 1927).

Links: publiciteit voor de Amplion luidsprekers.

(Radio Home, Bruxelles, 1926)

Op 31 maart 1931 werd op een algemene vergadering besloten tot de “*mise en liquidation*” (21-24 april, 6017) die in januari 1933 afgesloten werd¹¹⁶. In de jaren twintig waren deze luidsprekers nochtans toppers geweest. Echter, begin jaren dertig brak de trend door om de luidspreker samen met het chassis in de kast te monteren. Losse luidsprekers werden dan in feite overbodig, en de vraag daalde aanzienlijk.

8.2. Compagnie Continentale Trialmo (1925-)¹¹⁷

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Avenue Huart-Hamoir 44-46 te Brussel, werd gesticht **7 april 1925** voor notaris V. Scheyven te Brussel. Betrokken bij de oprichting waren: reservemajoor van het Italiaanse leger Ermanno Beltrano (Chaussée de Charleroi 185, St.-Gillis), beheerder van de maatschappij Graaf Renzo Cardelli Rinaldini (Rue de Tenbosch 109, Ixelles), ingenieur Lucien Wynen (Rue de Merlo 22, Ukkel), écuyer, doctor in de rechten en directeur van de maatschappij Jean Terlinden (Rue Beliard 142), beheerder van de maatschappij Jean-Baptiste Evrard (Avenue Louise 197, Brussel), beheerder van de maatschappij Ernest Casimir-Lambert Avenue Louise 214), ondernemer Maurice Léonard (Rue de Livourne 143, Ixelles), doctor in de rechten Gaëtan Carlier (Boulevard du Régent 3, Brussel), directeur van de maatschappij Alfredo Mésérri (Rue Steyls 103, Brussel), ingenieur Mathieu Demonty (Square François Riga 10, Schaerbeek), technicus-

¹¹⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1925, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2161, p.1612

¹¹⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 787, p. 614

¹¹⁷ publiciteit : Draco (Radio Home, 1935)

ingenieur Pierre Tollenaere (Boulevard Léopold II 209, St.-Jans-Molenbeek), ingenieur Alexandre Grisel (Rue de Vallée 29, Ixelles), ingenieur Maurice Edward Fox (Rue Royale 240, St.-Joost-Ten-Node), mécanicien Léopold Turbet (Rue Charles-Quint 88, Brussel), ingenieur Alexandre Motschan (Rue François Gay 261, St.-Pieters-Woluwe) en doctor in de wetenschappen Georges De Boeck (Rue Sainte-Marie 7, Luik¹¹⁸).

Het doel van de onderneming luidde: *“La construction et la vente des appareils de radiotéléphonie “Trialmo” (art. 1), l’exploitation des conceptions, procédés, modèles, secrets de fabrication, dessins quelconques, brevetables ou non, de M. Alexandre Motschan en matière de radiotéléphonie et radiotélégraphie, ainsi que la vente des brevets éventuels s’y rapportant et leurs licences (art. 2), la fabrication et le commerce de tous appareils et machines servant à l’émission, la transmission et la réception radiotéléphonique, de leurs accessoires et (art. 3) en général la fabrication et/ou commerce de tous appareils, machines, produits ou matériel ayant un rapport quelconque avec la production, la transmission ou l’utilisation d’électricité ou de son sous toutes leurs formes, de tous appareils scientifiques et mécaniques généralement quelconques »*¹¹⁹. In de jaren twintig en dertig vervaardigde men omroepontvangers voor amateurs.

Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 200.000 frank, vertegenwoordigd door 400 aandelen van 500 frank. Daarnaast werden 800 stichtersaandelen zonder waardebepaling uitgegeven.

Beltrano, Cardelli Rinaldini en Wynen brachten **de Entreprise d’appareils Trialmo**, gevestigd in de Rue Royale 166 te Brussel, bestaande uit gereedschap, goederen en laboratoriumuitrusting ter waarde van 13.500 frank in, goed voor 54 kapitaalsaandelen en 54 stichtersaandelen. Motschan droeg alle procédés, concepten modellen, fabriekatiegeheimen, (al dan niet gebreveteerde) ontwerpen voor de constructie, montage en afstelling van apparaten voor radiotelegrafie en radio telefonie, hun accessoires en vooral die van de toestellen **Trialmo** over aan de nieuwe maatschappij. Hiervoor werden hem 36 stichtersaandelen toegekend.

---

¹¹⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1925, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5320, p. 1617

¹¹⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1925, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5320, p. 1618

Beltrano, Cardelli Rinaldini en Wynen namen elk 18 kapitaals aandelen voor hun rekening. De overige 346 werden onderschreven door: Beltrano en een groep (113), Wynen (37), Demonty (10), De Boeck (10), Cardelli Rinaldini (15), Fox (40), Grisel (40), Terlinden (8), Tollenaere (20), Mésseri (4), Carlier (14), Casimir-Lambert (4), Evrard (20), Lé-

onard (8) en Turbet (3)¹²⁰. In het dienstjaar 1931 realiseerde men een “*bénéfice sur ventes*” van 263.113.74 frank¹²¹.

De algemene verdeling, garantie en onderhoud van de radiotoestellen Trialmo werd verzorgd door **Radio Service Draco** (S.A. Maison A. & J. Draguet, Rue Brogniez 144, Brussel), tevens exclusieve concessiehouder van de merken ARON, NORA (radiotoestellen), en GOSSEN (meetapparatuur)¹²².

8.3. Stellavox/Barco (1933-1938)/Cobar (1934-)¹²³

8.3.1. De ondernemer Lucien Depuydt

De Poperingenaar Lucien de Puydt leek kort na de Eerste Wereldoorlog voorbestemd om in de voetsporen te treden van vader Jules, een handelaar in juwelen, goud, zilver en horloges. Lucien was echter gefascineerd door het fenomeen van de draadloze telegrafie. Tijdens zijn juweliersopleiding aan de hogeschool van Antwerpen schreef hij zich dan ook in voor avondlessen in de radiotechniek gedreven door zijn interesse voor techniek en de commerciële mogelijkheden van het medium.

¹²⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1925, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5320, p. 1618

¹²¹ Annexes au Moniteur Belge de 1932, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8553, p. 3935

¹²² La Radio-Industrie, Revue Professionnelle Indépendante de la T.S.F. et des Industries connexes, Fitz-Patrick, septembre 1934, p. 361

¹²³ Gebaseerd op: BUYST E., LOWYCK K., SOETE A., *An eye for niche markets, the strategic growth of Barco*, Lannoo, Tielt, 2004., pp. 1-110. en de elektronische versie vanaf 1934: http://users.telenet.be/on1aht/Barco/Barco_geschiedenis/Barco_geschiedenis.htm (De beginjaren 1934-1940)

In de jaren twintig verkocht Lucien in de juwelierszaak radiotoestellen van bekende nationale en buitenlandse merken zoals **S.I.C.E.R.** (Belgisch), **Orthodyne** (Belgisch), **Saba** (Duits), **Telefunken** (Duits).

Na diens legerdienst bij het 2^e radiobataljon tijdens de Eerste Wereldoorlog startte Lucien met de assemblage van eenvoudige kristalontvangers. Dankzij zijn technische onderlegdheid en dankzij de vooruitgang van de radio-elektrische techniek werden al snel radio-buizen en luidsprekers gemonteerd. In **1925** werd naast de assemblage van kristalontvangers - die toen technisch al achterhaald waren en nooit maximaal ontwikkeld zouden worden - op kleine schaal gestart met de assemblage van lampenradio's.

De oprichting van Radio-Bruxelles (en opvolger Radio Belgique) in 1923, buitenlandse radiostations, de activiteiten van de S.B.R. en S.I.C.E.R. en de elektrificatie van steden en gemeenten (de elektrificatie van Poperinge was in 1926 voltooid) deed de vraag gevoelig toenemen.

In 1928 ging De Puydt over tot een grotere productie van het eigen merk "**Stellavox**", een batterijradio met een aangepast chassis. Rond die periode kwamen echter de "reseau" radiotoestellen op die men rechtstreeks op het lichtnet kon aansluiten. Daardoor werd zeulen met loodzware batterijen overbodig en geknoei met batterijladers vermeden. Bovendien werden de toestellen ook een pak gebruiksvriendelijker. Het lichtnet was evenwel onderhevig aan veelvuldige storingen waardoor de batterijontvangers niet in onbruik geraakten. Een andere factor die De Puydt ertoe aanzette om de productie van de "Stellavox" op te voeren was de oprichting van de regionale zenders en in het bijzonder die van **Radio Kortrijk** in 1927. Ze genoten een grote populariteit bij de bevolking dankzij het "gesproken dagblad" met hoofdzakelijk regionaal nieuws. Deze zenders overleefden dankzij reclame-inkomsten (die door de overheid verboden waren) en giften van sympathisanten en liefhebbers.

Rond die tijd begon het radiotoestel een vaste stek in de huiskamers in te nemen. Het is te zeggen, in die van de hogere inkomenklassen. Zo kostte het luxemeubel van de "Stellavox" 8.000 frank, het basismodel 2.950. De Puydt bood daarnaast nog een goedkoper model aan genaamd de "Ster", een knipoogje naar het wekkerhuismerk dat vader Jules na de oorlog in de juwelierszaak verkocht. Kostprijs: 2.495 frank. In vergelijking met de andere merken en platendraaiers waarvan de prijzen van een goede 5.000 tot 10.000 frank liepen waren ze dus vrij goedkoop. Desondanks diende een arbeider ettelijke maandlonen op te hoesten indien hij een toestel in huis wilde halen. In die tijd verdiende men vaak niet meer dan 1 frank per uur.

Net als de S.B.R. bood Depuydt gratis proefluisteren (2 weken) en een hersteldienst (binnen de 24 uur). Vanaf 1930, met de oprichting van het N.I.R., groeide radio uit tot een massamedium. Naast herstellingen en vervanging van batterijen en radiobuizen kwam er nog eens een jaarlijkse luistertaks bij: 60 frank voor een lampenradio en 20 frank voor een kristalontvanger. Aan het begin van de jaren dertig vond men in de arbeidershuiskamers dus hoofdzakelijk laatstgenoemde type ontvanger.

8.3.2. Professionalisering

Tot 1928-1929 geschiedde de productie van radiotoestellen op de zolder van de juwelierszaak in de Gasthuisstraat 6 te Poperinge. Omdat de zaak dreigde uit haar voegen te barsten huurde hij ruimte in het gebouw van de drukkerij Sansen, gesitueerd in dezelfde straat, waar de lokale krant de Poperingenaar werd gedrukt. In de jaren 1928 en 1929 werd het personeelsbestand telkens met 1 persoon uitgebreid. Voordien was dit beperkt tot 2 à 3 werknemers. Daarnaast was de werkplaats voor juwelen in de Gasthuisstraat 8 reeds afgebroken om plaats te maken voor een nieuwbouw.

In 1931 waren er naast 4 werknemers tevens 3 agenten actief waaronder zijn oom Omer Stevens, die in zijn zaak aan de Vanpeerenboomplaats in Ieper eveneens radiotoestellen verkocht. In datzelfde jaar verwierf De Puydt dankzij zijn verbondenheid met de radio-import firma Radiophonic Belge het monopolie voor Oost en Westvlaanderen van het Amerikaanse radiomerk **Zenith**. De eerste maand verkocht Lucien maar liefst 70 toestellen. Dit was te danken aan het feit dat de Zeniths enkele honderden franken goedkoper waren dan concurrerende merken en de typisch Amerikaanse vormgeving. De radio's waren echter niet uitgerust om middengolf te ontvangen waardoor verdere expansie uitbleef. Na een bezoek aan de Zenithfabrieken te Chicago in de zomer van 1932 was dit euvel echter verholpen en werden er radio's verkocht die zowel op lange als de korte golflengten ontvangst hadden.

Lucien zou nog meerdere keren de Verenigde Staten aandoen en bezocht er de fabrieken van **R.C.A.** en **Colonial**. Van laatstgenoemde onderneming werd hij in 1933 de officiële verdeler voor beide Vlaanderen. De Amerikaanse connectie was van grote invloed voor de invoer van radio's en invalshoeken voor de productie en organisatie van de arbeid.

8.3.3. Barco (1933-) en Cobar (1934-)

Tengevolge van de mondiale crisis werden in 1932 de Belgische invoertaksen verhoogd om de eigen industrie en economie te beschermen. Volledige radiotoestellen importeren werd aanzienlijk duurder. De Puydt besloot enkel de Amerikaanse chassis in te voeren. Immers, het gewicht van de goederen was doorslaggevend bij de bepaling van de taks. In België zocht De Puydt naar toeleveringsbedrijven voor de omkasting en de luidsprekers. De condensatoren waren afkomstig van Carpentier (Carad), de transformatoren van A.E.L. (Marcinelle) en de lampen waren Amerikaans (National Union). De meubels werden aanvankelijk geleverd door Lefevre (Kortrijk). Vanaf 1938 werd Rousseau uit Oostende onder de arm genomen.

Barco radiotoestellen waren samengesteld uit Amerikaanse techniek, maar gebouwd in België. Om de hoge invoerrechten te omzeilen werden enkel de chassis uit de Verenigde Staten ingevoerd. De behuizing werd in België uitbesteed. (La Radio-Industrie, 1934)

Op 4 november 1933 werd de firma **Barco** (Belgian American Radio Corporation) opgericht. De oprichters waren Lucien Depuydt, Jules Depuydt (Rue de l'Hôpital 6, Poperinghe), Joseph Meersman (Avenue Jean Breydel 40, Kortrijk), de handelaars Joseph Volckaert (Rue de Gand 28, Mont-Saint-Amand) en Arsène Callewaert (Boulevard Pierre Tack 27, Kortrijk), expert-comptable Edgard Lauwers (Rue Frans Roffiaen 46, Ixelles-Bruxelles) en elektricien Jean Moreau (Chaussée de Haecht 197, Schaerbeek). Lucien en diens vader waren in feite de enige stichters. De overige tekenden slechts in voor de vorm¹²⁴. De zetel van de naamloze vennootschap was gesitueerd in de Frans Roffiaenstraat 46 te Elsene. Later verhuisde men naar de Montagne aux Herbes Potagères te Brussel.

Barco had tot doel: *“l'achat, la fabrication et la vente de tous appareils électriques et radio-électriques et de tous articles qui s'y rapportent”*¹²⁵. Het startkapitaal bedroeg 50.000 frank vertegenwoordigd door 100 aandelen van 500 frank die werden verdeeld over L. Depuydt (51), J. Depuydt (20), J. Meersman (5), J. Volckaert (1), A. Callewaert (1) E. Lauwers (2) en J. Moreau (20). Lucien Depuydt, Jules Depuydt en

¹²⁴ Een naamloze vennootschap diende te bestaan uit ten minste 7 geassocieerden

¹²⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14083, p. 1203

Joseph Meersman werden beheerders¹²⁶. Tussen 1931 en 1933 verdubbelde het personeelsbestand: van 4 naar circa 10 werknemers. Het uurloon bedroeg 1 frank.

Het toenemende succes van de regionale zenders en het plan van Luzern van 15 januari 1934 voor de verdeling van Europese golflengten zwengelden de vraag en de productie aan. Deze evolutie in het radiolandschap zorgde er echter voor dat de aanduiding van de zenders op veel toestellen niet meer overeenstemden met de nieuwe golflengten. Bij **Zenith** ving men dit op door gebruik te maken van voorgedrukte stationslijsten.

In 1934 reisde Lucien De Puydt voor de derde maal naar de Verenigde Staten voor de aankoop van machines en chassis. Op de wereldtentoonstelling van Chicago kwam hij in contact met ingenieur Frank Bowens die werkzaam was bij Zenith. Deze man zou de rol van sleutelfiguur vertolken bij de uitbouw van de assemblage en distributie te Poperinge. Op **12 september 1934** werd **Cobar** opgericht: **Construction Belge d'Appareils de Radio**. Frank Bowens werd directeur met als taak: *“diriger la fabrication et vendre tout le matériel et toutes marchandises de la société, exécuter les marchés, encaisser et donner quittance de toutes dues, recevoir et signer toutes correspondances, remplir toutes formalités en douane auprès de la poste et des chemins de fer »* (Buyst E; p. 35). Bowens werd nu de grootste aandeelhouder. Jules en Lucien De Puydt bleven respectievelijk voorzitter en gedelegeerd bestuurder.

Met Cobar kan men gewagen van een echt assemblagebedrijf en de start van een productiefirma. De toestellen waren samengesteld uit Amerikaanse techniek, maar vervaardigd in België. Tot 1938 bleven beide bedrijven naast elkaar bestaan. Cobar kan worden beschouwd als het moederbedrijf dat de radio's en de infrastructuur voor Barco leverde. Het opschrift Barco, soms ook Cobar, sierde de radiotoestellen.

8.3.4. De jaren dertig

De jaren dertig waren het decennium van de radio. In de periode 1935-1939 ontwikkelde Cobar zich dan ook als een toonaangevende radioproducent in België die de strijd kon aangaan met S.B.R. en Philips. Vanaf 1934 steeg het aantal werknemers met als hoogtepunt circa 40 werknemers in 1937-1938. Het aantal schommelde evenwel van maand tot maand. De productie van radio's begon in september en liep tot december. In het “dode”

---

¹²⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1484, p. 1205

seizoen produceerde men dan weer onderdelen en luidsprekers om de dalende vraag naar radio's te compenseren en ontslagen zoveel mogelijk te reduceren. In 1936, het jaar van de nationale staking, legden ook de werknemers van de mechaniek-afdeling het werk neer. In 1935 waren slechts 7 mensen tewerkgesteld, in 1936 19. In reactie op de sociale onrust werd het uurloon verhoogd tot 4 frank. Een jaar later steeg het aantal werknemers tot 36, waaronder 20 vrouwen.

Tussen september 1934 en april 1935 werden 2.000 toestellen geassembleerd. Het betrof niet alleen Barco toestellen, maar ook het goedkopere merk **Union Nationale Radio**. Het eerste Barcomodel kostte 1.950 frank en was ruim 1.000 frank goedkoper dan een Stel-lavox. Deze concurrentiële prijs was te danken aan de ingevoerde Amerikaanse chassis.

Verdere groei werd mogelijk gemaakt door een nieuwbouw van drie verdiepingen. Op het gelijkvloers bevonden zich de kantoren en het mannenatelier met boormachines, op de eerste verdieping was het vrouwenatelier met reveteermachines ondergebracht. De winkel en het atelier in de Gasthuisstraat bleven in gebruik. Daarnaast werd nog een gebouw in de "Poorte van Salomé" in de Pottestraat als machinekamer in gebruik genomen. Vanaf 1935 draaiden daar de plooi-, snij- en ponsmachines. Het machinepark stelde Cobar in staat om steeds meer radio-onderdelen zelf te produceren. Deze tendens was ook merkbaar bij andere grote en middelgrote producenten. Tot 1935 gebruikte men het Zenith chassis waarvoor Cobar een omhulsel plooidde en de bemeubeling uitbesteedde. Nadien opteerde men voor het chassismodel van ingenieur Lederer uit New York.

In 1936 werd naar het voorbeeld van Philips gestart met de productie van transformatoren en luidsprekers van het merk Barco of Douglas. Aanvankelijk werd het meest geavanceerde onderdeel, de matrijsen, aangekocht. Aangezien men voor de bobinage en transformatoren van luidsprekers reeds machines had aangekocht was de stap naar de productie van radiotransformatoren niet zo groot. Het aanpassen van de bestaande vacuümmachines en de aankoop van enkele nieuwe bleken voldoende. De transformatoren werden gebruikt voor de eigen productie, maar werden eveneens verkocht aan andere bedrijven.

Met deze diversificatie van de productie werd Cobar zelfstandiger en kreeg men meer slagkracht. Rationalisatie van de bedrijfsorganisatie was er een ander gevolg van. De productie geschiedde voortaan in grotendeels onafhankelijke afdelingen met aan het hoofd telkens een verantwoordelijke technicus of ingenieur. Vanaf 1937 werd hen een beheer-mandaat verleend om de band met Cobar nog strakker aan te halen. De reizen naar de Zenithfabrieken in de Verenigde Staten ('34, '35, '39) waren doorslaggevend voor de aan-

koop van machines, know-how en de organisatie van productie en arbeid waarbij De Puydt het voorbeeld volgde van het Taylorisme, ook wel het “*scientific management*” genoemd.

Noodzakelijk voor de diversificatie van de productie was een eigen productielaboratorium. Dat kwam er in 1935. Naast de productie van het Lederer chassis werd een kleinere productie gestart van een ander type op vraag van (groot)handelaars die over wilden gaan tot de productie van een eigen merk. Daardoor kon de productie in 1936 en 1937 verder zonder de vaste kosten te vergroten. Dankzij de nauwe contacten met Zenith was Cobar op de hoogte van de laatste technologische ontwikkelingen die de Amerikaanse firma in haar modellenreeksen integreerde. Vanaf 1934 was er een anti-fading systeem, een pentodelamp, 7 superheterodynelampen en automatische volumeregeling. Veelbeluisterde Franse stations zoals Radio Toulouse, Radio Normandie en Poste Parisien konden aldus met een minimum aan storing worden beluisterd. Het anti-fading systeem werd pas in 1937 standaard op de Barco toestellen. Om netstoringen op te vangen maakte men gebruik van batterijen en een supressor lamp.

Pogingen om de productie uit te voeren naar de buurlanden en zo het “dode seizoen” te kunnen compenseren werden gefnuikt door het aanzwellende protectionisme in 1935. Dat zogenaamde dode seizoen werd in de loop van de jaren dertig steeds minder vast omlijnd. Toch werd vanaf 1936 een vertegenwoordiger aangeworven voor Noord-Frankrijk.

De Puydt toonde ook zijn zakelijk talent in marketingcampagnes. In 1936 beschikte Barco over een wagenpark bestaande uit twee grote Barco reclamewagens en 7 wagens bestemd voor de verkopers. Daarnaast waren er wielervedstrijden (c.f. S.B.R.), tombola's, handelsbeurzen en de vele radiotentoonstellingen en salons. De eerste tentoonstelling met Barco radiotoestellen was op het salon te Brussel. Net als andere radioproducenten en verkopers bood Barco ook de mogelijkheid om gespreid te betalen. In 1936 werd een systeem van uitgiftebonnen geïntroduceerd waardoor het bedrag niet ineens diende te worden opgehoest.

Desondanks bleek Cobar op 21 juli 1936 een verlies van 43.798.08 frank geleden te hebben. Dit was onder meer te wijten aan het gebrek aan ervaring van het personeel en de veelvuldige diefstallen uit het magazijn waar de firma mee te kampen had. Een andere verklaring die De Puydt aandroeg had betrekking op de productie van zoveel mogelijk onderdelen om niet afhankelijk te zijn van het buitenland en werk te kunnen verschaffen aan zoveel mogelijk Belgische arbeiders. Het past allemaal in het plaatje van “*Koopt Belgisch*” en andere crisisbestrijdingsmechanismes van die tijd.

Vanaf 1937 werd het aantal types sterk uitgebreid met namen als “dictator” of “imperator”. Het goedkoopste model, de “Benjamin” kostte 1.495 frank. De “Typhon” was met een prijs van 3600 frank het duurste uit de 9 modellen tellende reeks. Preselecties waren nu mogelijk, enkele modellen hadden een pick-up aansluiting, er werd een krachtigere eindlamp gemonteerd en de schaal werd in verschillende kleuren uitgevoerd. Radio’s waren nu onderhevig aan de mode en jaarlijks werden nieuwe modellenreeksen op de markt gebracht met technische en optische wijzigingen. De radio was uitgegroeid tot een consumptieproduct. In datzelfde jaar brak ook het automatic tuning systeem door. In de Verenigde Staten was het al standaard, terwijl Barco het systeem als één van de eersten in Europa als optie aanbood. Sommige modellen konden niet alleen (ultra) korte, maar ook middengolf ontvangen. Al deze inspanningen resulteerden in 1937 in een nettowinst van 6.141.59 frank.

In 1938 steeg het personeelsbestand tot 38 werknemers en werd een nettowinst gerealiseerd van 14.259.64 frank. Desondanks diende eind 1938 nog steeds 23.396.95 frank afbetaald te worden. Op zeven september ging uiteindelijk alles over op N.V. Cobar. De merknaam Barco bleef behouden. De Duitse inval in mei 1940 leidde tot het stilvallen van de radiohandel. Stichter Lucien de Puydt kwam om na een auto-ongeval¹²⁷.

---

¹²⁷http://users.telenet.be/on1aht/Barco/Barco_geschiedenis.htm

Adaptatie van de onderzoeksresultaten naar de bedrijfsgeschiedenis van Barco door een medewerker aan de Katholieke Universiteit Leuven (auteur onbekend) in opdracht van Barco. Het betreft het eerste deel gaande van 1934-1940 en is gebaseerd op archiefmateriaal, interviews en private verzamelingen. De tekst werd gepubliceerd in een jubileumuitgave die verdeeld werd onder de huidige medewerkers van het Kortrijkse bedrijf dat na de oorlog uitgroeide tot een wereldspeler op het vlak van elektronica. Gedetailleerde informatie is te vinden in het boek: “Barco: an eye for niche markets”.

8.4. Radio & Broadcasting Company/ Radio Broadcasting Company (R.B.C.)/ Radio Belgian Corporation (R.B.C.)/ Radio Belge de Construction (R.B.C).

De geschiedenis van **R.B.C.** is complex te noemen en werd gekenmerkt door naamsveranderingen, de oprichting van dochterondernemingen en sluitingen. Onder de merknaam **R.B.C.** vervaardigde men omroepontvangers. Daarnaast speelde de onderneming een belangrijke rol bij de oprichting van de N.V. Radio in 1928-1929 en legde men zich toe op de uitbouw en ontwikkeling van de radiodistributie.

Na enkele voorspoedige jaren werd de maatschappij zwaar getroffen door de crisis. In een poging om de meubelen te redden werden tal van constructies in de vorm van zustermaatschappijen opgezet met steeds licht afwijkende namen zodat de initialen **R.B.C.** telkens gehandhaafd bleef. Desondanks bleven de verliezen zich opstapelen.

Over deze maatschappij is nauwelijks iets geweten. Er rest ons niets meer dan de aktes en aankondigingen in het Belgisch Staatsblad (1925-1939).

8.4.1. Radio & Broadcasting Company (1925-)

Op **1 december 1925** werd in de Quai Saint-Léonard 70 te Luik een coöperatieve maatschappij opgericht door de ondernemers Jules Hamal (Rue Dossin 14, Luik) en Charles Nagant (Quai Saint-Léonard, Luik), rentenierster Nathalie (weduwe) Delvoie (Rue de Hasselt 37, Tongeren), rentenierster Gabrielle Delvoie-Lamotte (Boulevard du Nord 9, Tongeren), , Delvoie Nathalie (Boulevard du Nord 9, Tongeren), burgerlijk mijnningenieur Emile Delvoie (Boulevard du Nord 9, Tongeren) en Yvonne Delvoie (Boulevard du Nord 9, Tongeren).

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“l’exploitation des industries électriques, radio-électriques et mécaniques, notamment la fabrication, le commerce, la vente et l’achat de toutes fournitures relatives à l’électricité, la T.S.F., la télé mécanique et la mécanique et tout ce qui s’y rapporte directement ou indirectement. Elle pourra fabriquer et vendre tous appareils, articles, pièces et accessoires les plus divers rentrant dans le cadre de ces industries, exploiter des brevets, organiser des démonstrations, faire de la radiodiffusion sous quelque forme que ce soit, entreprendre des montages, des installations de*

postes tant d'émission que de réception, faire des réparations, etc » Het maatschappelijk kapitaal was onbegrensd, met een minimum van 7.000 frank¹²⁸.

8.4.2. Radio Broadcasting Company (R.B.C., 1929-)

De zaken gingen blijkbaar voorspoedig, want 4 jaar later werd een nieuwe maatschappij opgericht. Deze naamloze vennootschap, met maatschappelijke zetel te Tongeren (Henisweg 34) en vanaf **15 juni 1933** te Leuven, werd opgericht op **28 februari 1929** voor notaris Aloïs Torfs te Antwerpen. Bij de oprichting waren betrokken: Eerwaarde en bestuurder van de Ambachtsschool te Tongeren Emile-Paul-Hubert Delvoie, advocaat en staatsminister Aloïs van de Vyvere (Sint-Michielslaan 55, Brussel), de samenwerkende maatschappij Radio & Broadcasting Company (R.B.C.) vertegenwoordigd door de ondernemers Jules Hamal (Dossinstraat 14, Luik) en Charles-Nicolas-Eugène Nagant (Sint-Leenaartskaaï 70, Luik) en burgerlijk mijningenieur Antoine-Marie-Armand-Emile Delvoie (Ridderstraat 7, Tongeren), ondernemer Eduard De Beukelaar (Ekeren), bestuurder van de zender **Radio-Belgique** Marcel Soust de Borkenfeldt (Capouilletstraat 26, Brussel), ondernemer John De Beukelaar (Brialmontlei 29, Antwerpen), meubelfabrikant Etienne Stevens (Onze-Lieve-Vrouw-Waver) en handelaar August Dillen (Denderstraat 44, Antwerpen)¹²⁹.

Het doel van de onderneming was: [...] *“het uitbaten van alle nijverheids-, handels-, en financieele zaken en ondernemingen, inzonderheid die welke rechtstreeks of onrechtstreeks verband houden met elektriciteit, radioomroep en radionijverheid, televisie, mechaniek en telemekaniek”*¹³⁰.

Het maatschappelijk kapitaal was - in vergelijking met andere ondernemingen - hoog te noemen: 1.500.000 frank vertegenwoordigd door 3.000 aandelen van 500 frank en verdeeld over E. Delvoie, voor A. Van De Vyvere (20), de samenwerkende maatschappij Radio Broadcasting Company (1000), E. De Beuckelaar (400), M. Van Soust de Borkenfeldt

---

¹²⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1925, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 13854, pp. 2833-34

¹²⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 3287, p. 3134

¹³⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 3287, p. 3135

(10), V. De Beuckelaar (570), J. De Beuckelaar (400), E. Stevens (200) en A. Dillen (400)¹³¹.

In 1930 begon het echter te rommelen in de maatschappij. Op 7 september 1930 gaven een pak personen hun ontslag als beheerders van de vennootschap: doctor in de rechten A. Van de Vyvere (St. Michielslaan 55, Brussel), ondernemer Eduard De Beukelaar (Ekeren), handelsagent A. Dillen (Mariaburg, Antwerpen), handelaar John De Beukelaar (Brialmont-lei 29, Antwerpen) en ondernemer Victor De Beukelaar (Rubenslei 25, Antwerpen)¹³². De redenen hiervoor zijn helaas onbekend. Mogelijk werd men geconfronteerd met de negatieve gevolgen van de crisis en de zware buitenlandse concurrentie.

In tegenstelling tot de Société Belge Radio-électrique distancieerde de Radio Broadcasting Company zich niet van de radiodistributie die toen in België doorbrak. De grote fabrikanten wierpen op dat de oprichting van centrales nefast was voor de verkoop van omroep toestellen. R.B.C. kreeg het steeds moeilijker en besloot in de vroege jaren dertig tot de oprichting van een distributienet. Op 3 oktober 1932 verkreeg de maatschappij na een Ministerieel Besluit toelating tot de inrichting en uitbating van een net voor radiodistributie¹³³. Vermoedelijk werd dit uitgebouwd in de streek rond Tongeren.

Na twee moeilijke jaren was er blijkbaar beterschap in zicht, want op 10 februari 1933 werd het kapitaal opgetrokken naar 4.000.000 frank¹³⁴. Daartoe werden 7.500 aandelen zonder waardebepaling uitgegeven. Het optimisme was slechts van korte duur. Ten gevolge van de om zich heen grijpende economische crisis bleek de Radio Broadcasting Company op 10 juni 1933 een verlies van 1.303.338.03 frank opgelopen te hebben. Op 27 september 1934 werd dan ook beslist om het kapitaal terug te brengen tot 2.835.000 frank¹³⁵. Een jaar later werd, ondanks de uitbouw van een net voor radiodistributie, andermaal een verlies van 735.000 frank opgetekend. In reactie daarop werd op 25 september 1935 het

---

¹³¹ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 3287, p. 3135

¹³² Annexes au Moniteur Belge de 1930, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14127, p. 2488

¹³³ Le Moniteur Belge, 19 november 1932, Ministerie van P.T.T., p. 6244

¹³⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1426, pp. 1098-99

¹³⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1934, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 12683 p. 137.

kapitaal teruggebracht tot 2.100.000 frank bedoeld voor “*amortissement de pertes et de constitution d’un fonds de réserve et d’amortissement*”¹³⁶.

8.4.3. Radio Belgian Corporation (R.B.C., 1933-1937)

Strooibriefje uit het eind van de twintiger jaren (eigen collectie)

Op 15 juni 1933 werd nogmaals een nieuwe naamloze vennootschap opgericht: de Radio Belgian Corporation, in afgekorte vorm R.B.C. Tongeren. Deze (zuster)maatschappij werd gefinancierd door R.B.C. Leuven: “*apport d’une partie de l’actif et du passif, se rapportant à la fabrication et au commerce des appareils radio-électriques, à une société anonyme nouvelle, dont le capital sera fixé à 1 million de francs.*”.

Het doel van de maatschappij luidde: [...] “*het uitbaten van alle nijverheids-, handels en financieele zaken en ondernemingen, inzonderheid die welke rechtstreeks of onrechtstreeks verband houden met elektriciteit, radio-omroep en radionijverheid, televisie, mechaniek en telemechaniek*”¹³⁷. Men richtte zich respectievelijk op uitbating en productie. Opvallend is dat nu ook televisie in de statuten verschijnt.

De nieuwe onderneming beschikte over een vastgelegd kapitaal van 1.000.000 frank vertegenwoordigd door 1.000 aandelen van 1.000 frank. De N.V. Radio Broadcasting Company, met E. Delvoie en A. Foyer als vertegenwoordigers, leverde de N.V. Radio Belgian Corporation Tongeren meubelen, machines, materiaal, werktuigen, waren, grondstoffen, klienteel, het fabrieksmerk, een postchequerekening, geldspeciën, schuldvorderingen en schulden ter waarde van 900.000 frank. Ingenieur E. Delvoie en A. Foyer werden 900 aandelen van 1.000 frank toegekend. De overige werden onderschreven door J. Hamal (1), E. Delvoie (1), A. Foyer (48), C. Nagant (1) en E. Delvoie (1)¹³⁸. De oude onderneming bleef voortbestaan naast de nieuw opgerichte.

¹³⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1935, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 13653, p. 334

¹³⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, p. 112-13

¹³⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, p. 112-13

Op 30 juni 1934 bedoeg de “*perte sur fabrication*” 64.776.95 frank en de brutowinst 60.585 frank. Globaal gezien maakte men ernstig verlies: 476.856.22 frank¹³⁹. Drie jaar later, op **23 september 1937** werd de Radio Belgian Corporation ontbonden¹⁴⁰.

8.4.4. Radio-belge de Construction (R.B.C.), (1934-)

Een jaar later werd andermaal een maatschappij opgericht: **de Radio-belge de Construction**. Deze naamloze vennootschap, gevestigd te Brussel, werd gesticht op **8 december 1934** voor notaris Jean-Félix Peeters te Leuven. De initiatiefnemer was de naamloze vennootschap Radio Belgian Corporation (Tongeren). Ze werd vertegenwoordigd door ingenier Emile Delvoie (Boulevard du Treize Août 9, Tongeren), ondernemer Alwin Foyer (Statenlaan 95, La Haye), handelaar Maurice Beaupain (Rue Jean Baptiste Colyns 108, Ixelles), handelaar Joseph Goffin (Rue de la vallée 17, Brussel), ingenieur Georges Vanhoute (Rue de la Montagne 69, Roclenge), ingenieur Alphonse Boule (Grand Route 320, Wonck), directeur van maatschappijen Hervé Robert (Rue du Tocsin 3, Brussel), directeur van maatschappijen Robert Spengler (Boulevard Emile Bockstael 91) en expert-comptable Gaston-Desirée Jadoul (Square François Riga 48, Brussel).

Deze onderneming was de zoveelste zusteronderneming van de in 1933 opgerichte Radio Belgian Corporation en had als doel: [...] “*l’exploitation industrielle, commerciale et financière d’affaires et d’entreprises se rapportant d’une manière générale à l’électricité, la radiophonie sous tous ses aspects, la télévision, la mécanique de précision et la télémechanique, ce tant en Belgique qu’à l’étranger* »¹⁴¹.

Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 500.000 frank vertegenwoordigd door 2.000 aandelen van 250 frank. Daarnaast werden 1.000 stichtersaandelen uitgegeven.

De Radio Belgian Corporation stelde het fabrieksmerk R.B.C. (met uitzondering van het materiaal voor radiodistributie), de know-how (productiemethodes, onderzoeksresultaten) en het cliënteel aan de Brusselse maatschappij ter beschikking. Daarnaast bracht men alle benodigdheden in die de Radio belge de Construction binnen afzienbare tijd bedrijfs-

---

¹³⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1934, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 12684, p. 138

¹⁴⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1937, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 13858, p. 210

¹⁴¹ Annexes au Moniteur Belge de 1934, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 15366, p. 2010

klaar kon maken: het machinepark (machines-outils, bobineuses, presses en plieuses, 60.000 frank.), uitrusting (appareils de mesure et de laboratoire, filière, étaux, fers à souder, limes, mèches, sarands et une installation de peinture au revolver, 20.000 frank), kantooruitrusting en meubelen (10.000 frank), een Citroën bestelwagen (12.500 frank), productiemateriaal (récepteurs et des haut-parleurs en voie d'achèvement ou de pièces diverses, 177.716.26 frank), de stock (79.783.74 frank), het gebruik van de fabrieksgebouwen, de motoren, materialen en uitrusting in de Henisweg te Tongeren tot 30 juni 1935. De Radio Belgian Corporation werd hoofdaandeelhouder met 1.200 aandelen en 600 stichtersaandelen. De overige 800 aandelen werden onderschreven door: M. Beaupain (60), J. Goffin (40), G. Vanhoutte (100), A. Boulle (100), H. Robert (198), R. Spengler (300), G.-D. Jadoul (2)¹⁴².

Vanaf 1935 liepen de zaken goed. Het dienstjaar werd afgesloten met een nettowinst van 31.729.53 frank¹⁴³. Over de verdere lotgevallen van R.B.C. is verder niets bekend.

8.5. De radioelektrische activiteiten van Philips in België (1925-)¹⁴⁴

De Eindhovense fabrikant Philips startte na de Eerste Wereldoorlog haar commerciële activiteiten in België. Aanvankelijk betrof dit de verkoop, distributie en productie van gloeilampen. In 1925 werd de **Philips Radio Belge** (1925-) opgericht om de verkoop van radiolampen op te starten. Aan het eind van de jaren twintig kwam er uitbreiding met de verkoop van radiotoestellen. Omdat radiotoestellen snel aan populariteit wonnen werd dan ook een productie-eenheid gestart. In 1929-1930 resulteerde dit in de bouw van een moderne fabriek te Leuven die duizenden arbeiders werk verschafte. **Philips** werd op deze manier de belangrijkste buitenlandse fabrikant op Belgisch grondgebied en een geduchte concurrent voor de Société Belge Radio-électrique uit Ukkel-Vorst.

---

¹⁴² Annexes au Moniteur Belge de 1934, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 15366, p. 2010

¹⁴³ Annexes au Moniteur Belge de 1936, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 3547, p. 2548

¹⁴⁴ Adaptatie van een artikel in de online-encyclopedie Wikipedia. De auteur raadpleegde de archieven van Philips in Brussel (http://nl.wikipedia.org/wiki/Philips_in_België%C3%AB). De informatie kan dus als betrouwbaar worden bestempeld.

8.5.1. Verkoop en distributie van gloeilampen

Toen de grenzen na de Eerste Wereldoorlog opnieuw open gingen zocht Anton Philips in het buitenland de mogelijkheid tot kartelvorming, aansluitend op het Duitse model van onderlinge industriële samenwerking gericht op afspraken omtrent marktverdeling, concurrentie en prijzen. Het voorbeeld bij uitstek van deze samenwerking was de telegrafie-industrie. Daarnaast werden ook de mogelijkheden onderzocht voor de oprichting van filialen.

Samen met J.B.Vinck, sinds eind 1915 hoofd van de dienst publiciteit, werden in 1918 gesprekken aangeknoopt met hun Belgische vertegenwoordigers met het oog op de oprichtingen van een Belgische Philipsorganisatie die het werk van agenten en groothandelaars zou moeten overnemen. Daarbij werd niet alleen aandacht besteed aan de verkoop van gloeilampen, maar ook varianten zoals auto- en projectielampen. Van radiotoestellen of radiolampen was toen nog geen sprake.

Op **9 januari 1919** werd te Amsterdam de **N.V. “La Lumière économique”** opgericht, de Belgische concessiehouder voor de verkoop van Philips producten. Onder de oprichters bevonden zich een bankdirecteur, een ondernemer, een advocaat, een bankier, een handelaar en twee boekhouders. Slechts één Belg was bij de oprichting betrokken, een zekere Felix van Hoof, die fungeerde als commissaris. Het bestuur was volledig in handen van Nederlanders¹⁴⁵.

De vennootschap koos Brussel en de Brusselse agglomeratie als vestigingsplaats. Immers, de Belgische hoofdstad was tijdens het interbellum het centrum van handel, industrie en “haute-finance” waar talloze andere ondernemingen hun zetel of filialen hadden. Doelstelling was de verkoop en distributie van elektrische en technische artikels. Productie zou pas in 1928-1929 van start gaan. Jacobus-Bartholomeus Vinck werd op de eerste algemene vergadering verkozen als gedelegeerd bestuurder, een functie die hij tussen 1922 en begin 1950 zou bekleden.

De onderneming vestigde zich in de Rue des Hirondelles, 17 nabij de Place Brouckère. Bijkomende magazijnoppervlakte werd gehuurd in de Hooikaai en de Fabrieksstraat. De start was vrij bescheiden. Zo beschikte men voor het transport aanvankelijk slechts over een handkar die na enkele maanden werd vervangen door een Ford vrachtwagen. Slechts 25 personen waren er tewerkgesteld. Licenties inzake uitvindersoctrooien werden door Philips Eindhoven in rekening gebracht.

---

¹⁴⁵ De oprichting van de N.V. werd op 18 november 1919 in de Moniteur Belge vermeld (nr. 2482).

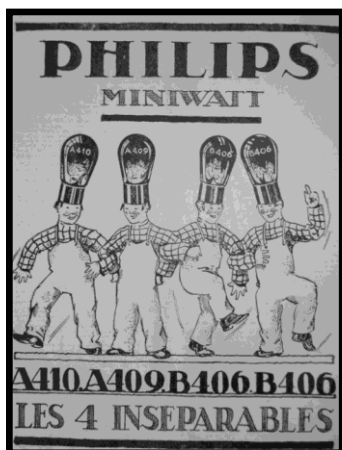
Het personeelsaantal van ‘**La Lumière économique**’ liep al snel op tot 100 man. In 1923 werd de vennootschapsnaam veranderd in “**S.A. La Lampe Philips**”. Vanaf 1924 kende de vennootschap uitbreiding met de aankoop van een aantal gebouwen in de Anderlechtstraat, Zespenningenstraat en de Baardgang. Eind 1924 diende wegens de uitbreiding en de exploitatie van de octrooien Claude de Beaufort het kapitaal worden verhoogd. Een Belgische groep tekent bovendien in voor 1.900.000 Belgische frank. Eind 1924 werd de vennootschapsnaam opnieuw gewijzigd: “ **S.A. Belge La Lampe Philips**”. Een jaar later werd de **Manufacture Belge de Lampes Electriques** (M.B.L.E.) opgenomen in het Philips concern. Dit bedrijf werd in 1911 te Vilvoorde opgericht onder de benaming “La Lampe Brabant”.

8.5.2. Verkoop en distributie van radiolampen

De opmars van het medium radio noopte Philips nieuwe wegen in te slaan. In 1925 werd het zusterbedrijf **S.A. Philips Radio Belge** opgericht. De officiële aankondiging, die in verschillende tijdschriften werd afgedrukt, luidde: « *nous avons le plaisir de vous annoncer la formation de notre nouvelle Société : “PHILIPS RADIO BELGE Société Anonyme qui s’occupera de la vente, en Belgique, des fameux tubes de T.S.F. des Usines Philips. Nous attirons tout spécialement votre attention [...]. Nous conseillons tout spécialement une nouvelle combinaison, pour poste à 4 lampes [...]. Ce montage donne une audition idéale, des résultats irréalisables jusqu’à ce jour* »¹⁴⁶. In die jaren vervaardigde men nog geen radiotoestellen. De eerste toestellen zouden pas in 1928 in serieproductie gaan. Voorlopig richtte de gloeilampen fabrikant uit Eindhoven zich nog op de zelfbouwer en vervangingslampen. Daarnaast werd ook besloten tot het oprichten van een afdeling neonverlichting met het oog op reclamedoelinden. Deze afdeling kende echter sterke technische problemen en had een negatieve invloed op de financiën. In 1926 kende men eveneens een terugval wegens de met inflatie gepaard gaande prijsstijgingen en de beperkingen in de stroomtoevoer.

---

¹⁴⁶ Brief aan de redactie afgedrukt in La radiophonie pour tous, 1925

Met de radiolampen Miniwatt werd Philips groot

(La Radiophonie Pour Tous, 1926)

De devaluatie van de frank in 1926 deed de Belgische economie herleven en kondigde enkele jaren van continue groei aan. Op 31 januari 1927 trad de heer Marcel Collette in dienst op de verkoopsafdeling, als hoofdverantwoordelijke voor de verkoop van luidsprekers en de eerste **Miniwatt** radiolampen. In datzelfde jaar werd eveneens besloten een demonstratiezaal in te richten waar bezoekers kennis konden maken met de mogelijkheden van verlichting. In de demonstratiezaal en de “*salle d’applications*” werden talloze conferenties gegeven. Daarnaast werden in een hoog tempo verlichtingsontwerpen opgemaakt.

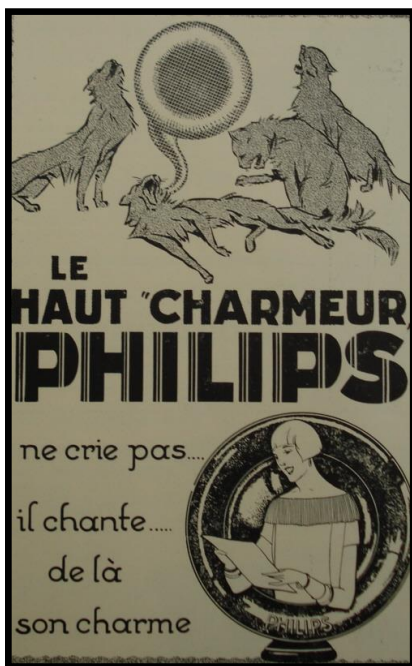
8.5.3. Verkoop en distributie van radiotoestellen

Boven: Met de *Combinaison Idéale* begon Philips aan zijn successtory inzake de productie en verkoop van radiotoestellen in België (La Radio-Industrie, 1928)

In 1928 had de afdeling “**vente Radio**” zodanig veel succes dat ze autonoom werd. 1928 was het jaar van de “**Combinaison Idéale**”, de Anodespanning voor het aansluiten op het net van de oude batterijgevoede toestellen en van een nieuwe serie Miniwatt lampen. Vanaf 1928 krijgt de verkoop een bredere basis door een verruiming van het assortiment. Netstroomradio’s zorgden samen met een aantal nieuwe luidsprekers, de z.g. **Haut “Charmeur”**, voor een revolutie in de radio-elektrische nijverheid. De introductie van deze nieuwe gebruiksvriendelijke types, de voortschrijdende elektrificatie van steden en gemeenten verdrongen de onhandige batterijtoestellen en opende de weg naar een massapubliek. Voortaan dienden

geen ingewikkelde handelingen meer gesteld worden om een radiotoestel aan de praat te krijgen.

Boven: De schaalluidspreker, die volgens Philips niet "schreeuwde", betekende een sterke verbetering t.a.v. de hoornluidsprekers. (La Radio-Industrie, 1927)

De slogan van de heer Vinck was dat iedereen wel een radio of een lamp kon verkopen, maar dat Philips "licht en muziek" verkocht. Daarom hechtte hij een groot belang aan reclame en technische documentatie. Deze aanpak stimuleerde hij ook sterk bij de zustervereniging **Philips Radio Belge**. Vinck startte een uitgebreide publiciteitscampagne door het plaatsen van advertenties in de dagblads (v.b. Het Laatste Nieuws) en gespecialiseerde tijdschriften (v.b. La Radiophonie Pour Tous, La Radio-Industrie, Radio Home, etc.). Niet alleen technici en gewone consumenten werden bewerkt maar ook de schoolgaande jeugd. Bij de concurrerende firma's was dit veel minder het geval. Een van Vinck's ideeën was de "**Radiophonie scolaire**": de radio als educatief hulpmiddel. Voorts kon het "Evangile du Meilleur Eclairage" op grote bijval rekenen door de manier waarop de jeugd in-

gelicht werd over verlichting. Philips kon hier rekenen op de morele steun van de overheid. Mede dank zij deze acties ontving de hr Vink in 1929 de onderscheiding « Ridder in de Kroonorde ».

Net als concurrent **Société Belge Radio-électrique** besteedde Philips veel aandacht aan het welzijn van haar arbeiders. Eind 1928, werd de "**Philips Kring**" of "**Cercle Philips**" opgericht, die onderverdeeld was in verschillende afdelingen (koor, toneel, tafeltennis, kaarten, etc.). Regelmatig organiseerde de Kring een feestje. Iedereen kon met een grote wagen van de "Compagnie Générale des Autobus" mee of er op eigen houtje naar toe komen. Ook Vinck en diens echtgenote namen hieraan regelmatig deel.

Het werkhuisreglement, zoals bepaald bij de wet van 15 juni 1896, werd voor het eerst ingevoerd op **2 januari 1929**. Een werkweek telde 48 u. Van maandag tot vrijdag van 8-12 en van 14-18 u. Op zaterdag werkte men van 7 tot 15 u., met een pauze van 12 tot 12.30 u. Er was in die jaren behoefte aan een aanzienlijke uitbreiding van het commercieel, administratief en technisch personeel.

In 1929 werd de oprichting van een nieuwe dienst aangekondigd : "**Philips-finance**". Deze hield zich bezig met de organisatie van de verkoop op afbetaling. Alleen verkopers van Philips toestellen kunnen een beroep doen op deze dienst. De verkoper werd onmiddellijk gecrediteerd onder afhouding van 3% op de totale verkoopprijs en van de verhoging

bestemd voor de verkoop op afbetaling¹⁴⁷. Drie brochures verschijnen initieel hierover : “*Philips. Proposition relative à la vente à paiements différés*”, “*Philips et les méthodes modernes de vente. Les avantages des paiements différés. Confidentiel pour les électriciens* » en « *Vente à paiements différés, Philips Radio Belge* »¹⁴⁸.

8.5.4. Productie en verkoop van radiotoestellen

Boven: De Philipsfabriek te Leuven was een toonbeeld van de moderne productiewijze: assemblage van gestandaardiseerde toestellen in een heldere, ruime werkomgeving. De slogan in de jaren dertig luidde: “*Louvain Travaille, Leuven werkt*”).

(Radio Home, 1935)

De doorbraak van de toestellen die rechtstreeks op het lichtnet aan te sluiten waren, de voortschrijdende elektrificatie van steden en gemeenten, de ontwikkeling van radio-omroep en verkoop op afbetaling zwengelden de vraag naar radiotoestellen gevoelig aan. Omdat de gebouwen in de Rue d’Anderlecht niet meer voldeden aan de productievereisten besloot de raad van beheer op **7 mei 1929** tot de bouw van een gebouw met acht verdiepingen te Leuven. In de volksmond werd het de wolkenkrabber of de “gratte ciel” genoemd. Vanaf 1930 werden de radiotoestellen in de nieuwe vestiging gebouwd. De nieuwe fabriek bood veel perspectieven voor de werkgelegenheid. Tussen mei en december 1929 groeide het personeel van 540 tot 648 bedienden. Het aantal arbeiders daarentegen zakte van 294 naar 230 arbeiders¹⁴⁹.

De fabriek in Leuven was geconcepieerd volgens de modernste fordistische principes en progressieve werkmethoden. In het radiojaarboek 1934 werd een omvangrijke beschrijving afgedrukt waarin de auteur zijn bewondering voor Philips niet onder stoelen of banken stak.

Sedert het eind van de twintiger jaren was de superheterodyne schakeling dominant, maar in september ‘31 bracht Philips de 730 A uit, de eerste Super-Inductance ontvanger (drie gekoppelde kringen). Dit bleek het meest selectieve apparaat te zijn dat op de markt verkrijgbaar was, met uitzondering van enkele dure superheterodyne toestellen.

¹⁴⁷ Philips Bulletin, 1 november 1929

¹⁴⁸ http://nl.wikipedia.org/wiki/philips_in_België%C3%AB

¹⁴⁹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Philips_in_België%C3%AB

Boven: Het Super-Inductance principe werd gekenmerkt door een grote selectiviteit

(La Radio-Industrie, 1934)

Betrouwbaarheid, kwaliteit en garantie waren de sleutelwoorden bij Philips

(Radio-Jaarboek, 1934)

Enkel Philips was in staat om deze schakeling te verwezenlijken en de noodzakelijke selectiviteit te bereiken. Een superheterodyne schakeling daarentegen kon gebouwd worden met onderdelen die in de handel te verkrijgen waren. De voornaamste voordelen van de **Super-Inductance** waren een goede weergave zowel op korte als op lange golven, geen gefluit en geruis en dezelfde selectiviteit en gevoeligheid als een super heterodyne toestel van de hoogste kwaliteit. Technisch gezien stond Philips aan de top van de radiobouw. Men bood apparaten aan in alle prijsklassen die de laatste technische nieuwigheden in zich verenigden. Aan de bouw van een ontvanger gingen maandenlange onderzoekingen vooraf in de eigen laboratoria.

Het productieproces was bij Philips zeer modern georganiseerd. Aan de lopende band had iedere arbeider of arbeiderster een bepaalde taak op een kaart die voldoende ingewikkeld was en volle aandacht vergde. De eerste stap bij de bouw van een ontvanger bestond uit de persing van het chassis in plaatijzer, voorzien van alle gaten en gebogen wanden. Vervolgens werd het gebeitst, gegalvaniseerd, genummerd en verzonden. In een andere afdeling werden de Super-Inductance spoelen vervaardigd. Op cylinders van speciaal glas, gesneden uit buizen van de Philips glasfabriek werden de wikkelingen geplaatst die bestonden uit een draad van 15 geïsoleerde daadjes. Een windingteller gaf het aantal windingen tot op een halve winding nauwkeurig aan. Bij ieder chassis werd een stel onderdelen bestaande uit o.m. condensatoren, weerstanden, smoorspoelen, transformatoren,

luidsprekers aan de arbeiders aan een zeer traag lopende band gegeven. Solderen was de voornaamste vereiste bij het assembleren van een radiotoestel. Men gebruikte daarvoor een speciale soldeerbout, soldeertin en reinigingsmiddel. De onderdelen werden met automatische of halfautomatische schroevendraaiers op het chassis bevestigd. Na de voltooiing werd door een volgende arbeider metingen uitgevoerd ter controle. Het inbouwen van de veelvoudige regelbare condensatoren was het moeilijkste werk. Na deze bewerking ver-

huisde het chassis naar een tafel om te worden gesloten met een metalen plaat. De lampen werden geplaatst en de verbindingen aangebracht. Daarna werd opnieuw gemeten en zo nodig instellingen aangepast. In een laatste fase werden luidspreker en chassis ingebouwd in een kast die ontworpen was in het designbureau van de fabriek. Philips produceerde niet alleen houten kasten, maar ook gietsels van Philite, een kunststof gelijkaardig aan bakeliet. Het afgewerkte toestel werd tenslotte ingepakt in een doos van gegolfd karton, eveneens door Philips vervaardigd, om te worden verstuurd naar de verdelers¹⁵⁰.

---

¹⁵⁰ VAN DYCK., Radiojaarboek 1934. pp. 431-433

9. 1926

9.1. Belgian Loudspeaker Company (1926-)

Deze coöperatieve maatschappij, gevestigd te Antwerpen, werd gesticht op **9 september 1926** door Fr. Portael, J. Muls, G. Mortier, C.-A. Oldtman, M. Lhoëst, W. Lhoëst en R. Lhöest met een kapitaal van 20.000 frank. Het maatschappelijk doel luidde: “*fabrication, achat, vente, importation, exportation, commission, consignation, d’articles de T.S.F* »¹⁵¹.

9.2. Radiola Maatschappij “Radiola Company” (1926-1926)/ Naamloze Vennootschap tot verkoop van Lampen voor Radiotelegraphie en Telefonie (Tilburg, 1926-)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd te Tilburg, werd gesticht op **17 november 1926** voor notaris Smitz te Tilburg. Om ook in België zaken te kunnen doen werd een akte neergelegd voor de handelsrechtbank van Mechelen op 28 oktober 1929¹⁵². Aanvankelijk heette de onderneming N.V. “tot de verkoop van lampen voor radiotelegrafie”, Radiola Maatschappij “Radiola Company”. Deze werd op **16 oktober 1926** gewijzigd in **Naamloze Vennootschap tot verkoop van lampen voor Radiotelegrafie en telefonie: “All The World is Listening” (A.T.W.I.L.)**¹⁵³.

---

¹⁵¹ La Radio-Industrie. Revue Tehnique et Commerciale de l’Industrie de T.S.F. Supplément à «éclairage et force motrice », octobre 1926

¹⁵² Annexes au Moniteur Belge de 1929, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 16700, p. 1786

¹⁵³ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 16700, p. 1786

10. 1927

10.1. S.I.C.E.R. (Société Indépendante de Construction et d'exploitation Radio-électriques), (1927-1933)

Boven: publiciteit voor de Sicer IV en de losse stukken zoals transformatoren en condensatoren (La Radiophonie Pour Tous, eind jaren twintig)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Avenue Ritweger te Machelen-lez-Bruxelles, werd gesticht op **12 februari 1927** op initiatief van **Robert Goldschmidt** (1877-1935) voor notaris Camille Hauchamps te Ixelles. De showroom bevond zich in de Avenue de la Toison d'Or te Brussel.

Naast Goldschmidt, doctor in de wetenschappen en pionier op het gebied van de radiofonie en telecommunicatie, waren tal

van hooggeplaatste personaliteiten betrokken: beheerder van maatschappijen Georges Callens (Rue Général Caupiaumont 22, Antwerpen), doctor in de medicijnen Edourd Van den Abeele

(Chaussée de Capellen, Mariabourg-lez-Anvers), constructeur en beheerder van maatschappijen Robert De Man (Longue Allée 26, Antwerpen), handelaar Léon Buytaert (Rue du Presbytère 49, Antwerpen), wisselagent Louis De Walsche (Marché-aux-Oeufs 7, Antwerpen), doctor in de rechten Max Gottschalk (Avenue de Tervuren 120, St.-Pieters-Woluwe), doctor in de medicijnen Léon Bertrand (Rue Kiliaen 9, Antwerpen), ingenieur Pierre Guerlais (Avenue de Suffren 131, Parijs), beheerder van maatschappijen François Bezerie (Rue Eeckelaars 55, Sint-Joost-Ten-Noode), maatschappijbeheerder Edouard Steinert (Rue Coquilhat 14, Antwerpen),

en Albert François (Avenue Ernestine 2, Ixelles).

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“la construction et l’exploitation en tous pays de tous appareils mécaniques et électriques et plus particulièrement toutes applications de la télégraphie et de la téléphonie avec ou sans fil, ainsi que la télé mécanique »*[...] ¹⁵⁴.

Het startkapitaal bedroeg ruim 2.500.000 frank, vertegenwoordigd door 2.500 aandelen van 1.000 frank. Daarnaast werden 2.500 stichtersaandelen zonder waardebepaling uitgegeven. Robert Goldschmidt was de initiatiefnemer en bracht de bedrijfsgebouwen, machines en uitrusting in. Waarde: 840.000 frank. Bovendien had hij uitgebreide contacten in de radio-elektrische industrie dankzij opdrachten voor de staat in België en Congo. Zo was Goldschmidt eigenaar van de machines en de apparaten van radiotelegrafische stations waaronder dat van **Machelen** en **Stanleyville** (Sololo, kortegolf) in Belgisch Congo. In ruil voor de inbreng werd hem 1.250 kapitaalsaandelen, 1.250 stichtersaandelen en 646.458,75 frank toegekend. De overige 1.250 aandelen werden onderschreven door: R. Golschmidt (825), G. Callens (10), E. Vandenabeele (10), R. De Man (25), L. Buytaert (10), L. De Walsche (10), M. Gottschalk (50), L. Bertrand (25), P. Guerlais (50), F. Bezerie (50), E. Steinert (125), M. Gillion (50) en A. François (10). De stichtersaandelen werden op dezelfde basis verdeeld ¹⁵⁵.

Eind jaren twintig was het naast de S.B.R. de grootste radio-elektrische producent van het land. Men produceerde radiotelegrafisch en radiotelefonisch materiaal, zenders, ontvangers en omroep toestellen. Begin jaren dertig ging het S.I.C.E.R., ondanks de crisis, alleszins voor de wind. De onderneming ging toen over tot een gevoelige kapitaalsverhoging wat een uitbreiding van de werkzaamheden impliceert : *« augmentation du capital à concurrence de 3,500,000 francs pour le porter de 2,500,000 francs à 6,000,000 francs par la création de 3,500 actions de capital nouvelles de 1,000 francs chacune, conférant les mêmes droits et avantages que les anciennes et portant jouissance à partir du 1er janvier 1930 »* ¹⁵⁶. Wie reeds aandeelhouder was, kreeg voorrang.

S.I.C.E.R vervaardigde moderne ontvangers op een moderne manier, d.w.z. naar Amerikaans voorbeeld: *« Malgré le sérieux handicap que représente un marché peu étendu, une société belge a eu le courage de s’équiper pour fabriquer des appareils en grande*

---

¹⁵⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1927, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1980, p. 1678

¹⁵⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1927, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1980, p. 1679

¹⁵⁶ Le Moniteur Belge, 27-28 januari 1930, annonces-aankondigingen, nummer 260, p. 376

*série, d'après des méthodes que ne désavoueraient pas les plus grandes firmes étrangères. On y construit les "Sicer" des divers types, à la chaîne, tout comme on fait des voitures chez Ford, toute proportion gardée évidemment »*¹⁵⁷.

Serieproductie was opmerkelijk te noemen, want de markt voor radiotoestellen was in de tweede helft van de jaren twintig nog vrij klein. De omvang van de productie was dan ook vrij beperkt. Met de kettingmethode bouwde men sneller, beter én goedkoper. Het feit dat men onafhankelijk was van externe leveranciers vormde de grootste troef van de fabriek te Machelen. De nadruk lag op luxeuze toestellen voor een "goed cliënteel". Alle onderdelen werden door de firma zelf vervaardigd. Reeds in '29 had zich een grote mate van automatisatie doorgezet: *"un vaste atelier, équipé de presses à emboutir, de cisailles, de tours et perceuses, produit en série les divers éléments des châssis, les pièces des condensateurs variables, le capotage et les tôles de transfos de basse fréquence, etc. A la galerie, les machines automatiques les plus perfectionnées font les bobinages des selfs, des transfos et tout ce qui utilise des enroulements de fils. Des compteurs, automatiques toujours, permettent de garantir le nombre de tours prévus pour chaque pièce »*¹⁵⁸.

Na een grondige inspectie vertrokken de onderdelen naar het magazijn in afwachting van montage. *"Dans un autre département, les monteurs et monteuses reçoivent dans des casiers "ad hoc" toutes les pièces nécessaires à leur travail. Un mécanicien prévoit le châssis des cellules basses fréquences, le voison y adapte les transfos, un troisième attache les supports d'ébonites des lampes. Plus loin, des ouvriers munis des connexions toutes pliées, et déjà émaillées des couleurs distinctives, procèdent aux soudures avec des fers électriques. Chaque opération a duré une minute ou deux, et voilà la cellule toute montée, prête à passer au banc d'essai. Quelques mesures pour s'assurer que tout est bien, un poinçon de contrôle et la première base est prêt à prendre sa place réglementaire dans le châssis final »*¹⁵⁹.

In minder dan 1 uur was een super zeslamper ingekast en klaar voor gebruik. Circa 50 à 60 personen bouwden in deeltaken één radiotoestel. S.I.C.E.R. had haar eigen meubelafdeling (ébénisterie) waar de kasten eveneens in serie werden vervaardigd. Ze waren dusdanig geconcipieerd dat er niet meer nodig was dan een schroevendraaier en een buissleutel voor de montage van de afgewerkte chassis.

¹⁵⁷ La Radio-Industrie, Organe Officiel de l'union professionnelle de la Radio-électricité, Fitz-Patrick, Bruxelles, oktober 1929, p. 11

¹⁵⁸ La Radio-Industrie, Organe Officiel de l'union professionnelle de la Radio-électricité, Fitz-Patrick, Bruxelles, oktober 1929, p. 11-12

¹⁵⁹ La Radio-Industrie, Organe Officiel de l'union professionnelle de la Radio-électricité, Fitz-Patrick, Bruxelles, oktober 1929, p. 12

Naast omroepontvangers vervaardigde men ook zenders voor Belgisch-Congo en zeeschepen: *“Ailleurs, c’est le département des postes d’émission. Grand bâtis métalliques pour les postes actuellement en installation au Congo et que nous pourrons bientôt entendre en phonie sur les ondes courtes. Plus loin, ce sont les mallettes métalliques étanches”*. Het gebruik van korte golven maakten het mogelijk om te communiceren met de kolonie. Te Machelen werd een krachtige kortegolfzender geïnstalleerd die net als die van S.B.R. te Vorst het publieke verkeer met Congo verzekerde voor rekening van de regie. Het publiek had de keuze: “via Machelen” of “via Vorst”¹⁶⁰.

Dankzij serieproductie diende men geen gespecialiseerd personeel in dienst te nemen voor de assemblage van radiotoestellen. Mannen stonden in voor de ontwikkeling en het ontwerp van een apparaat, maar het waren vooral vrouwen die de radiotoestellen monteerden: *“ce sont des femmes qui font l’assemblage final. Chacune à la charge d’une pièce et de ses canalisations; impossible de commettre une erreur, qui serait aussitôt constatée par l’ouvrière suivante”*¹⁶¹. Ieder toestel werd na voltooiing onderworpen aan een reeks tests: *“le poste terminé passé au banc d’essai ou il est soumis à divers mesurages qui donnent des indications de rendement autrement précises que ne le donnerait l’écoute directe des stations d’émission, si variables de puissance d’un jour à l’autre. Comme toutes pièces détachées ont été contrôlées préalablement, lors de leur construction, cet essai est fait par acquis de conscience, le rendement étant connu d’avance, avec certitude”*¹⁶².

In 1929 zag de toekomst, mede door de productie van kwalitatief hoogstaande ontvangers, er nog rooskleurig uit. Nauwelijks drie jaar later pakten zich echter onheilspellende wolken boven het bedrijf in Machelen samen. S.I.C.E.R. was onmiskenbaar ten prooi gevallen aan de economische crisis. Op 31 september 1932 bedroeg de *“perte sur l’exploitation”* maar liefst 3.191.301 frank¹⁶³. Eind 1933 ging het compleet mis. Ten gevolge van de crisis en een verslappende markt had de maatschappij meer dan ¾ van haar kapitaal verloren. Robert Godschmidt, voorzitter van S.I.C.E.R. verklaarde: [...] *“la société a demandé et obtenu un sursis de paiement suivant arrêts de la Cour d’appel de Bruxelles, des cinq et dix sept octobre 1932. Par suite de l’aggravation de la crise économique, de l’état du marché, des difficultés financières de ses propres débiteurs, la société se*

¹⁶⁰ <http://www.radiopassion.be/Goldshmidt.htm>

¹⁶¹ La Radio-Industrie, Organe Officiel de l’union professionnelle de la Radio-électricité, Fitz-Patrick, Bruxelles, oktober 1929, p. 11

¹⁶² La Radio-Industrie, Organe Officiel de l’union professionnelle de la Radio-électricité, Fitz-Patrick, Bruxelles, oktober 1929, p. 11

¹⁶³ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10022

trouve dans la nécessité de solliciter un concordat préventif à la faillite par abandon actif»¹⁶⁴.

Op **6 november 1933** werd besloten om tot ontbinding over te gaan: « l'assemblée décide de la dissolution anticipée de la société et prononce sa mise en liquidation à compter de ce jour »¹⁶⁵. Toch betekende dit niet het einde van de maatschappij. In 1932 werd reeds een opvolger in het leven geroepen : **Radio-C.E.R.** Deze onderneming was samengesteld uit medewerkers van S.I.C.E.R. en zou de stock van het modeljaar 1933-1934, de onderhoudsdienst en de garanties overnemen (zie overzicht jaren '30).

10.2. Electro-Confort (1927-)¹⁶⁶

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Boulevard de Waterloo 67 te Brussel, werd gesticht op **2 april 1927** voor notaris Léon Coenen te Brussel. Betrokken bij de oprichting waren: président honoraire de la Cour Supérieure Ernest Arendt (Luxemburg), de S.A. Société Luxembourgeoise pour Entreprises Electriques (Luxemburg), maître de forges Pierre-Amidien Du Clos (Longwy-Gourraincourt), hoofdingenieur Louis Heinemeyer (Luxemburg), ondernemer Baron Auguste Jaquinot (Bettembourg), avocat-avoué Jean-Pierre Schmidt (Luxemburg) en handelaar Jules Weber (Luxemburg).

Het doel van de onderneming luidde: [...] “la fabrication et le commerce de machines, appareils et matériaux électriques, mécaniques ou autres »¹⁶⁷. Electro-Confort vervaardigde en verkocht elektrische apparaten en trad op als verkoper van het Duitse radiomerk **Telefunken**, één van de voornaamste Europese producenten.

¹⁶⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14258, p. 1345-1346

¹⁶⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1933, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14258, p. 1346

¹⁶⁶ publiciteit: Electro-Confort (Radio Home, 1927)

¹⁶⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1927, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 4944, p. 1335

Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 100.000 frank, vertegenwoordigd door 200 aandelen van 500 frank en onderschreven door : S.A. Luxembourgeoise pour Entreprises Electriques (140), P.A. Du Clos (10), L. Heynemeyer (10), A. Jaquinot (10), J.-P. Schmidt (10), J. Weber (10)¹⁶⁸.

10.3. Radioclair (1927-)¹⁶⁹

Radioclair was een kleine Belgische producent van radio-ontvangers gevestigd te Yvoir die sinds 1927 aan de weg timmerde. De « Salle des démonstrations » bevond zich in de Rue du Marais 54 te Brussel. La Radio-Industrie schreef in 1932: *“Radioclair est une fabrication belge qui n’a pas la prétention de se classer au nombre des très grandes firmes, mais qui depuis six ans continue son petit bonhomme de chemin. Toujours au progres du jour, elle voit le nombre de ses clients augmenter d’année en année et récompenser ainsi ses efforts”*¹⁷⁰. In 1927 werd een Radioclair Supermodulateur aangeboden voor 2.600 frank (Radio Home, 1927).

10.4. La Radio Industrie Belge (1927-1927)/ La Radio-Industrie Vierviétoise (1927-1928)¹⁷¹

Deze société en nom collectif, gevestigd in de Rue des Hougnes 85 te Verviers, werd gesticht op 29 juli 1927 door Marcel Brisco (Rue des Hougnes 85, Verviers), Pierre Wertz (Rue du Canal 58, Ensival) en Joseph Thône (Avenue Victor David 218, Dolhain) met « la représentation, la construction, l’achat et la vente d’appareils de télégraphie et de téléphonie sans fils ou autres s’y rapportant » als doel¹⁷².

¹⁶⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1927, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 4944, p. 1335

¹⁶⁹ publiciteit : Radioclair (Radio-Home, 1927)

¹⁷⁰ La Radio-Industrie, revue professionnelle de la T.S.F. et des industries connexes, Fitz-Patrick, Bruxelles, September 1932, p. 601.

¹⁷¹ publiciteit : La Radio-Industrie Belge (Radio Home, 1927)

Men produceerde en verkocht omroep toestellen onder de merknaam **R.I.B.** en **Ribofina**. Een verkoopzaal bevond zich in de Rue de Fiennes 85 te Brussel¹⁷³, de fabriek in de Rue de la Clinique 114 te Brussel.

Op **17 september 1927** werd de maatschappijnaam omgedoopt tot **La Radio-Industrie Vierviétoise**¹⁷⁴. Alle inspanningen waren echter ten spijt. Ondanks de imagovernieuwing en het aanbieden van betalingsfaciliteiten kwam men in de eerste maanden van 1928 zwaar in de problemen. In **april 1928**, nauwelijks een jaar na de stichting, werd de maatschappij ontbonden¹⁷⁵.

10.5. Laboratoires et Ateliers Clément Macq (1927-1930)/ Radio-Synthese (1930-)

De **Laboratoires et Ateliers Clément Macq** begon in de jaren twintig met de assemblage van de radio-ontvangers « *Merry* » in de Avenue de la Constitution 87 te Ganshoren-Brussel (Radio Home, 10 januari 1927). Dit vormde de opstap voor de onderneming **Radio-Synthese**. Deze coöperatieve

maatschappij met vestigingsplaats in de Avenue de la Constitution 87 te Ganshoren-Brussel werd op **14 januari 1930** opgericht door **Clément Macq** (Avenue de la constitution 87, Ganshoren), Gustave Pranger, (Gand'Rue 1, Levai-Trahegnies), Georges Hubert (Avenue des Celtes, Brussel), Charles van Boquestal (Rue Berckendael 21, Vorst), Al-

¹⁷² Annexes au Moniteur Belge de 1927, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10539, p. 1455

¹⁷³ Radio-Home, annonce, 25 décembre 1928

¹⁷⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1927, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 11685, p. 2422

¹⁷⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 6689, p. 2583, p.

phonse Hauwaerts (Rue du Moulin 209, Dieghem) en M. Van Duuren (Rue de Perck, Vilvoorde).

De onderneming stelde zich [...] *“la construction, la fabrication et le commerce de tous appareils de Télégraphie Sans Fil et de tous articles généralement quelconques qui s’y rattachent, soit directement, soit indirectement. Elle pourra fabriquer, acheter, transformer, vendre, bref, faire toutes opérations industrielles ou commerciales se rapportant, tant à des appareils de T.S.F., qu’à tous articles se rattachant à l’électricité »*[...] ten doel¹⁷⁶.

Het kapitaal bedroeg 225.000 frank. Opmerkelijk is dat M. Clément Macq de productie van radiotoestellen **in serie** had georganiseerd. Met 200 aandelen was hij de grootste aandeelhouder. Daarna volgden G. Pranger (2), G. Hubert (2), R. Petit (5), C. Boquestal (5), M. Hauwaert (5) en C. Van Duuren (6)¹⁷⁷.

De radio-ontvangers droegen de naam C. Macq met daaronder **Radio-Synthese Bruxelles**.

10.6. Accuradio/ Accuradio et Coloniale de Participation (1927-)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd te Brussel, werd gesticht op **29 oktober 1927** voor notaris René De Wever te Brussel. Betrokken bij de oprichting waren: ingenieur Louis Cristel en Flore Dejehet (Avenue de la Couronne 212, Brussel), ondernemer Maurice Cristel (Avenue de la Couronne 212), chef d’atelier Clément Dejehet (Avenue de la Plante 20, Namen), mijningenieur Benoît Videtzky (Rue de Theux 105, Ixelles), ingénieur Emile Regnart (Rue Coudenberg 6, Brussel), directeur Louis van der Meeren (Quai de la Grande Bretagne 30, Luik) en Edouard Le Roy (Rue Edouard Cersis 26, Stockel).

Het maatschappelijk doel luidde : *« l’exploitation, la fabrication et la vente des accumulateurs au plomb pour l’éclairage et le démarrage des automobiles de toutes marques, ainsi que la réparation des accumulateurs pour T.S.F. »* [...]. Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 2 miljoen frank¹⁷⁸. Accuradio was één van de vele firma’s in het Brusselsse die voedingen voor huishoudelijk en ondernemer gebruik vervaardigde.

---

¹⁷⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1930, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 991 pp. 887

¹⁷⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1930, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 991 pp. 888

¹⁷⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1927, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2055, p. 1999

In **1929** werd de naam gewijzigd in **Accuradio et Coloniale de participation**¹⁷⁹.

---

¹⁷⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 7180, p. 2655

11. 1928

11.1. Radio Carsy (1928-1931)

Deze vennootschap onder gemeenschappelijke naam tussen handelaar August De Caerlé (Leuvensche Straat 94, Aarschot) en techniker Persy Albert (Albertlaan 31, Aarschot) werd opgericht op **15 februari 1928**¹⁸⁰ en ging in vereffening op **26 juni 1931**¹⁸¹.

Radio Carsy was een voorbeeld van een typisch tweemansbedrijfje waar op bescheiden schaal omroepontvangers werden geassembleerd en verkocht. In de jaren twintig waren producent en verkoper vaak één en dezelfde persoon.

11.2. Pettigrew & Merriman Belgium (1928-)¹⁸²

Deze naamloze vennootschap, gevestigd aan de Boulevard Anspach 161 te Brussel werd, gesticht op **23 april 1928** voor notaris Alfred Vanisterbeek te Brussel. Betrokken bij de stichting waren: expert comptable Norman Trounce (Rue de l'Escrime 39, Brussel), Paul Brunet (Rue Jasmin 6, Parijs), directeur Georges Merriman (Rue Verboeckhaven 8, St.-Joost-Ten-Node), expert comptable Ernest Hall (Avenue Carton de Wiart 5, St.-Pieters-Jette), directrice Germaine Lepage (Rue Léon Lepage 61, Brussel) en boekhouder Fred Conforth (Rue Rubens 93, Schaerbeek).

Het maatschappelijk doel luidde: [...] *“la fabrication et le commerce de tous appareils de téléphonie et de télégraphie avec fil ou sans fil et en général de tous appareils électriques”* [...] ¹⁸³.

¹⁸⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2055, p.1612

¹⁸¹ Annexes au Moniteur Belge de 1931, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10917, p. 305

¹⁸² publiciteit : Pettigrew & Merriman (La Radio-Industrie, 1930)

¹⁸³ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 6783, p. 2712

Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 200.000 frank vertegenwoordigd door 200 aandelen van 1000 frank en onderschreven door **Pettigrew & Merriman Ltd. London** (191), N. Trounce (1), P. Brunet (4), G. Merriman (1), E. Hall (1), G. Lepage (1) en F. Cornforth (1)¹⁸⁴.

11.3. Radio Seca (1928-)¹⁸⁵

Deze société coopérative, gevestigd in de Kroonstraat 140/142 te Borgerhout, werd gesticht op **18 juni 1928** voor notaris Levebvre te Antwerpen. Betrokken bij de oprichting waren: ondernemer Alphonse Huysbrechts (Rue de la Couronne 142, Borgerhout), technicus Maurice Dessy (Rue de l'Empereur 74), de Société en nom collectif A. Huysbrechts en M. Dessy **Radio S.E.C.A.** (Antwerpen), chef d'atelier François D'Hulst (Rue Jos Schuurweg 19, Deurne), bediende Isaac De Jongh (Rue Eliaerts 2, Borgerhout), expert-comptable Gaston Dickschen (Rue du Dauphin 9, Antwerpen) en comptable Ernest Roenen (Rue du Prince 1, Antwerpen).

De maatschappij had tot doel: [...] *“l'achat en commun de tous appareils de téléphonie sans fil et tous autres articles accessoires s'y rapportant”*¹⁸⁶.

Het kapitaal was ongelimiteerd met een minimum van 150.000 frank, vertegenwoordigd door 300 aandelen van 500 frank. Daarnaast werden 500 stichtersaandelen zonder waardebe-paling uitgegeven. De société en nom collectif **Radio S.E.C.A.**, een handel in draadloze telephonie gesitueerd in de Rue de L'Empereur te Antwerpen, gold als basis. De zaakvoerders werden 250 maatschappelijke aandelen toegekend voor de inbreng van materiaal, goederen en installaties. De overige werden onder-

¹⁸⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 6783, p. 2713

¹⁸⁵ publiciteit : Radio-Seca (La Radio-Industrie, 1931)

¹⁸⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10280, p. 399

schreven door: A. Huybrechts (15), M. Dessy (15), F. D'Hulst (6), I. De Jongh (4) en E. Roenen (5)¹⁸⁷.

Tot en met 1928 hield men zich bezig met de handel in apparaten voor draadloze communicatie. Nadien werden de activiteiten uitgebreid met omroepontvangers. Zo fungeerde maatschappij in 1932 als algemeen agentschap voor diverse radiofabrikanten waaronder **Philco** (V.S.A.)¹⁸⁸.

11.4. British Equipment (1928-)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd aan de Chaussée de Waterloo 466 te Brussel, werd gesticht op **4 juli 1928** voor notaris Marcel Lepage.¹⁸⁹ De onderneming trad op als verdeler voor België en het Groot-Hertogdom Luxemburg van van l'avomètre, een meettoestel voor technici en constructeurs, die drie functies in zich verenigde (voltmeter, ampèremeter, ohmmeter). Men was ook bekend voor de condensatoren T.C.C.¹⁹⁰

Op 30 juni 1936 boekte men een "*bénéfice sur ventes*" van 190.719.60 frank, maar desondanks bedroeg het verlies ruim 208.541.47 frank¹⁹¹. Een jaar later bedroeg de "*bénéfice sur ventes*" 150.713.23, het verlies liep echter opnieuw op tot 249.949.90¹⁹².

---

¹⁸⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10280, p. 399

¹⁸⁸ La Radio-Industrie, revue professionnelle de la T.S.F. et des industries connexes, Fitz-Patrick, Bruxelles, September 1932, p. 595.

¹⁸⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1930, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 15384, p. 891

¹⁹⁰ La Radio-Industrie, revue professionnelle de la T.S.F. et des industries connexes, Fitz-Patrick, Bruxelles, September 1932, p. 601.

¹⁹¹ Annexes au Moniteur Belge de 1936, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 15469, p. 1239

¹⁹² Annexes au Moniteur Belge de 1937, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 15421, p. 1274

11.5. **Radio-Electric Henrotay et Niederprun (1928-)/ Société Radio-électric Niederprun et Jemine (1931-1932)**

De société en nom collectif **Radio-Electric Henrotay et Niederprun**, gevestigd te Verviers, werd gesticht op **24 augustus 1928** door de elektriciens Laurent Henrotay en René Niederprun met een kapitaal van 100.000 frank. Het doel van de maatschappij was: [...] *“l’exploitation d’un commerce d’articles en tous genres d’adaptation de l’électricité, toutes entreprises d’installations d’éclairage de force motrice à l’électricité, la vente et l’achat de tout ce qui directement ou indirectement peut se rapporter aux appareils d’éclairage, de force motrice, de même que toutes représentations et toutes affaires à la commission se rapportant à ce commerce »*¹⁹³.

Op **24 maart 1931** werd te Verviers de société en nom collectif **Radio-électric Niederprun et Jemine** gesticht door de elektricien René Niederprun (Verviers) en ondernemer Henry Jemine met als doel de uitbating van bioskopen (stom en gesproken). De onderneming werd echter in **1932** (31 maart) reeds ontbonden na een verlies van meer dan 50.000 frank¹⁹⁴.

11.6. **Gand Radio, Etablissements José Mohin (1928-)**

Deze naamloze vennootschap, gevestigd te Gent, werd gesticht in 1928 met een kapitaal van 500.000 frank. Het maatschappelijk doel luidde: *“le commerce (négoce) en gros et en détail, ainsi que la fabrication d’appareils de télégraphie sans fils, d’accessoires et autres appareils. Elle à également pour objet le commerce de lampes électriques »*¹⁹⁵.

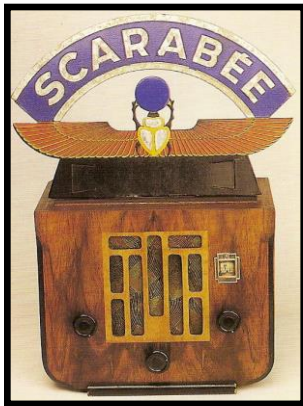
---

¹⁹³ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 12230

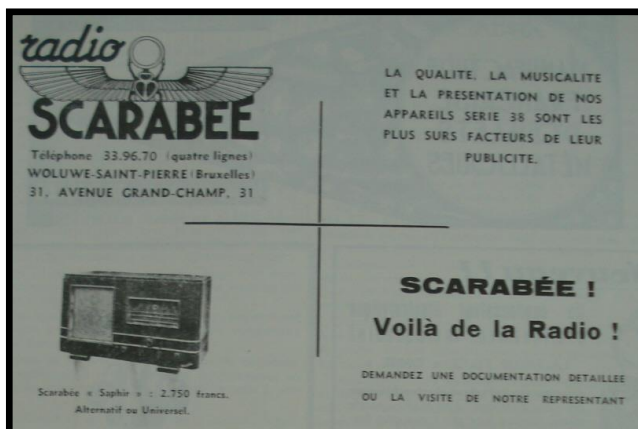
¹⁹⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1932, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 5711, p. 1876

¹⁹⁵ La Radio Industrie. Revue Technique et Commerciale de l’industrie de T.S.F. Supplément à éclairage et Force Motrice, juillet 1928

11.7. Anciens établissements Binard et Cie (1928-1932)/Scarabée, Société Anonyme, (1932-)

De Anciens établissements Edouard Binard et Cie werden gesticht op **1 oktober 1928** voor notaris Lemaître te Châteleu¹⁹⁶. De oprichters waren ingenieur Edouard Binard (Avenue de Tervuren 439, Brussel), bankier Frédéric Jacobs (Boulevard de Waterloo, 18), ondernemer Léon Bekaert (Zwevegem) en notaris Georges Binard (Châtelet). Het betrof een maatschappij “*en commandité simple*” met zetel in de Rue Van Bemmelen 2 bis te Sint-Joost-Ten-Node. In de zomer van **1932** werd de onderneming omgevormd tot een naamloze vennootschap en de naam gewijzigd in **Scarabée, Société Anonyme**. De ondernemer Maurice Bekaert (Kortrijk) en Léon Bekaert, père (Zwevegem) twijfelden aanvankelijk maar verleenden toch hun medewerking. De zetel werd overgeheveld naar de Rue de Lausanne 35 te Brussel.

Het doel van de onderneming luidde: [...] « *l'étude, la fabrication et le commerce tant en Belgique qu'à l'étranger, de tout ce qui se rapporte à la télégraphie, à la téléphonie, à la télé mécanique et à la télévision sans fils* »¹⁹⁷.

In datzelfde jaar werden alle activa (goederen, machines, vorderingen, etc.) ter waarde van 895.066 frank van Edouard Binard et Cie overgeheveld naar Scarabée. Ook de passiva met een gewicht van 505.066.72 frank werd in rekening gebracht. De totale overdracht bedroeg aldus 390.000 frank die werd vertegenwoordigd door 390 maatschappelijke aandelen. Daarnaast werden enkele “*créances en capitaux seulement*” toegevoegd door Léon Bekaert, père (25.000 frank), Maurice Bekaert (25.000 frank) en André Binard (10.000 frank) wat zich vertaalde in de toekenning van respectievelijk 25, 25 en 10 maatschappelijke aandelen.

¹⁹⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 13754

¹⁹⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1932, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 11948, pp. 1499-1500

Boven: De Scarabée-fabriek te St.-Pieters-Woluwe werd in 1938 door Amerikaanse bezoekers geprezen om haar efficiënte en moderne concipiering. (La Radio-Industrie, 1938)

naar de Avenue Grand-Champ 31 te St. Pieters-Woluwe, waar een moderne fabriek werd gebouwd²⁰⁰. De nieuwe gebouwen werden gerekend tot de best uitgeruste van België. Buitenlandse bezoekers waren vol lof over de werking van de fabriek. De maatschappij vervaardigde robuuste ontvangers die zich van de concurrentie onderscheidten door een karakteristieke vormgeving.

11.8. Construction d'Appareillage Radio-Technique (1928-)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue de Vennnes 178 te Luik, werd gesticht op **19 oktober 1928** voor notaris Ferdinand Detienne te Luik. Betrokken bij de oprichting waren: ingénieur Fernand Dacos (Rue des Vennes 174, Luik), Léonie Demany (Quai d'Americoeur 63, Luik), ingénieur Léon Jowa (Quai de la Boverie 15, Luik) en de ondernemers Jules Dumont (Rue Grétry 189, Luik), Louis-Etienne (Quai Orbain 35, Luik), Ely Petit (Rue de Mulhouse 39, Luik) en Max Schroeder (Avenue des Ormes, Cointe-Ougrée).

Het kapitaal was aldus vastgelegd op 450.000 frank vertegenwoordigd door 450 maatschappelijke aandelen “*sans désignation de valeur nominale, représentant chacune un quatre cent cinquantième de l'avoir social*”¹⁹⁸. Afgevaardigd bestuurder werd de ondernemer Herman-Louis van Zanten (Brussel)¹⁹⁹.

Op **9 juli 1934** werd beslist om de maatschappelijke zetel over te hevelen

¹⁹⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1932, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 11948, p. 1500

¹⁹⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1932, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 11950, p. 1504

²⁰⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1934, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10816, p. 584

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“la fabrication, l’achat et la vente des matériels, appareils et accessoires électriques et radio-électriques ainsi que toutes opérations s’y rapportant directement ou indirectement”*²⁰¹.

Het kapitaal was vastgelegd op 250.000 frank, verdeeld over 500 aandelen van 500 frank. Ely Petit bracht een commercieel fonds in, bestaande uit toestellen en accessoires voor T.S.F en uitrusting, waarvoor hem 170 aandelen werden toegekend. De overige 330 werden onderschreven door: F. Dacos (10), Léonie Lemaire (10), J. Dumont (90), L. Etienne (80), L. Jowa (80) en M. Schroeder (60)²⁰².

11.9. Radio-Finance (1928-1935)/ Crédit general domestique (1935-)

Deze coöperatieve vennootschap, gevestigd in de Rue Van Helmont 23 te Brussel, werd eind **1928** gesticht.

Het doel van de maatschappij luidde: [...] *“toutes les opérations de prêts hypothécaires et autres, de banque, d’émissions et plus spécialement les opérations de prêt sur les ventes à tempérament de postes de T.S.F.”* [...] ²⁰³. Men verstrekke krediet en leningen aan de (radio-elektrische nijverheid).

Het kapitaal was vastgelegd op een minimum van 25.000 frank. Tien aandeelhouders brachten elk 2.000 frank in: capitaine au long cours Jules Cantillon (Rue Rouge 8, Ukkel), arrimeur Lambert Gielen (St.-Jansplein 12, Antwerpen), de handelaars Georges Redoute (Rue des Capucins 58, Namen), René Hennau (Rue du Cura 49, Nijvel), de bediendes Vladimir Kaplan (Avenue d’Amérique 163, Antwerpen), Arthur Mertens (Boulevard des Etoiles 2, Tienen), Léopold Poivre (Rue de la Faïencerie 11, Namen) en Jean De Rore (Rue Pycke 31, Antwerpen), Charles Verstraete (Boulevard Léopold II 186, Brussel) en Louis Verstraete (Place Lambermont 18, Antwerpen). De **S.C. La Radiophonie Belge** bracht 5.000 frank in en werd daarmee de grootste aandeelhouder²⁰⁴.

---

²⁰¹ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14654, p. 1487

²⁰² Annexes au Moniteur Belge de 1928, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14654, p. 1487

²⁰³ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 15586, p. 2359

²⁰⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1928, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 15386, p. 23961

Op 16 maart 1932 werd de maatschappelijke zetel overgeheveld naar de Rue du Poinçon 53²⁰⁵. In 1934 werd het maatschappelijk kapitaal opgetrokken tot 2.000.000 frank “*pour satisfaire aux prescriptions de la section II de l’arrêté Royal numéro 42 du 15 décembre 1934*”. Een substantieel deel van de kapitaalsverhoging bestond uit de geboekte winst in het dienstjaar 1934: 750.000 frank²⁰⁶. Op **12 maart 1938** werd de maatschappijnaam veranderd in **S.C. Crédit général domestique**²⁰⁷.

---

²⁰⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1932, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14695, p. 1408

²⁰⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1935, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 2771, p. 2078

²⁰⁷ Annexes au Moniteur Belge de 1938, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 3027, p. 2033

12. 1929

12.1. Radio-Essor (Hautem et Descamps), (1929-)

Deze société en nom collectif werd gesticht op **18 januari 1929** voor notaris Charles Mercier te Doornik. De maatschappij had “ *toutes opérations* ” relatives à la T.S.F”. tot doel²⁰⁸.

12.2. Etablissements Edephone (1929-1933)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue Gallait te Schaerbeek, werd gesticht in **februari 1929** voor notaris Paul De Bue te Schaerbeek. Kort na de oprichting werd de maatschappelijke zetel overgeplaatst naar de avenue Georges Rodenbach en de Rue Anatole France 21. Betrokken bij de oprichting waren: ondernemer Louis Mathonet (Rue du Frontispice 12, Brussel), beheerder van de maatschappij Arthur Mathonet (Château de Lasne-Chapelle-Saint-Lambert), handelaar Julien Mathonet (Rue Van Schoor 17, Schaerbeek), hôtelier Henri Mathonet (Place de Louvain 2, Brussel), contremaître ébéniste Antoine Saudron (Rue Gallait 40, Schaerbeek), bediende Paul Mathonet (Rue Wéry 82, Ixelles), ondernemer Edouard Dehaes (Rue Gallait 40, Schaerbeek) en Paul Mathonet (Rue van Schoor 17, Schaerbeek)²⁰⁹.

Het doel van de onderneming was [...] “*la fabrication et le commerce des phonographes et tous autres appareils similaires, ainsi que de tous les articles utiles pour l’usage de ces appareils, plaques, disques, aiguilles, etc., la fabrication et le commerce de meubles, casiers et objets en bois en série* »²¹⁰. Men vervaardigde fonografen, radiotoestellen en radiomeubels.

Edouard Dehaes en Arthur Mathonet waren reeds in het midden van de jaren twintig begonnen met de bouw van de fonografen van het merk **Edephone**, waarvan de naam in

---

²⁰⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1512, p. 1435

²⁰⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1584, p. 1501

²¹⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1584, p. 1502

1925 werd neergelegd en geregistreerd door de Brusselse Kamer van Koophandel. Met de oprichting van deze maatschappij in 1929 bleven zij enige eigenaar. Er werden wel aandelen uitgeschreven. Het kapitaal was vastgelegd op 1 miljoen frank vertegenwoordigd door 2000 aandelen van 500 frank. Daarnaast werden nog eens 2000 dividendaandelen zonder waardebe­paling en 1400 kapitaalsaandelen uitgegeven²¹¹.

Op 19 maart 1931 werd het kapitaal teruggebracht tot 500.000 frank door een ontwaarding van ieder aandeel naar 200 frank (M.B., 4 april 1931, 3855). Op 20 mei 1931 werd de naam van de onderneming veranderd in **Société Franco-Belge du Phono** (M.B 30 mei 1932, 8523). Op **11 juli 1933** werd de maatschappelijke zetel overgeheveld naar de Rue Montagne-aux-Herbes-Potagères 42 te Brussel (M.B 21 juli, 10554) en werd de onderneming ontbonden.

12.3. Radio-Neda (J. Neyts et Cie), (1929-1932)

Société en commandité simple te Etterbeek gesticht door Jean Neyts (Avenue Eudore 14, Etterbeek) en Léon Dhaenens (Rue Antoine Labarre 57, Ixelles) op **17 mei 1929** met als doel : [...] *“principalement l’achat, la vente et la fabrication de matériel électrique ou radio-électrique, phonographes, disques, et, en général, de tout ce qui se rapporte à l’industrie de la T.S.F. et de la radiovision* ». De maatschappelijke zetel bevond zich in de Avenue Eudore Pirmez te Etterbeek²¹². Op **15 juli 1932** werd de maatschappij ontbonden²¹³.

---

²¹¹ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1584, p. 1502

²¹² Annexes au Moniteur Belge de 1929, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8832, p. 4047

²¹³ Annexes au Moniteur Belge de 1932, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 11215, p. 948

12.4. Novak (1929-)

Deze naamloze vennootschap met vestiging in de Rue Montoyer 49 te Brussel werd op **29 mei 1929** opgericht voor notaris Camille Hauwaert te Ixelles. Betrokken bij de oprichting waren: handelaar Louis Frankenhoff (Rue Charles-Quint 38, Gand), de ingenieurs Jean-Alfred Baertsen en Georges Bonar (Rue Montoyer 49, Brussel), de ondernemers Georges Cohen (Rue Forestière 8, Ixelles), Fernand en Emile Levy (Square Ambiorix, 17) en Jacques Soesman (Rue de Taciturne 12, Brussel).

Het doel van de maatschappij was [...] *“toutes les opérations généralement quelconques, industrielles, commerciales, financières, mobilières et immobilières se rapportant directement ou indirectement à la fabrication, l’achat, la vente, la location, l’étude le perfectionnement de tous appareils de téléphonie, télégraphie ou de télévision, de phonographes ou de tous appareils du même genre”*²¹⁴.

Het kapitaal was vastgelegd op een half miljoen Belgische frank en vertegenwoordigd door 1000 aandelen van 500 frank. Daarnaast werden 1.010 aandelen “sans désignation de valeur” uitgegeven. Ook deze onderneming groeide uit een reeds bestaand bedrijf dat zich bezig hield met de Telegraphie Sans Fil. Jean Baertsoen en Bonar baatten in de Rue de Montoyer 49 reeds *“un fonds de commerce d’appareils de Téléphonie Sans Fil”* uit. Baertsoen bezat twee derden van de onderneming, Bonar één derde. Na de oprichting van Novak in 1929 bezat Baertsoen 200 kapitaalsaandelen en 370 dividend-aandelen. Bonar beschikte over 100 kapitaalsaandelen en 185 dividend-aandelen. De overige 700 kapitaalsaandelen waren in handen van G. Cohen (200), F. Levy (150), E. Levy (150), M. Frankenhoff (100) en Soesman (100). De resterende dividend-aandelen waren in het bezit van dezelfde personen met respectievelijk 130, 97, 98, 65, 65²¹⁵.

Novak was de merknaam van hun fabriekstoestellen die op 15 maart 1927 was neergelegd en geregistreerd door de handelsrechtbank van Brussel. Vanaf 1929 werd het zowel de merk- als firmanaam. De onderneming van Bonar en Baertsoen bracht daarnaast het bestaande materiaal, toestellen, uitvindersbrevetten (3 Belgische, 1 Frans, 1 Brits), know-how en het klantenbestand in. De oprichting van Novak als naamloze vennootschap wijst op een verzelfstandiging van de productie. Uit de inventaris blijkt dat de firma niet alleen over een

---

²¹⁴ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10234, pp. 5166-67

²¹⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10234, . 5167

eigen merk beschikte maar ook gebruik maakte van onderdelen en toestellen van andere, buitenlandse firma's. Hij bevatte o.m. *“un lot de postes Novak automatique nus, un amplificateur Novak, un poste Novak type excelsior, un lot de haut-parleurs Philips, Nora, Rice, Kellog, un lot de lampes de téléphonie sans fil diverses, un lot de batteries Tudor [...] “des marchandises diverses comprenant des meubles destinés à contenir des postes de téléphonie sans fil, des haut-parleurs, des moteurs, des batteries d'accumulateurs, des lampes diverses et accessoires »*[...] ²¹⁶. Dit onderschrijft dat men radio's op de markt bracht van een eigen merk maar opgebouwd uit onderdelen van diverse merken. Novak bezat bovendien enkele brevetten die de onderneming in staat stelde om licenties uit te schrijven en het betalen van rechten te reduceren ²¹⁷.

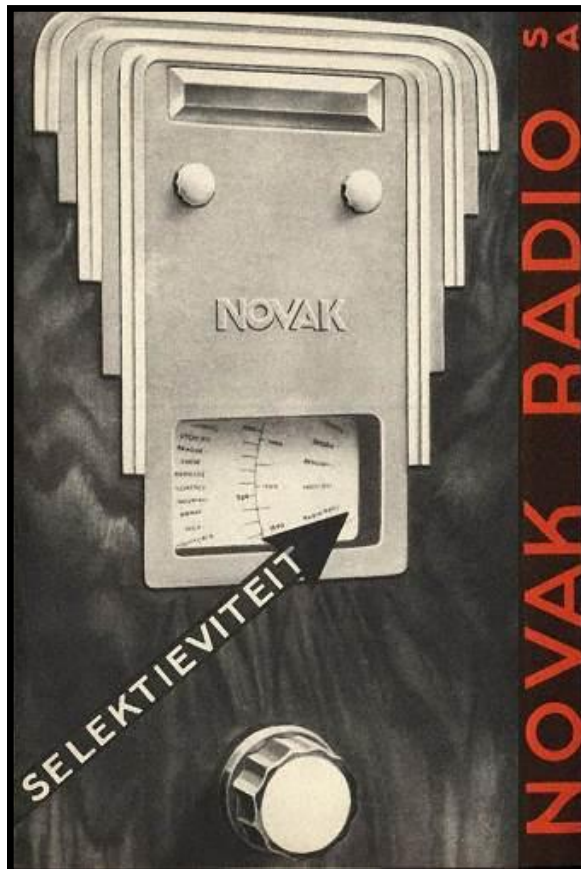
Op 8 mei 1934 werd besloten de maatschappelijke zetel over te hevelen naar de Rue Lambert Crickx in het centrum van Brussel ²¹⁸. Tegen die tijd vervaardigde Novak ontvangers in serie volgens het principe van de kettingmethode. Net als andere Belgische firma's streefde men ernaar een volledig Belgisch toestel op de markt te brengen.

---

²¹⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 10234, p. 5167

²¹⁷ Belgisch uitvindingsbrevet 334, 994 : « dispositif de contrôle ou de réglage applicable à tous montages de postes récepteurs de télégraphie sans fil (1926), Belgisch verfijningsbrevet (347, 795) « dispositif de contrôle ou de réglage à tous montages de postes récepteurs de télégraphie sans fil » (1928), Belgisch uitvindingsbrevet (351,444) : « enroulement à self-induction à caractéristiques réglables » (1928), Frans uitvindingsbrevet (634, 595) voor de duur van 15 jaar : « poste récepteur des ondes radioélectriques à sélection préparée » (1927) en een Engels brevet voor de duur van 16 jaar : dispositif de contrôle ou de réglage applicable à tous montages de postes récepteurs de télégraphie sans fil » (1927).

²¹⁸ Annexes au Moniteur Belge de 1934, Deuxième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 8041, p. 3064

Bovens: fragmenten uit een Novak folder van de toestellen voor het modeljaar 1935. De werkplaats was gevestigd in het centrum van Brussel.

12.5. Compagnie Belge Radiophone, Société Anonyme (1929-)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue Saint-Jean 28 te Brussel, werd gesticht op **27 juni 1929** voor notaris Edouard van Halteren in de Rue de l'Association 30 te Brussel.²¹⁹ Betrokken bij de oprichting waren: ondernemer Jean Malherbe (Rue de la Vallée 21, Ixelles), bank-onderdirecteur Robert Malherbe (Chaussée de Liège 8a, Hasselt), ondernemer Alfred Jacobs (Avenue des Hortensias 83, Schaerbeek), wisselagent Jules Berthelen (Rue Général van Merlen 29, Antwerpen), expert comptable (Rue du Progrès 339, Schaerbeek), Hélène Sauveur (weduwe van Georges Malherbe, Avenue Brugmann 93, Vorst), Adèle Sauveur (weduwe van Gustave Caudelier, Rue de l'abbaye 83, Ixelles) en Suzanne Malherbe (Rue des Palais) 54, Schaerbeek).

²¹⁹ Annexes au Moniteur Belge de 1930, Quatrième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 14456, p. 188

De onderneming had tot doel: [...] *“la fabrication d’appareils de téléphonie sans fil, l’achat des brevets, la représentation de firmes exploitant directement ou indirectement des appareils de toutes les marques, la vente et le commerce de tous articles, enfin toutes les opérations se liant directement et, d’une manière générale, à toute activité industrielle et commerciale similaire et connexe”*²²⁰.

Het kapitaal was vastgelegd op 150.000 frank vertegenwoordigd door 600 aandelen van 250 frank. Er werden tevens 150 stichtingsaandelen uitgegeven. De structuur van het bedrijf zag er als volgt uit: Malherbe (45 stichtingsaandelen), Jacobs (45 stichtingsaandelen) en Jaquet (60 stichtingsaandelen). De 600 aandelen waren in handen van: Jaquet (180), Berthelen (80), weduwe Caudelier (80), S. Malherbe (40), R. Malherbe (40), J. Malherbe (40), weduwe Malherbe-Sauveur (40 en Jacobs (100)²²¹.

Op 31 december 1933 werd de maatschappelijke zetel overgeheveld naar de Rue de Ruisbroeck 10 te Brussel²²².

12.6. Postes et Amplificateurs Rubis (1929-)

Deze société en nom collectif, gevestigd in de Rue Roux te Fontaine-L’Evêque werd gesticht in november 1929 met *« toutes opérations généralement quelconques se rapportant directement ou indirectement à l’entreprise de fabrication, d’achat et à la vente d’appareils et accessoires utilisés en télégraphie, téléphonie et télévision avec et sans fil »*²²³.

In de jaren dertig bouwde men exclusieve luxeradiotoestellen in Art-Deco stijl.

---

²²⁰ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1177, pp. 718-19

²²¹ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Troisième Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1177, pp. 718-19

²²² Annexes au Moniteur Belge de 1934, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d’actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 1377, p. 1047

²²³ La Radio-Industrie, Organe professionnel de l’industrie de la T.S.F., Fitz-Patrick, oktober 1929, p. 31

12.7. American Radio (1929-)

Deze naamloze vennootschap met een kapitaal van 200.000 frank, gevestigd in de Rue de la Chancellerie 4 te Brussel werd gesticht in **oktober 1929** met « *la construction de tout matériel destiné à la télégraphie, à la téléphonie, la téléphotographie, à la télévision avec ou sans fil et en général de tout appareil mécanique et électrique de précision* »²²⁴.

12.8. Fonior (Weco, 1929-)

Boven: het modellengamma Weco 1936-1937: Wéconette (890 fr.), Mélodie (1.195 fr.), Ambassador (1.850 fr.), Impérial (2475 fr.)
(La Radio-Industrie, Bruxelles, 1936)

Deze naamloze vennootschap, gevestigd in de Rue de Laeken 71 te Brussel en later in de Chaussée de d'Anvers, werd gesticht op **13 december 1929** voor notaris De Heyn te Brussel. Betrokken bij de oprichting waren: de ondernemers, Jules Grosfils (Avenue Louise 339, Brussel), Albert Mahieu (Rue de la Station 39, Braine-Le-Comte), Martin Rumpf (Rue Joseph Benz 72, Ukkel), Raymond Pelgrims (Boulevard du Régent 22, Brussel), Emmanuel Stulemeyer (Rue Marie-Depage 32, Ukkel) en Eugène Willy Pelgrims (Boulevard du Régent 22, Brussel), majoor op rust Jules Frings (Rue Léon de Lantsheere 12, St.-Pieters-Jette) en ingenieur Léon Versé (Rue des Deux-Eglises 18, Brussel).

²²⁴ La Radio-Industrie, Organe professionnel de l'industrie de la T.S.F., Fitz-Patrick, oktober 1929, p. 31

WECO

vous présente cette année
une magnifique gamme de
récepteurs à des conditions
d'achats exceptionnelles :

Wéconette fr. 890,—
Mélodie 1.285,—
Ambassador 1.850,—
Impérial 2.475,—

L'AMBASSADOR

Demandez
notre nouveau
catalogue de luxe

LA WÉCONETTE

Demandez
notre nouveau
catalogue de luxe

WECO est construit par la
S. A. FONIOR, 203, chaussée d'Anvers, Bruxelles

Het doel van de onderneming luidde: [...] *“toutes opérations généralement quelconques, se rapportant à la fabrication et au commerce d'appareils scientifiques ou mécaniques et particulièrement les machines parlantes et leurs accessoires”* [...] ²²⁵.

Het maatschappelijk kapitaal was vastgelegd op 300.000 frank, vertegenwoordigd door 600 aandelen van 500 frank en onderschreven door: Grosfils (50), Mahieu (200), R. Pelgrims (50), Stulemeyer (50), E.-W. Pelgrims (241), Frings (2), Rumpf (5) en Versé (2) ²²⁶. In de jaren dertig vervaardigde men omroepontvangers onder de merknaam **Weco**.

²²⁵ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 95, p. 72

²²⁶ Annexes au Moniteur Belge de 1929, Premier Trimestre. Recueil spécial des actes, extraits d'actes, procès-verbaux et documents relatifs aux sociétés commerciales, imprimerie du Moniteur Belge, Bruxelles, acte 95, p. 72